

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- **АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС**

∨ *Рішення Конституційного Суду України як лакмусовий папірець політичної кризи в державі*

- **СУСПІЛЬНА ДУМКА**

∨ *Правовий хаос: Як Україна опинилася на межі конституційної кризи*

- **ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР**

∨ *Електронному декларуванню нічого не загрожує, якщо влада внесе зміни у закон*

№ 11 листопад 2020

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 11 (79) 2020**

(25 жовтня - 11 листопада)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРЬ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник генерального директора НБУВ
(заступник головного редактора);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

Ю. Половинчак, заввідділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ;

Заснований у 2014 році

Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviap.gov.ua

ЗМІСТ

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Мищак І.

Рішення Конституційного Суду України як лакмусовий папірець політичної кризи в державі.....3

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ.....8

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....10

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Фундація DEJURE: Як вирішити конституційну кризу?.....15

П. Вуєць, Главком: Боротьба зі «шкідниками». До чого приведе атака Зеленського на Конституційний суд.....20

О. Лемєнов, Дзеркало тижня: Антикорупційний постріл в ногу Зеленського.....22

Л. Ржеутська, Deutsche Welle: Конституційний суд України: а судді хто?.....25

Т. Силіна, Дзеркало тижня: У правовій прострації.....27

О. Щербан, Українська правда: Як судді Конституційного суду брешуть про своє рішення щодо вбивства декларування...32

В. Червоненко, BBC News Україна: «Конституційний переворот Зеленського»: як формують КС і чи можна його розігнати.....34

Г. Друзенко, Дзеркало тижня: Судократія: чи потрібен Україні Конституційний суд?.....36

С. Лукашова, Українська правда: Недоторканні. Розбираємо біографії та рішення суддів Конституційного Суду.....41

В. Журавський, ЗІК: Правовий хаос: Як Україна опинилася на межі конституційної кризи.....50

О. Айвазовська, Українське радіо:

Вибори в ОРДЛО в 2021 році: чи взагалі вони можливі, що про це говорить Конституція.....52

В. Тимошук, ЦППР: парадокси децентралізації: централізація соцзахисту?..53

Д. Башилик, Економічна правда: Земельна реформа – врятувати не можна втратити.....55

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....56

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Сліденко І.

Електронному декларуванню нічого не загрожує, якщо влада внесе зміни у закон (Інтерв'ю).....66

Сліденко І. Суспільство має зрозуміти – небезпека від сфальшованої антикорупції не менша, ніж від корупції (Інтерв'ю)70

ВИСНОВОК ГРОМАДСЬКОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДО Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування.....74

Висновок ЦППР щодо об'єктивної неможливості виконання Рішення Конституційного Суду України №13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року.....82

Куйбіда Р.

Найсильніша відповідь корумпованої системи: Роман Куйбіда про скасування КСУ е-декларування та опір суддів реформам (Інтерв'ю).....89

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Мищак І., доктор історичних наук, професор

Рішення Конституційного Суду України як лакмусовий папірець політичної кризи в державі

Із часу ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року, одночасно з наголосом на її демократичності й ефективності норм щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, точаться дискусії щодо необхідності внесення змін до Основного Закону. Головним чином ідеться про доцільність чіткого розмежування повноважень між гілками влади й уточнення правового статусу тих чи інших конституційних інститутів та органів. Зрештою, за не досить тривалий як для дії Основного Закону період зміни до нього вносилися сім разів, при цьому рішенням Конституційного Суду України №20-рп/2010 від 30 вересня 2010 року Закон України № 2222-IV від 8 грудня 2004 року визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, а Постановою Верховної Ради України № 750-VII від 22 лютого 2014 року положення Конституції України, прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, зі змінами та доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 8 грудня 2004 року, № 2952-VI від 1 лютого 2011 року, № 586-VII від 19 вересня 2013 року, визнано такими, що є чинними на території України.

Нині на розгляді парламенту перебуває ще ряд законопроектів про внесення змін до Конституції України, тож говорити про певну сталість конституційних норм зарано. Водночас динаміка й аналіз змін до Конституції свідчать не стільки про крайню необхідність удосконалення тих чи інших норм, скільки про боротьбу за зміну повноважень окремих інститутів та органів, тобто – продовження протистояння між гілками влади, яке призводить до появи нових політичних криз та загострення ситуації в державі в цілому.

Чергова криза, каталізатором якої стало рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року у справі № 1-24/2020(393/20) за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України, стала яскравим свідченням невирішеності ряду проблем політико-правового характеру.

Як відомо, судова гілка влади згідно з конституційними нормами є незалежною, що само по собі цілком відповідає усталеній практиці демократичних правових держав. Разом із тим загальною світовою тенденцією є посилення контролю громадськості за всіма інститутами й посадовими особами публічної влади, у тому числі й судової. Визнання цього бачимо й у рішенні КСУ від 27 жовтня 2020 року, де міститься посилання на висновок Консультативної ради європейських суддів від 9 листопада 2018 року № 21 (2018) щодо запобігання корупції серед суддів, в якому зазначається, що корупція серед суддів є однією з основних загроз суспільству та функціонуванню демократичної держави й підриває судову доброчесність, що є основою верховенства права та основою цінністю Ради Європи. Консультативна рада європейських суддів вважає, що ефективне запобігання корупції в судовій системі значною мірою залежить від політичної волі у відповідній країні «справді та щиро забезпечити інституційні, інфраструктурні та інші організаційні гарантії для незалежної, прозорої та неупередженої судової влади». Отже, як впливає з висновку Консультативної ради європейських суддів, для подолання корупційних проявів провідні демократичні держави також не можуть обійтися лише суто юридичними процедурами,

а потребують злагодженої роботи різних гілок влади та відповідної політичної волі. При цьому міститься застереження, що боротьба з корупцією не повинна впливати на незалежність судової влади.

Посилаючись на світові тенденції й міжнародне право, рішенням від 27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними): пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–101, 12, 121 частини першої, частини другу – п'яту статті 12, частину другу статті 13, частину другу статті 131, статтю 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини другу, третю статті 52, статтю 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами, а також статтю 366¹ Кримінального кодексу України.

Конституційний Суд України зауважив, що декларування доходів осіб, що здійснюють публічну владу, є беззаперечною вимогою у будь-якій сучасній демократичній державі. Не викликає сумнівів і той факт, що публічні особи в державі повинні подавати декларацію про доходи. Проте, виходячи з принципу незалежності судової влади, суспільної важливості та значимості забезпечення реальної незалежності суддів, міжнародних принципів і стандартів, таке декларування та його перевірка повинні проводитися з урахуванням принципу незалежності судової влади. Далі КСУ зазначає, що реалізація принципу незалежності судової гілки влади, а отже й суддів, полягає насамперед у відособленості її від інших гілок державної влади, а це означає формування самостійної, автономної й самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої гілок влади.

Фактично, якщо спробувати розібрати рішення й логіку Конституційного Суду України простою мовою, як свідчить позиція судді-доповідача І. Сліденка, будь-які форми та методи контролю у вигляді перевірок, моніторингу тощо функціонування та діяльності судів і суддів повинні реалізовуватися лише органами судової влади та виключати створення

таких органів у системі як виконавчої, так і законодавчої влади. Водночас Конституційний Суд України констатував, що Національне агентство з питань запобігання корупції як орган виконавчої влади здійснює контроль над конституційно закріпленими інституціями, якими є суди та Конституційний Суд України, що, на переконання КСУ, є неконституційним.

Крім того, неконституційність статті 366¹ Кримінального кодексу України Суд обґрунтовував серед іншого тим, що «декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації мають бути підставою для інших видів юридичної відповідальності». Також Конституційний Суд України вважає, що негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366¹ КК України, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь. Тобто, відповідно до позиції Суду, законодавець не дотримав принципів справедливості та пропорційності як елементів принципу верховенства права, а отже, стаття 366¹ КК України суперечить частині першій статті 8 Основного Закону України.

Прикметно, що не всі судді Конституційного Суду України погодилися з таким рішенням. Так, суддя С. Головатий у розбіжній думці щодо визнання неконституційними окремих приписів Закону «Про запобігання корупції» зазначив, що «наділення НАЗК окремими контрольними функціями та повноваженнями щодо всіх суб'єктів, на яких поширюється дія Закону, включно зі суддями системи судустрою та Конституційного Суду, не може розглядатися як контроль над судовою владою, адже визначені Законом повноваження НАЗК не є втручанням у професійну діяльність суддів – здійснення правосуддя, а спрямовані на досягнення легітимної мети – запобігання корупції в державі, у тому числі шляхом перевірки, формування доброчесності осіб, які виконують певні функції держави або місцевого самоврядування, що є конче потрібними у демократичному суспільстві».

Щодо визнання Судом неконституційною статті 366¹ Кримінального кодексу України С. Головатий нагадав, що Антикоруційна мережа Організації економічного співробітництва та розвитку для країн Східної Європи та Центральної Азії неодноразово рекомендувала Україні забезпечити ефективність санкцій за неподання або зазначення завідомо недостовірних відомостей у деклараціях. Ця сама вимога, за його словами, була однією з рекомендацій Україні під час виконання Плану дій з лібералізації візового режиму, схваленого на саміті Україна – ЄС 22 листопада 2010 року. Суддя також звернув увагу, що за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей встановлено як кримінальну, так і адміністративну відповідальність, залежно від суми, на яку різняться відомості про вартість задекларованого майна порівняно з достовірними відомостями щодо його вартості. Тому, на його переконання, висновок КСУ про неконституційність кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей є юридично необґрунтованим.

Так само неналежно обґрунтованим назвали рішення Конституційного Суду України в окремій думці судді В. Лемак та В. Колісник, а суддя В. Лемак зауважив, що за доктриною «політичного питання» КСУ повинен був відмовитися від розгляду таких питань. Крім того, фактично В. Лемак полемізує з суддею-доповідачем І. Сліденком, наголошуючи на тому, що Конституційний Суд України «не надав парламенту часу для урегулювання цього питання з метою недопущення «законодавчої паузи» у цій сфері.

Як відомо, рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року викликало миттєву реакцію як у владних колах, так і суспільстві. Одразу ж після ухвалення рішення НАЗК закрило доступ до Реєстру електронних декларацій, заявивши, зокрема, що не може провести перевірку керівників місцевих органів влади, які були обрані під час останніх місцевих виборів. Активний інформаційний супровід та акцент на припиненні кримінальних проваджень, порушених за

антикорупційною статтею, викликав хвилю обурення серед громадськості й активістів, які розпочали акції протесту під будівлею КСУ. За інформацією проєкту «Тисни», через рішення Конституційного Суду України, який фактично скасував відповідальність за статтею 366¹ – декларування недостовірної інформації – правоохоронці мають закрити, серед іншого, 11 активних проваджень по фігурантах резонансних розслідувань, проведених юристами Bihus.Info¹. Своєю чергою, у відповідь судді КСУ заявили про погрози та політичні переслідування.

Суддя-доповідач І. Сліденко під час брифінгу для ЗМІ фактично заявив про неправильне тлумачення судового рішення. За його словами, проблема роздута штучно, закриття реєстру декларацій не витікало із рішення КСУ, тому НАЗК замість закриття реєстру мало звернутися до Суду за роз'ясненням, але цього не зробило. Натомість НАЗК, на переконання судді, формально не має бути виконавчим органом влади, а має бути просто незалежним, і для цього лише необхідно внести зміни в закон та переглянути окремі повноваження НАЗК. Що стосується декриміналізації незаконного збагачення, то тут, на думку І. Сліденка, «сама стаття потрібна, а все, що потрібно було зробити – змінити два слова в статті Кримінального кодексу України про незаконне збагачення, і все б відповідало Конституції». Разом із тим суддя КСУ заявив про тиск з боку Офісу Президента України та розкритикував Представника Президента в КСУ Ф. Веніславського.

Відповіддю на рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року стало скликання Главою держави термінового засідання Ради національної безпеки та оборони України. Виступаючи на засіданні, Секретар РНБО України О. Данілов зазначив, що «низка останніх подій, пов'язаних із рішенням КСУ, дає вагомі підстави вважати, що існує цілісний

¹ Через рішення КС буде закрито 11 кримінальних проваджень, відкритих завдяки юристам Bihus.Info. URL: <https://bihus.info/chez-rishennya-ks-bude-zakryto-11-kryminalnyh-provadhzen-vidkrytyh-zavdyaky-yurystambihus-info/>

план, спрямований проти основ української державності», нагадавши, що, «крім останнього рішення, Конституційний Суд у лютому 2019 року скасував закон про незаконне збагачення. Внаслідок цього правоохоронці закрили гучні кримінальні провадження, результативності щодо яких від влади вимагає суспільство». При цьому Голова НАЗК О. Новіков висловив думку, що КСУ всупереч позиції громадян України знищив усю систему запобігання корупції. Своєю чергою, Міністр закордонних справ України Д. Кулеба зауважив, що рішення КСУ несе низку загроз для країни у зовнішньополітичній сфері, адже боротьба з корупцією в Україні була й залишається одним із ключових питань на порядку денному в діалозі з надійними партнерами.

Як наслідок, за результатами засідання РНБО України було ухвалено рішення, зокрема, про вжиття Кабінетом Міністрів невідкладних заходів щодо тимчасового порядку ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також проведення спеціальної перевірки².

На переконання Президента України, «аби вийти з цього конституційного і вже державницького колапсу, в принципі, найліберальніший вихід – якщо судді бачать довіру людей, бачать реакцію Президента, реакцію парламентарів, бачать реакцію найголовніше – суспільства і наших західних партнерів, вони мають зробити висновки і піти у відставку». Водночас за результатами засідання РНБО України В. Зеленський 29 жовтня 2020 року вніс до Верховної Ради України проект Закону про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства № 4288, в якому пропонує рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 у справі № 1-24/2020 (393/20) визнати нікчемним (таким, що не створює

правових наслідків) та таким, що прийняте судьями Конституційного Суду України в умовах реального конфлікту інтересів і відновити дію Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України у редакції, що діяла до прийняття рішення Конституційним Судом України. Крім того, статтею 2 законопроекту запропоновано припинити повноваження складу Конституційного Суду України, а суб'єктам призначення суддів Конституційного Суду України невідкладно розпочати процедуру відбору на конкурсних засадах із подальшим призначенням у порядку, визначеному Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України», нового складу Конституційного Суду України.

Однак подібний крок Президента України не був сприйнятий однозначно. І йдеться не лише про опозиційні політичні сили. Зокрема, голова Українського інституту з прав людини В. Лутковська переконана, що «не варто виходити з конституційної кризи за допомогою політичних рішень, таких як законопроект В. Зеленського про скасування повноважень суддів Конституційного суду»³.

Свою стурбованість можливим розвитком подій висловили також міжнародні організації. Зокрема, 31 жовтня було оприлюднено Лист Венеціанської комісії та GRECO до Голови Верховної Ради України Д. Разумкова стосовно Конституційного Суду та боротьби з корупцією, в якому український парламент закликали утриматися від різких кроків, зокрема припинення повноважень суддів КСУ, назвавши такий крок «порушенням Конституції та фундаментального принципу поділу влади, який не сприятиме культурі конституціоналізму та повазі до верховенства права». Разом із тим Венеціанська комісія та GRECO наголосили, що вони розуміють необхідність швидких і рішучих дій та готові допомогти у розробці конкретних рішень щодо виходу зі складної ситуації»⁴.

² На засіданні РНБО Президент України дав доручення невідкладно зареєструвати у Верховній Раді законопроект, у якому передбачається відновлення добросовісності судочинства у Конституційному Суді. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/4730.html>

³ Правозахисники зробили спільну заяву щодо конституційної кризи в Україні. URL: <https://www.prostir.ua/?news=pravozahysnyky-zrobyly-spilnu-zayavu-schodo-konstytutsijnoji-kryzy-v-ukrajini>

Схоже, подібної точки зору дотримується й чимало прихильників Глави держави, у тому числі в його парламентській фракції, яка, всупереч закликам Президента, не знайшла необхідної кількості голосів для винесення законопроекту В. Зеленського на розгляд Верховної Ради. Крім того, Голова Верховної Ради Д. Разумков (разом з іншими народними депутатами) 2 листопада зареєстрував у парламенті Проект Закону про відновлення дії окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України, в якому запропоновано відновити чинність зазначених актів у редакціях, що діяли станом на 27 жовтня 2020 року, а Кабінету Міністрів України протягом двох місяців з дня набрання чинності цим Законом подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції, спрямовані на врегулювання окремих питань, що порушені в рішенні Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року. Крім того, народний депутат від «Слуги народу» О. Дубінський 4 листопада зареєстрував альтернативний Проект Закону про відновлення дії окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» № 4304-1. Не вдаючись до аналізу зазначених законопроектів, внесення Главою держави та представниками його політичної сили одразу кількох законопроектів свідчить про відсутність між ними консенсусу, що істотно підриває довіру громадян як до Президента, так і його партії.

Заслуговує на увагу окрема думка судді Конституційного Суду України О. Первомайського, який розглянув проблему у ширшому контексті, зауваживши, що «значна кількість конституційних звернень, що були подані до КСУ протягом року переважно суб'єктами політичної діяльності з метою блокування чи повного скасування різноманітних реформ, що здійснювалися або здійснюються їхніми політичними

опонентами, та безліч інших подій ... свідчать про те, що в Україні вже розпочалася згадувана Т. Гоббсом «війна всіх проти всіх», учасниками якої є соціальні суб'єкти, що наділені певною владою, за ще більшу владу і вплив. Така війна загрожує вже не стільки конституційним правам та свободам чи іншим конституційним цінностям, скільки безпосередньо українській державності».

Про наявність тривалої політичної кризи говорять і правозахисники та громадські активісти. Так, за словами директора Харківської правозахисної групи Є. Захарова, «криза настала не 27 жовтня, а давно, і пов'язано це з фундаментальною помилкою, якою грішили всі парламенти, президенти та уряди України – вони не спиралися на право, а керувалися лише політичною доцільністю»⁵.

Українські громадські організації (Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група, Центр громадянських свобод, Amnesty International в Україні, Центр прав людини ZMINA, Центр досліджень правоохоронної діяльності, Проект «Без кордонів», Євромайдан SOS та ін.), об'єднані Платформою «Правозахисний порядок денний», оприлюднили Спільну заяву українських правозахисних організацій щодо конституційної кризи. У ній наголошується, що політичні дії, які порушують принципи права, будуть мати руйнівний характер і слугуватимуть на користь державі-агресору. У зв'язку з цим правозахисники вимагають відставки голови Конституційного суду України; закликають Президента України призупинити просування поданого ним як невідкладного законопроекту «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства», а усіх народних депутатів утриматися від голосування за нього; пропонують Конституційному Суду України надати тлумачення й уточнити зміст оприлюдненого рішення; Верховній Раді України підготувати та подати на розгляд парламенту

⁴ UKRAINE – Letter from the Venice Commission and GRECO relating to the Constitutional Court and the fight against corruption. URL: https://www.venice.coe.int/files/2020_10_31_UKR_JointGRECOVeniceCommissionLetterSpeakerVerkhovnaRada.pdf

⁵ Правозахисники зробили спільну заяву щодо конституційної кризи в Україні. URL: <https://www.prostir.ua/?news=pravozahysnyky-zrobyly-spilnu-zayavu-schodo-konstytutsijnoji-kryzy-v-ukrajini>

законопроекти про зміни до Конституції України відносно діяльності антикорупційних органів, про зміни до антикорупційного законодавства, які забезпечать ефективність боротьби з корупцією, про зміни до Закону «Про Конституційний Суд України»⁶ та ін.

Таким чином, рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року лише «оголило нерв» політичної кризи в країні, яка перманентно триває упродовж тривалого часу. В її основі лежать не стільки проблеми суто правового характеру, хоча й такі мають місце, скільки загальна тенденція боротьби за владу із використанням усіх можливих засобів, у тому числі державних, зокрема судових, органів. Водночас розвиток останніх подій свідчить про загострення ситуації, яка в умовах тимчасової окупації Криму, збройного конфлікту на Донбасі, складного соціально-економічного

становища та поширення в державі епідемії COVID-19 перетворюється на істотну загрозу національній безпеці.

В умовах взаємної недовіри основних політичних гравців і звинувачення у спробах неконституційного впливу одних державних інститутів на інших, більшість вітчизняних та зарубіжних експертів вирішальну роль у врегулюванні кризи відводить Верховній Раді України як єдиному законодавчому та загальнонаціональному представницькому органу держави. При цьому йдеться про необхідність пошуку саме компромісного рішення, яке, знову-таки, матиме політико-правовий характер, і залучення до його вироблення представників усіх гілок влади із широким висвітленням у ЗМІ з метою максимальної прозорості процесу та надання йому легітимності в очах громадськості.

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Президент України В. Зеленський підписав Указ №477/220 «Про рішення Ради національної безпеки й оборони України від 29 жовтня 2020 року «Про вжиття заходів для відновлення нормативно-правового регулювання діяльності антикорупційних органів та довіри до конституційного судочинства», яким ввів в дію рішення, ухвалене на екстремому засіданні РНБО.

Як повідомляє пресслужба Офісу президента, для відновлення нормативно-правового регулювання діяльності антикорупційних органів та довіри до конституційного судочинства Кабінет Міністрів невідкладно повинен вжити заходів щодо ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (*Дзеркало*

мижня (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/zelenskij-vviv-v-diju-ekstrene-rishennja-rnbo-shchodoksu.html>). – 2020. – 29.10).

Президент України В. Зеленський в ніч з 29 на 30 жовтня вніс до Верховної Ради законопроект №4288, яким пропонує припинити повноваження суддів Конституційного суду, а також скасувати відповідні зміни до ЗУ «Про запобігання корупції». Про це йдеться в Проекті Закону «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства».

Відзначається, що проект закону містить дві статті: «Неправосудні рішення, прийняті у власних інтересах» і «Відновлення конституційного судочинства».

Як вказується в пояснювальній записці до законопроекту, рішення КСУ, за поданням 47 нардепів, не мало належного обґрунтування і виходить за межі конституційного подання.

«Отже, існує необхідність забезпечити збереження європейського і євроатлантичного вибору українського суспільства, дотримання принципу верховенства права конституційними органами, усунути загрозу національній

⁶ Спільна заява українських правозахисних організацій щодо конституційної кризи. URL: <https://ccl.org.ua/statements/spilna-zaiava-ukrainskykh-pravozakhysnykh-orhanizatsiy-shchodo-konstytutsiynoi-kryzy/?fbclid=IwAR0oDkh9xefTEMH9pbADijHlzDQcTw40Qltf3YpgiA934asC3bqF8IP2sKQ>

безпеці України та забезпечити дотримання принципу верховенства права, встановленого Конституцією України», – йдеться в ній (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/zelenskij-vnis-v-radu-zakonoproekt-pro-pripinennja-povnovazhen-suddiv-ksu.html>)). – 2020. – 30.10).

Президент України В. Зеленський взяв участь у засіданні фракції «Слуга Народу» у Верховній Раді та обговорив з народними депутатами необхідність перезавантаження Конституційного Суду.

Під час засідання Глава держави закликав фракцію підтримати дострокове припинення повноважень чинного складу КС.

За словами Президента, якщо не відновити довіру суспільства до Конституційного Суду, країна втратить можливість отримати будь-яку міжнародну фінансову допомогу. Крім того, під загрозою опинилися безвізовий режим України з Європейським Союзом, а також підтримка з боку ЄС, НАТО, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних партнерів.

Володимир Зеленський наголосив, що неможливо відновити дію антикорупційного законодавства без ухвалення рішення про звільнення суддів Конституційного Суду.

«Будь-яке нове рішення парламенту, яке спробує відновити таку кримінальну відповідальність, буде апріорі непрацюючим. Його навіть не треба буде заново оскаржувати в Конституційному Суді», – сказав Президент.

Глава держави зауважив, що в такому разі будь-яке кримінальне звинувачення за порушення при декларуванні навіть після ухвалення нового закону щодо цього буде абсурдним і не матиме сили.

«Якщо ви проголосуєте за це рішення, ви голосуватимете для народу. В іншому разі ви захищаєте суддів Конституційного Суду», – наголосив Володимир Зеленський.

Також Президент закликав народних депутатів з фракції «Слуга Народу» бути відповідальними під час голосування за проект державного бюджету на 2021 рік. Володимир Зеленський зазначив, що держбюджет має бути ухвалений вчасно.

Глава держави зауважив, що нардепи з фракції «Слуга Народу» мають нагадати українцям, що вони є сучасними політиками нового типу (*Офіційне інтернет-представництво президента України* (<https://www.president.gov.ua/news/prezident-zaklikav-frakciyu-sluga-narodu-pidtrimati-perezava-64937>)). – 2020. – 2.11).

Голова Конституційного суду О. Тупицький заявив, що розпуск суду може привести до порушення територіальної цілісності України.

«Якщо в один момент КС буде недієздатним і не буде кому виконувати ці єдиного органу конституційної юрисдикції обов'язки, то в країні це може привести до порушення територіальної цілісності України.

У чому це проявляється? Появляється можливість будь-якій області проголосувати на рівні облради про самовизначення чи відокремлення від України й для правомірності дій щодо захисту територіальної цілісності потрібно звернення до КС, яке повинно бути розглянуто негайно.

Тоді виникають правові підстави для вирішення ситуації, інакше це буде кровопролиття. З цим жартувати не можна», – наголосив голова КСУ.

За його словами, в Конституції України, у розділі 12, розписані повноваження Конституційного суду, судді Конституційного суду, і порядок його звільнення.

Тупицький наголосив, що лише Конституція може забезпечити безперервну діяльність Конституційного суду (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2020/11/3/7272220/>)). – 2020. – 3.11).

Секретаріат Конституційного суду зареєстрував заяву 226 депутатів Верховної Ради, яким вони закликали 11 суддів КСУ подати у відставку через скандальне рішення про скасування частини антикорупційної реформи та, зокрема, електронного декларування.

Про це повідомили у відділі комунікацій КСУ і правового моніторингу.

«4 листопада 2020 року голова депутатської фракції партії «Слуга народу» Давид Арахамія

з народними депутатами України звернулися до Конституційного суду України з заявою. У Секретаріаті КСУ документ зареєстрований і прийнятий до розгляду», – йдеться в повідомленні.

Заклик стосується суддів: Тупицького Олександра Миколайовича, Городовенко Віктора Валентиновича, Завгородній Ірини Миколаївни, Касмініна Олександра Володимировича, Кривенко Віктора Васильовича, Литвинова Олександра Миколайовича, Мойсика Володимира Романовича, Саса Сергія Володимировича, Сліденко Ігоря Дмитровича, Філюка Петра Тодосєвіча і Юровскої Галини Валентинівни (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/v-ksu-zarejestruvali-zajavu-pomad-200-deputativ-pro-vidstavku-suddiv.html>). – 2020. – 4.11).

Посли країн «Великої сімки» (G7) в Україні стурбовані спробами скасувати антикорупційні реформи, які проводяться в країні з 2014 року.

«Посли країн G7 стурбовані зусиллями скасувати антикорупційні реформи, які відбулися після Революції Гідності. Ми підтримуємо український народ, який продовжує боротися за втілення свого прагнення до багатой та демократичної України. Був досягнутий уже такий значний прогрес, Україна не повинна повертатися в минуле», – твітнули дипломати в четвер, 29 жовтня (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/posli-g7-vidreahovali-na-sprobu-skasuvati-antikoruptsijni-reformi.html>). – 2020. – 29.10).

Венеційська комісія та організація Ради Європи з антиконституційного моніторингу

GRECO вважають неприпустимим застосування неконституційних заходів для врегулювання кризи, викликаній рішенням Конституційного Суду України.

Відповідний лист, на ім'я Голови Верховної Ради України Дмитра Разумкова, який підписали Голова Венеційської комісії Джанні Букіккіо та президент GRECO Марін Мрчела, також опублікований на сайті Ради Європи.

У листі щодо законопроекту президента Зеленського «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства», який він подав до парламенту, наголошується:

«Порушення Конституції, навіть якщо це, можливо, вчиняється з поважної причини, не може призвести до культури конституціоналізму та поваги верховенства закону. Ефективна боротьба з корупцією та повага незалежності судової влади та верховенства права повинні йти пліч-о-пліч», – йдеться у листі.

«Конституційний Суд відіграє важливу роль як вартовий Конституції та її цінностей та як арбітр розподілу влади.

Ми повністю погоджуємось з важливістю забезпечення суспільної довіри громадськості до Конституційного Суду, і ми б додали, що довіра до інших державних установ є не менш важливою. Довіра не означає відсутність незалежності, навпаки: Конституційний Суд може користуватися довірою інших державних установ та громадськості лише в тому випадку, якщо він справді незалежний», – резюмують у листі Венеційській комісії (*Прямий* (<https://prm.ua/venetsiyska-komisiia-ta-greco-vvazhaiut-neprypustym-porushennia-konstytutsii-pry-vyrishenni-kryzy-v-ukraini/>). – 2020. – 31.10).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Конституційний Суд оприлюднив рішення від 27 жовтня про визнання неконституційними окремих положень закону «Про запобігання корупції» та кримінальної відповідальності за недостовірне декларування. Про це повідомляє Укрінформ із посиланням на пресслужбу суду.

Зокрема, КС визнав неконституційним відкритий доступ до декларацій в Єдиному державному реєстрі, перевірку е-декларацій Нацагентством з питань запобігання корупції.

«Конституційний Суд України доходить висновку про неконституційність окремих

положень закону № 1700, що стосуються повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції в частині контролю виконавчої влади над судовою гілкою влади, а саме: повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції, уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування, додаткових заходів здійснення фінансового контролю, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення», – йдеться у рішенні.

КС зазначає, що реалізація принципу незалежності судової гілки влади полягає у відособленості її від інших гілок державної влади, а це означає формування самостійної, автономної й самоуправлінської судової системи.

Водночас, як вважають в КС, аналіз повноважень та прав НАЗК дає підстави стверджувати про наділення його контрольними функціями, що мають прямий і безпосередній вплив на судову гілку влади, зокрема на суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду.

У суді наголошують, що за стандартами конституціоналізму та цінностями Конституції виключається контроль виконавчої гілки влади над судовою гілкою влади.

У рішенні КС звертає увагу законодавців на те, що, запроваджуючи повноваження та права НАЗК та інших органів виконавчої влади, що стосуються суддів, які мають спеціальний статус та належать до судової гілки влади, повинен виокремлювати категорію суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду з урахуванням принципу незалежності судової влади.

Суд також зауважує, що декларування та його перевірка повинні проводитись з урахуванням принципу незалежності судової влади.

КС вказав, що хоча корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства.

Оцінюючи ст. 366-1 Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за неправдиве декларування, КС заявив, що встановлене покарання є надмірним за вчинення цих правопорушень. А негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366-1 ККУ, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь.

«Таким чином, наведене свідчить, що законодавець не дотримав принципів справедливості та пропорційності як елементів принципу верховенства права, а отже, стаття 366-1 КК України суперечить частині першій статті 8 Основного Закону України», – резюмують у суді.

Відтак, як йдеться в повідомленні, рішення КС у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів щодо відповідності Конституції окремих положень закону „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України втрачають чинність з дня його ухвалення (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3125642-ksu-opriludniv-risenna-sodeklaruvanna.html>). – 2020. – 28.10).

3 листопада Конституційний суд України продовжив розгляд справи щодо конституційності мовного закону, але рішення не ухвалив. Про це йдеться на сайті КСУ. Розгляд справи триватиме на одному з наступних пленарних засідань, але його дату сайт суду не уточнює. Через два з половиною роки після визнання неконституційним «закону Ківалова-Колесніченка» настала черга оцінки КСУ нинішнього мовного закону, ухваленого Верховною Радою попереднього скликання і підписаного тодішнім президентом Петром Порошенком.

За результатами засідання 3 листопада, на сайті КСУ з'явилося повідомлення,

що Конституційний суд України планує продовжити розгляд питання конституційності закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на одному з наступних пленарних засідань

Раніше уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень закликав Конституційний суд проявити державницьку позицію в ухваленні рішення щодо «мовного закону».

«Звертаюся до суддів Конституційного суду України – проявити державницьку позицію та ухвалити рішення на користь національних інтересів України. Питання мови є фундаментальним для нашої держави: для зміцнення незалежності, утвердження ідентичності, єдності та перемоги України», – заявив Кремень у фейсбуці.

На його думку, мовний закон повністю відповідає Конституції України і «жодних підстав для того, щоб визнати ці документи неконституційними, немає» (*Radio Свобода* (<https://www.radiosvoboda.org/a/30927207.html>). – 2020. – 3.11).

Конституційний суд не зміг провести засідання 10 листопада через відсутність кворуму. Як свідчить порядок денний, судді зокрема мали продовжити розгляд справи за конституційним поданням 142 народних депутатів щодо офіційного тлумачення поняття «гідні умови життя».

Також у планах було продовження розгляду справи за поданням 46 нардепів щодо офіційного тлумачення положень Конституції щодо землі як об'єкта права власності українського народу.

У повідомленні суду вказано, що кворуму для проведення засідання не було.

Також залишилось без розгляду питання відкриття конституційного провадження у справі за поданням 47 депутатів стосовно спецконфіскації (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2020/11/10/7273065/>). – 2020. – 10.11).

Велика палата Конституційного суду відклала розгляд питання про тлумачення норм Конституції про землю як основне національне багатство.

Раніше з посиланням на джерела повідомлялося, що четверо суддів КС, які не голосували за рішення щодо антикорупційного законодавства, відмовилися брати участь у слуханнях великої палати суду.

Підставою для відмови стало оприлюднення одним із суддів проекту рішення КС стосовно тлумачення поняття «земля» (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2020/11/9/7272933/>). – 2020. – 9.11).

Суддя Конституційного суду Сергій Сас звернувся до українців та показав проєкт рішення щодо тлумачення земельних статей Конституції, яке, за його словами, «не дозволить позбавити українців «національного багатства».

Як зазначає ZN.UA, суддя КС Сас звернувся до видання із проханням опублікувати його заяву і проєкт рішення, який суд взяв за основу.

«Відповідний документ КСУ ухвалив за основу. Очевидно, він і стане рішенням у справі», – пише ZN.UA.

Суддя Сас, зокрема, вважає, що причиною ситуації щодо КСУ є «не стільки його рішення щодо антикорупційної реформи, а «бажання дискредитувати Суд та заблокувати його роботу».

«У зверненні Сас заявив про те, що ЗМІ розповсюдили позицію президента щодо цього рішення ще до його оприлюднення, а «пикетувальники з шашками та фаєрами три години відпрацьовували під стінами Суду свій заслужений заробіток у 100 гривень за годину (прошу вибачення перед тими, хто прийшов на мітинг за волею серця)», – пише видання з посиланням на заяву судді.

«Хоча, на моє переконання, проблему, якщо вона й виникла у зв'язку з визнанням неконституційними окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та статті 366-1 Кримінального кодексу України, можна було вирішити шляхом виконання рішення Конституційного Суду України, яке є обов'язковим і оскарженню не підлягає, упродовж одного чи максимум двох пленарних тижнів через внесення змін до законів, як це зробив парламент після прийняття Судом

рішення у справі про незаконне збагачення», – вважає суддя.

За його словами, останні події навколо КС пов'язані із рішенням, яке він підготував щодо подання про роз'яснення декількох статей Конституції, які стосуються землі.

Він заявив, що «спостерігачі від влади у Суді доповіли по інстанціях, а там зрозуміли, що прийняття такого рішення Судом є реальною загрозою для так званої земельної реформи».

Сас стверджує, що офіційне тлумачення зазначених положень Конституції забезпечить повернення земельної реформи у конституційне русло і не дозволить позбавити українців «національного багатства, створення великих землевласників і латифундій, а також не допустить позбавлення права власності громадян України на землю».

Суддя також заявив про безпрецедентний тиск упродовж останніх 3 місяців з боку представників президента та Верховної Ради у КС «руками» НАЗК, НАБУ, деяких ЗМІ на суд в цілому з метою його дискредитації, та окремих суддів, щоб дестабілізувати роботу суду, зробити його недієздатним.

Сас запевнив, що КС діяв як незалежний орган у межах Конституції України попри погрози й тиск з боку представників інших гілок влади. Він також назвав апогеєм внесення президентом Зеленським законопроекту про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства.

У проекті рішення суду, зокрема, йдеться що «закріплені у преамбулі та статтях 1, 2, 5, частині першій статті 13, частині першій статті 14 Конституції України імперативні положення нормативно виражають суверенну волю українського народу на створення України як унітарної, суверенної і незалежної, демократичної, соціальної і правової держави, у якій земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси у межах її території, природні ресурси виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу були визнані об'єктами права власності й основним національним багатством українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади, наділеного виключним

правом визначати і змінювати конституційний лад в Україні».

Також у суді вважають, що за змістом першого речення ч.1 ст.13, першого речення ч.1 ст.14 суб'єктом права власності на землю є виключно громадяни України. Тобто іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території держави законно, не можуть бути суб'єктами права власності на українську землю. Згідно з проектом рішення, міжнародні організації також не можуть бути суб'єктами права власності на українську землю.

«Як суб'єкт права власності на землю український народ здійснює розпорядження землею безпосередньо через всеукраїнський референдум відповідно до статті 73 Конституції України щодо зміни території України. Інших випадків безпосереднього здійснення українським народом права власності на землю через всеукраїнський референдум у Конституції України не закріплено», – йдеться в документі.

КС також вважає, що право власності українців на землю є абсолютним, незмінним, і не може бути обмежене будь-якими законами України, діями органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

У проекті рішення вказано, що, за Конституцією, держава зобов'язана забезпечити кожному громадянину України можливість використання землі на праві власності на принципах соціальної справедливості, верховенства права, захисту прав власності й господарювання, рівності суб'єктів права власності перед законом (*Економічна правда* (<https://www.epravda.com.ua/news/2020/11/4/666912/>). – 2020. – 4.11).

Проект рішення щодо офіційного тлумачення окремих положень статей 13, 14 Конституції України не скасує закон про ринок землі. Про це УНН розповів автор проекту, суддя Конституційного Суду України С. Сас.

За його словами, КСУ не скасував ринок землі, а лише розтлумачив статті Конституції про те, що українська земля належить її громадянам.

«Я переконаний, що якщо у людини (в українського громадянина) вкрасти землю,

яка є тим, можливо, останнім активом, що може забезпечити майбутнє нашої держави, як елемент конституційного ладу. Ну, тоді я не знаю, що тоді тут залишиться», – зазначив Сас.

Суддя каже, такого поняття як «ринок землі» у земельній реформі немає.

«Ми не можемо скасувати закон про ринок землі, адже ми його не розглядаємо. Це все інсинуації. «Конституційний Суд зараз скасує закон про обіг земель»... Мова йде тільки про тлумачення 13 та 14 статей Конституції, які визначають статус землі та природних ресурсів. А оті всі речі ми не можемо скасовувати, адже вони набирають чинності лише з 1 липня 2021 року. У проєкті рішення видно, як ми підходимо, що ми бачимо, що насправді містить Конституція (у статтях 13 та 14 – ред.), як його потрібно розуміти й той зміст, який закладав конституцієдавець у цих положеннях. І все, ніхто не робить ніяких там... про ринок. Там і слова «ринок» не написано. На нас і цих «собак вішають», – зауважив суддя.

Також він наполіг, що цей проєкт рішення – суто його ініціатива, яку підтримали інші судді КСУ. Але «вони можуть передумати у подальшому через тиск на них».

«Це моє бачення, це моє розуміння. Я запропонував колегам, а вони спочатку підтримали. Зараз, якщо їх зацькують, то можуть і не підтримати у подальшому. Але я захищаю Суд (Конституційний Суд України – ред.) і своє ім'я у такому контексті, от і вирішив звернутися. Побачимо, що буде далі, але ми повинні думати про державу. Я 20 років пропрацював народним депутатом і мені боляче дивитися на ці всі речі. Ми нищимо свою країну», – зазначив Сас.

Нагадаємо, що в опублікованому Сергієм Сасом зверненні наголошується про те, що дана ініціатива спрямована на «повернення реформи землі у конституційне русло».

«Насправді, офіційне тлумачення зазначених положень Конституції України забезпечить повернення земельної реформи у конституційне русло і не дозволить позбавити український народ національного багатства, створення великих землевласників і латифундій, а також не допустить позбавлення права власності громадян України на землю», – йдеться у

зверненні Саса (*УНН* (<https://www.unn.com.ua/uk/news/1901020-suddya-ksu-tlumachennya-polozhen-konstitutsiyi-ne-pozbit-prava-vlasnosti-gromadyan-ukrayini-na-zemlyu>)). – 2020. – 4.11).

Конституційний суд відкрив конституційне провадження за зверненням Верховного суду щодо покарання президента В. Зеленського за похід у кав'ярню всупереч карантину. Про це повідомили у Конституційному суді на запит «Радіо Свободи».

У суді зазначили, що конституційне провадження відкрили 22 жовтня. Про дату розгляду поки не повідомляють.

Верховний суд вирішив, що КС має розтлумачити першу частину статті 105 Конституції, де вказано, що «президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень».

Конституційний суд має вирішити, чи розповсюджується цей імунітет на адміністративні правопорушення. ВС зазначає, що в Основному законі не конкретизовано, про яку недоторканність ідеться (*Громадське* (<https://hromadske.ua/posts/konstitucijnij-sud-vidkriv-provadhennya-u-spravi-propokarannya-zelenskogo-za-pohid-u-kavyarnyu-na-karantini>)). – 2020. – 11.11).

До Конституційного Суду надійшло подання 50 народних депутатів щодо конституційності призначення діючого складу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг.

Про це повідомляє пресслужба Конституційного суду.

Уповноваженим представником підписантів звернення зазначений народний депутат Олексій Кучеренко («Батьківщина»). Звернення підписали депутати від «Батьківщини», «Нашого краю», «Слуги народу», «Європейської солідарності» та інших фракцій і груп.

Депутати просять визнати неконституційними і скасувати укази президента 2018-2019 років про призначення членів НКРЕКП: Олени Антонової, Дмитра Коваленка, Оксани Кривенко, Руслана

Кайдаша, Ольги Бабій, Валерія Тарасюка та Олексія Магди.

Також нардепи просять скасувати норми «Прикінцевих та перехідних положень» закону про НКРЕКП в редакції від грудня 2019 року в частині повноважень президента призначати тимчасових членів Комісії та затверджувати графік ротації членів НКРЕКП (*Економічна правда* (<https://www.epravda.com.ua/news/2020/11/5/666937/>). – 2020. – 5.11).

До Конституційного суду 6 листопада надійшло звернення аграрних асоціацій, профспілок, політичних об'єднань і громадських

організацій щодо земельної реформи. Про це повідомляє пресслужба суду.

У зверненні, зокрема, йдеться, що земельна реформа має проводитись винятково на конституційних засадах і в конституційний спосіб.

Також автори звернення заявляють, що закон про обіг земель, прийнятий Радою 31 березня 2020 року, «за своїм змістом і характером не відповідає національним інтересам та потребам України як незалежної та суверенної держави».

Звернення зареєстроване в Секретаріаті Конституційного суду (*Економічна правда* (<https://www.epravda.com.ua/news/2020/11/6/667008/>). – 2020. – 6.11).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Фундація DEJURE: Як вирішити конституційну кризу?

Як аналітичний центр прямої дії (think and act tank), ми зазвичай обираємо одну модель, яка вирішує проблему, і активно підтримуємо її реалізацію. Цього разу все інакше.

Ситуація дуже складна, і простого, швидкого, але сталого рішення не існує. Відповідальність за вирішення нинішньої кризи повністю лежить на представниках влади, яким було відомо про ситуацію з Конституційним Судом та можливі шляхи її вирішення, однак вони бездіяли.

Саме тому ми хотіли б представити вам способи виходу із кризи, які дискутуються у професійній спільноті, та наше бачення щодо них. Ми сподіваємось, ця якісна дискусія допоможе знайти найкраще вирішення ситуації, яка склалась.

Днями Конституційний Суд України (КСУ) ухвалив своє скандальне рішення щодо неконституційності системи електронного декларування, чим по суті, у жорсткий та незаконний спосіб, зруйнував велику частину антикорупційної інфраструктури України.

Це рішення не тільки утруднило, а й подекуди унеможливило боротьбу з корупцією, а й поставило під сумнів безвізовий режим і європейський вектор розвитку. Стало очевидно, що подальша робота нинішнього складу Суду

ставить загрожує не тільки іншим реформам, але й національній безпеці України.

Ця криза потребує вирішення щонайменше трьох питань:

відновлення антикорупційної інфраструктури, зруйнованої рішенням КСУ; забезпечення доброчесного складу Конституційного Суду України;

захисту інших реформ і важливих законів від негативного впливу чинного складу КСУ.

Щодо можливого відновлення антикорупційної інфраструктури запропонували низку рішень профільні громадські організації, зокрема Центр політико-правових реформ і Центр протидії корупції. З їхніми аналізами ми теж закликаємо ознайомитися.

Далі ми пропонуємо власний аналіз основних наявних у публічному доступі рішень (і деяких нових) щодо захисту інших важливих законів і забезпечення доброчесності КСУ. Вони не є альтернативними до рішення про відновлення антикорупційної інфраструктури, і так само, як правило, не є взаємовиключними.

І. Можливі способи відновлення доброчесності суддів КСУ

1. Припинення повноважень чинного складу КСУ шляхом прийняття звичайного закону

Наступного дня після прийняття Судом свого рішення Президент зареєстрував у Верховній Раді України законопроект №4288 «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства». Законопроектом Президент пропонує визнати нікчемним скандальне рішення і припинити повноваження всіх суддів КСУ (включно з тими, хто голосував проти цього рішення).

Конституційність

Ані Президент, ані парламент не мають повноважень для звільнення суддів КСУ (їхні повноваження вичерпно визначені статтями 85, 106 та іншими статтями Конституції України). Єдиний конституційний спосіб звільнити суддю КСУ до закінчення його каденції, який допускає Конституція, – це звільнення судді самим КСУ, а саме $\frac{2}{3}$ від його складу. Тому модель, запропонована Президентом у законопроекті №4288, є неконституційною.

Переваги такої моделі

Припинення повноважень усіх суддів КСУ убезпечить або принаймні делегімітизує спроби подальшого розвалу антикорупційних інституцій та інших реформ;

Це також відкриває потенційну можливість сформувати новий склад КСУ із забезпеченням доброчесності суддів та високим рівнем суспільної довіри;

Це також найбільш ймовірне політичне рішення, оскільки Президент вже зареєстрував законопроект.

Недоліки та ризики впровадження

Крім неконституційності самого рішення, впровадження такої моделі несе в собі також декілька інших суттєвих ризиків:

Небезпечний прецедент. Рішення про припинення повноважень суддів КСУ шляхом прийняття звичайного закону створює можливість «перезапуску» інших інституцій через їхні непопулярні рішення, або якщо такі рішення суперечать політичним планам чи інтересам влади (навіть якщо такі рішення є законними);

Сумнівна доброчесність нового КСУ. Існує ймовірність, що доброчесність нового складу КСУ буде сумнівною, оскільки законопроект №4288 не запроваджує жодних змін до

процедури добору та призначення суддів. Без запровадження процедурних запобіжників, новий склад КСУ, швидше за все, буде залежним від нинішніх політичних еліт. За цієї моделі будуть припинені повноваження усього складу КСУ включно з суддями, які не голосували за скандальне рішення і активно йому противилися;

Два КСУ. Найімовірніше чинні судді КСУ проігнорують неконституційне рішення парламенту і у разі, якщо буде сформовано новий КСУ, країна може отримати два Конституційні Суди додатково до двох Верховних Судів. В такому разі легітимність обох Судів буде доволі сумнівною;

Неможливість формування нового доброчесного КСУ. Оскільки повноваження чинного складу КСУ будуть припинені у неконституційний спосіб, існує високий ризик, що правники з бездоганною репутацією відмовляться від участі у конкурсі до нового КСУ.

2. Призначення нових суддів КСУ на вакантні посади за новою процедурою добору

Зараз у КСУ є три вакантних місця. Двох суддів повинен призначити парламент і ще одного – З'їзд суддів. Також нещодавно заявив про відставку суддя Сліденко. Якщо його заяву про відставку підтримають $\frac{2}{3}$ суддів КСУ, з'явиться ще одна вакансія, яку має заповнити парламент. Повноваження ще трьох суддів КСУ завершаться у 2022 році. Проте завдяки суспільному тиску частина суддів можуть подати у відставку і раніше.

Щоб унеможливити призначення недоброчесних суддів, потрібно змінити процедуру їх добору. Утворити єдину незалежну конкурсну комісію, яка буде складатись з громадських та/або міжнародних експертів, яких підтримають міжнародні партнери. Такі нововведення ми і запропонували в Карті судової реформи. Робочий варіант конкурсної процедури детальніше описали в своєму аналізі колеги з ЦПК.

Конституційність

Згідно з Конституцією, судді КСУ повинні добиратись на конкурсних засадах

за процедурою, визначеною законом. Таким чином, ця модель не лише не суперечить Конституції, а і запроваджує її важливе положення, яке до цього ігнорувалось.

Переваги такої моделі

Модель передбачає поступові зміни в складі КСУ у відповідності із Конституцією. Якщо вона буде впроваджена, то до 2022 року у КСУ більшість становитимуть гідні судді.

Недоліки та ризики впровадження

Модель не передбачає повного оновлення КСУ та зберігає на посадах суддів, які голосували за знищення електронного декларування;

КСУ зможе ухвалити інші небезпечні рішення щодо антикорупційної та інших реформ, якщо не запровадити додаткові запобіжники (щонайменше до 2022);

Буде складно утримувати фокус уваги на проблемах КСУ протягом кількох років.

3. Зміна складу КСУ через зміни до Конституції

Оскільки КСУ є конституційним органом, існує можливість зміни складу Суду через зміни до Конституції. Такий спосіб буде цілком законним та конституційним.

Конституційність

Така модель не суперечить Конституції.

Переваги такої моделі

Прийняття змін до Конституції дає можливість повністю реформувати КСУ, та навіть змінити правила добору суддів і забезпечити добросовісність нового складу.

Недоліки та ризики впровадження

Наразі майже неможливо зібрати 300 голосів у парламенті на підтримку необхідних змін до Конституції;

Розробка та прийняття таких змін триватиме місяці, якщо не роки;

Прийняття змін до Конституції потребуватиме погодження КСУ, який найімовірніше його не надасть.

4. Зміна складу КСУ, як результат кримінальних розслідувань щодо його суддів

Притягнення судді КСУ до кримінальної відповідальності є конституційною підставою

для його звільнення. Вже зараз ведеться розслідування щодо голови КСУ Тупицького, а інші судді можуть бути залучені до злочину, пов'язаного з їх голосуванням за останнє рішення.

Додатково, змінами до закону про КСУ, можна запровадити можливість відсторонення судді КСУ, щодо якого ведеться розслідування або за підозрою у вчиненні злочину.

Конституційність

Звільнення судді КСУ можливе лише, якщо суд визнає його винним у вчиненні кримінального правопорушення. Відсторонення судді КСУ не передбачено Конституцією, отже конституційність такого закону залишається під питанням.

Переваги такої моделі

Якщо деяких суддів визнають винними у вчиненні злочину, вони будуть автоматично звільнені;

Судді, які не підтримали скандальне рішення КСУ, залишаться на своїх посадах.

Недоліки та ризики впровадження

Дуже важко довести кримінальне правопорушення, яке пов'язане з ухваленням рішень суддею;

Розслідування та розгляд справи в судах триватимуть роками. Інші реформи опиняться під загрозою протягом часу, поки судді не будуть відсторонені;

Закон, що пропонує механізм відсторонення судді КСУ, ймовірно буде визнаний неконституційним;

Є ризик політизації кримінальних проваджень для швидкого оновлення КСУ.

5. Добровільна відставка суддів КСУ

Добровільна відставка суддів КСУ, які голосували за скандальне рішення, через втрату легітимності та суспільний тиск виглядає доволі логічним рішенням. До прикладу, весь склад Конституційного Суду Молдови пішов у відставку за схожих обставин у 2019 році.

Конституційність

Добровільна відставка суддів є конституційною підставою для звільнення суддів КС.

Переваги такої моделі

Добровільна відставка суддів, які голосували за скандальне рішення, є найпростішим способом зміни складу КСУ;

Судді, які не підтримали рішення, зможуть зберегти свої посади.

Недоліки та ризики впровадження

Такий сценарій є найменш ймовірним, оскільки жоден з суддів КСУ, крім одного, не висловили бажання подати у відставку;

Поки увага та суспільний тиск акумульовані на відставці суддів, інші реформи та важливі закони знаходяться у небезпеці.

II. Можливі шляхи забезпечення стабільності антикорупційної інфраструктури

1. Зміна вимог до прийняття рішення Конституційним Судом або кворумом

Одним з найпростіших способів унеможливити скасування ключових реформ КСУ є ускладнення процедури прийняття рішень.

Наразі кворум для розгляду рішення КСУ складає 12 суддів, а рішення приймаються відносно більшістю у 10 голосів. Такі вимоги встановлені Законом про КСУ, який може бути змінений 226 голосами у парламенті. Конституція не врегульовує це питання.

Парламент може ускладнити вимоги до прийняття рішень шляхом прийняття змін до відповідного Закону і, як результат, зробити процес ухвалення рішень суддям КСУ більш складним.

Наразі до складу КСУ входять 15 суддів. Мінімальну кількість суддів для прийняття будь-якого рішення можна підняти до 14 або навіть 15, що вимагатиме досягнення консенсусу відносно будь-якого рішення. Такі правила можуть діяти допоки більшість суддів КСУ не будуть обрані за новою прозорою процедурою. Такий інструмент може бути додатково запроваджений до моделі, описаної у пункті 2 вище.

Конституційність

Така модель повністю відповідає Конституції, оскільки вимоги до прийняття рішень та необхідна кількість голосів суддів встановлені законом.

Переваги такої моделі

Запровадження такої моделі ускладнить прийняття рішень КСУ та дасть більше можливостей для добросовісних суддів впливати на процес прийняття рішень. Це, в свою чергу, зробить процес прийняття рішень щодо скасування реформ менш ймовірним або дасть можливість заблокувати роботу КСУ до моменту оновлення його складу.

Недоліки та ризики впровадження

Оскільки процес прийняття рішень Конституційним Судом буде ускладнено, процес скасування будь-якого неконституційного рішення Президента, ВРУ або Кабінету Міністрів України буде також ускладнено;

Незважаючи на те, що Конституція не врегульовує питання необхідної кількості голосів суддів для прийняття рішення, КСУ може сприйняти таку ініціативу, як загрозу його незалежності та спробувати визнати її неконституційною. Однак таке рішення буде важко прийняти в законний спосіб, якщо законодавство буде вимагати консенсусу під час голосування за прийняття рішень.

2. Блокування існуючого кворуму без змін до закону

Відповідно до чинної редакції закону про КСУ, 4 судді можуть заблокувати ухвалення будь-якого рішення КСУ. Саме 4 судді голосували проти рішення щодо е-декларування. Можливо переконати цих суддів не брати участі в засіданнях КСУ до того, як вирішиться питання складу Суду.

Конституційність

Ця модель повністю відповідає Конституції.

Переваги такої моделі

Така пропозиція не потребує жодних рішень парламенту, її відносно легко втілити в життя.

Недоліки та ризики впровадження

Занадто ризиковано – пропозиція передбачає бажання 4 людей залишити свою діяльність протягом тривалого часу, вони можуть не бажати дотримуватись такої поведінки постійно;

Таке «самоусунення» може трактуватись, як «значне або систематичне нехтування своїми обов'язками» іншими суддями КСУ, що

є конституційною підставою для звільнення судді $\frac{2}{3}$ голосів КСУ. Цей ризик може ще більше стримувати суддів від ігнорування засідань КСУ.

3. Нейтралізація конституційних подань щодо інших ключових реформ

Зараз на розгляді КСУ знаходяться подання щодо конституційності інших ключових реформ (Вищого антикорупційного суду, земельної реформи, банківської реформи). Існує великий ризик, що КСУ може прийняти рішення, схожі до того, які він прийняв щодо електронного декларування. Щоб унеможливити такий сценарій, парламент може прийняти необхідні зміни до відповідних законів щодо ключових реформ, конституційність яких оспорується у КСУ.

Такі зміни не повинні змінювати суть реформ, а лише текст відповідних норм. Це не дасть КСУ можливості ухвалити рішення щодо цих законів/ключових норм та визнати їх неконституційними, оскільки КСУ не може розглядати питання конституційності положень, які були.

Конституційність

Така модель повністю відповідає Конституції. Вона також вже застосовувалась раніше – до прикладу, Уряд нещодавно змінював свою постанову щодо карантинних обмежень в очікуванні рішення КСУ щодо визнання їх неконституційними. В цьому випадку КСУ не мав іншого виходу, окрім як закрити конституційне провадження.

Переваги такої моделі

Така модель є конституційною і унеможливить скасування КСУ інших ключових реформ.

Недоліки та ризики впровадження

Внесення змін до законодавства про ключові реформи вимагатиме дуже високого рівня консолідації парламенту. Деякі політичні фракції можуть використати таку можливість для внесення кардинальних змін до реформ;

Дуже імовірно є відсутність жодного рішення щодо реформ, які впроваджували з великими складнощами попередні склади Парламенту;

Політичні сили, які ініціювали конституційне подання, можуть внести нове подання вже щодо оновленого законодавства.

4. Роз'яснення Конституційним Судом порядку виконання рішення щодо е-декларування

Закон про КСУ дозволяє учаснику конституційного провадження звернутися до Суду щодо роз'яснення порядку виконання його рішення (стаття 95 закону). Представник парламенту у КСУ може звернутися за таким клопотанням. Суд може дати роз'яснення, зокрема щодо положень, які не були належно обґрунтовані у рішенні щодо е-декларування. Таке роз'яснення вважається складовою рішення КСУ.

Конституційність

КСУ має за законом повноваження уточнювати зміст своїх рішень. Ця норма є конституційною.

Переваги такої моделі

КСУ може роз'яснити положення свого висновку, які не були обґрунтованими, зменшити його негативний вплив, звузивши сферу застосування (наприклад щодо відкритості реєстру е-деклараций).

Недоліки та ризики впровадження

У своєму роз'ясненні КСУ може розширити застосування положень свого рішення (наприклад щодо відкритості реєстру е-деклараций), тим самим ще більше ускладнити виправлення його наслідків парламентом у нових законодавчих змінах.

Як було зазначено вище, ми не вважаємо якийсь варіант або їхню комбінацію єдино правильними чи бездоганними.

Водночас, ми бачимо зміну вимог до прийняття рішення Конституційним Судом або кворуму (п. II-1) найменш ризикованим способом зупинити подальший негативний вплив цього складу КСУ. Це може допомогти виграти час для прийняття оперативного, але виваженого рішення для подолання інших загроз.

Водночас, за будь-якого сценарію необхідним є запровадження справжньої конкурсної процедури добору суддів (п. I-2)

для того, аби нові судді КСУ відповідали конституційним вимогам і наявна кризова ситуація не повторилася.

Важливо зауважити, що хоч вирішення питання щодо оновлення складу КСУ є нагальним, ґрунтовне рішення щодо доброчесності суддів КСУ є неможливим без впровадження комплексної судової

реформи, зокрема вирішення питання доброчесності членів Вищої ради правосуддя та Округового адміністративного суду м. Києва, що також є міжнародним зобов'язанням України (*Фундація DEJURE* (<https://www.dejure.foundation/library/yak-vyrishyty-konstytutsiynu-kryzu-cherz-rishennia-ksu>). – 2020. – 2.11).

П. Вуєць, Главком: Боротьба зі «шкідниками». До чого приведе атака Зеленського на Конституційний суд

Глава держави В. Зеленський у четвер скликав екстрене засідання РНБО, на якому пообіцяв показати Конституційному суду «кузькіну матір». Президент відразу дав зрозуміти, як саме він це буде робити. Вже в ніч на п'ятницю на сайті Верховної Ради було зареєстровано законопроект № 4288 «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства». Нагадаємо, цей документ став реакцією на скандальне рішення суддів КС, які, намагаючись вивести себе з-під правил обов'язкового електронного декларування, скасували цю норму взагалі для всіх. Таке рішення відразу ж спровокувало погрози щодо можливого призупинення безвізового режиму з Євросоюзом та інших неприємностей у стосунках з західними партнерами.

Рубанув з плеча

Конституційний суд вже не вперше приймає дуже неоднозначні резонансні рішення (зокрема, що стосувались того ж НАБУ), тож цього разу президент вирішив рубати з плеча. Його юристи, що готували цей лаконічний проект, не надто напружувались. Він складається з двох частин. По-перше, пропонується визнати вищезгадане рішення КС від 27 жовтня нікчемним та повернути дію редакцій закону «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу, які діяли до рішення суду. Саме по собі це формулювання дуже дивне, бо рішення КС є остаточними, та й явно не в компетенції Верховної Ради оцінювати, нікчемні вони чи ні.

Але друга частина законопроекту навіть затьмарює першу: президент пропонує просто

розігнати нинішній склад КС за зухвале порушення основних засад діяльності та спробу повалення конституційного ладу і захоплення державної влади. Також відповідним суб'єктам призначення суддів (президенту, Верховній Раді, З'їзду суддів) пропонується розпочати відбір нового складу суддів. Тут також є вагон «але»: звільнити суддю КС раніше закінчення терміну його повноважень можуть тільки самі судді (як це відбулося з попереднім головою КС Станіславом Шевчуком). Загалом же в Конституції чітко прописані критерії для звільнення суддів КС – досягнення суддею критичного віку, неможливість виконувати повноваження за станом здоров'я, вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього і т.д.

У принципі, Верховна Рада може повністю ліквідувати Конституційний суд, розмови щодо доцільності його існування ходять вже давно, але для цього треба вносити зміни до Конституції, які все одно мають отримати благословення цього ж суду. Можна піти і хитрішим шляхом: наприклад, обмежити фінансування цієї інституції в держбюджеті на наступний рік символічною однією гривнею.

У свою чергу, голова суду Олександр Тупицький вже звинуватив Зеленського (з акцентом на оточення глави держави) в спробі конституційного перевороту. Також на своєму сьогоднішньому брифінгу Тупицький заявив, що не прийде на допит до Державного бюро розслідувань, куди його терміново викликають

для перевірки причетності до злочинів в системі господарських судів, де він раніше працював. Деталь варта уваги: голові суду інкримінують перебування у складі злочинної організації.

Суддя КС Ігор Сліденко заявив, що ще 8 жовтня написав заяву про відставку після дзвінка з Офісу президента з погрозами, проте не уточнив, з ким саме розмовляв. Більш того, Сліденко поскаржився, що під час його роботи в суді, його знеславили та зіпсували репутацію, через що він навряд чи залишиться в Україні. Гіпотетично подібним чином можна змусити подати у відставку за власним бажанням всіх суддів, але той же Тупицький вже заявив, що цього робити не збирається.

Невдоволення існуванням абсолютно непідконтрольного органу з такими величезними повноваженнями на Банковій назрівало давно. Представник президента в КС Федір Веніславський в нещодавньому інтерв'ю «Главкому» нарікав, що багато рішень суду здаються правознавцям прийнятими з очевидними порушенням та такими, що несуть відверту шкоду державі. Але при цьому визнавав, що чинна конституційна модель забезпечила суддям КС максимальну незалежність і вплинути на них не можуть навіть ті суб'єкти, що їх призначали.

Як бачимо, вихід з ситуації на Банковій знайшли більш ніж кардинальний. Судячи з усього, в Офісі президента чудово розуміють, м'яко кажучи, правову недосконалість свого витвору. Але прихильники такого радикального методу вирішення проблеми вказують на те, що КС першим перейшов червону риску та своїми рішеннями утворив правовий вакуум. Тож президент, гарант Конституції, просто вимушений вийти за рамки правового поля, запропонувавши політико-правовий шлях. На кшталт його першої ініціативи в президентському статусі – розпуску Верховної Ради, яка мала сумнівні юридичні обґрунтування. Проте той же КС тоді вирішив фактично самоусунутись від тлумачення цього кроку.

НАЗК для суддів

В будь-якому разі у президента можуть планувати що завгодно, але цю ініціативу

треба ще «пропхати» через Верховну Раду. І далеко не факт, що такий відвертий «гріх на душу» візьмуть навіть депутати від пропрезидентської «Слуги народу», не кажучи вже про представників інших фракцій, які тільки зводять плечима від подиву.

Наприклад, лідер «Батьківщини» Юлія Тимошенко ще напередодні закликала припинити цькування суддів КС (серед яких експредставник її фракції Сергій Сас) та прийняти її законопроект, який би вирішив проблему коректніше і заповнили прогалини в частині електронного декларування.

«Конституційний суд у своєму рішенні сказав одну просту річ – не може орган центральної виконавчої влади (НАЗК) здійснювати контроль за діяльністю судової гілки влади. Такий орган, на думку суддів, має знаходитись всередині судової системи. І все! – пояснює логіку суддів соратник Тимошенко Сергій Власенко. – Але через те, що не можна виключити з цієї статті кодексу саме суддів, то скасували цю норму для всіх. Ми своїм законопроектом залишаємо цю норму з зауваженням «крім суддів», а декларування суддів пропонуємо здійснювати згідно з законом «Про судоустрій та статус суддів». І там ми прописали для них окремий механізм». Додамо, що схожу ідею висловив міністр юстиції Денис Малюська, який допускає створення для суддів «аналогу НАЗК».

Власенко пов'язує таку атаку на КС з тим, що той демонструє свою повну незалежність від Банкової: «Суд же не винуватий в тому, що президент вносить до парламенту антиконституційну ахінею. Взяти внесений Зеленським «Закон про судоустрій», який був повністю розкритикований Венеційською комісією та визнаний КС неконституційним. Вони ж тим законом розігнали Вищу кваліфікаційну комісію суддів в жовтні минулого року і тепер, через те, що її нема, у нас зараз катастрофічно бракує суддів, бо їх просто нема кому набрати! А вони роблять суд в усьому винним».

Свій законопроект, який би врегулював ситуацію, розробляють і в «Голосі». Нардеп Ярослав Юрчишин, який подав заяву проти

суддів КС за статтею «захоплення державної влади», каже, що партійні юристи працюють над проєктом щодо поновлення повноважень НАЗК. Питання щодо майбутнього судей КС у варіанті «Голосу», на відміну від президентської ініціативи, винесене за рамки.

«Зеленський перекладає на Верховну Раду прийняття рішення, яке є дискусійним, з точки зору Конституції, – констатує Юрчишин. – Найбільш правильним наступним кроком були б консультації з фракціями. На даний момент ми не маємо запрошень до таких консультацій і це виглядає як ультиматум. На нього ми вестись точно не будемо, але відкриті до співпраці. Проєкт точно можна допрацювати, наприклад, скорегувавши процедуру добору суддів в КС чи знайшовши інші механізми».

В «Європейській солідарності», що ще вчора розганяла «зраду» навколо рішення КС, в штики сприйняли і варіант, яким Зеленський намагається ситуацію виправити. У Петра Порошенка кивають на те, що такий відверто антиконституційний крок не сприйме Євросоюз, проте ним скористаються Володимир Путін зі своїм відомим українським кумом з ОПЗЖ.

Від цієї проросійської фракції, депутати якої і стали ініціаторами подання до КС, навколо якого і розгорівся конфлікт, тим більше не варто чекати підтримки президентського законопроєкту.

«Звичайно, не будемо підтримувати – це абсолютно незаконно, прямо порушує Конституцію України, принципи правової демократичної держави, незалежності судової гілки влади, – перераховує нардеп ОПЗЖ Олександр Пузанов. – Так ми дійдемо до створення в структурі Офісу президента «трійки» щодо перегляду рішень

Конституційного, Верховного та інших судів. Рішення Конституційного суду може не подобатися, але воно остаточне і оскарженню не підлягає. Його треба виконувати – приймати нові закони, які будуть відповідати Конституції. А відмовлятися виконувати рішення КС – це за гранню закону, це веде до стрімкого розвалу і без того слабкої держави».

Але якщо з опозицією все зрозуміло, то в самій «Слузі народу» настрої також непевні. Співрозмовники «Главкома» у монобільшості не впевнені, що президентський документ пройде навіть профільний комітет, де більшість належить «слугам». Законопроєкт подано як невідкладний, тож і розглядати його планується вже наступного пленарного тижня, який стартує з понеділка. Це, до речі, будуть перші збори парламентарів під куполом після місцевих виборів. На них президентська сила продемонструвала, скажімо так, не надто вражаючі результати. Якщо нинішнім «хайпом» Зеленський вирішив переключити увагу на нову резонансну тему, то це йому частково вдалося. Зауважимо також, що після історії з забороною е-декларування під шквал критики потрапив особисто президент, який її взагалі допустив. Тож таким відчайдушним кроком він може намагатися продемонструвати, що не має до цього жодного стосунку. Згодом же після галасу, що здійснюється, буде внесено не такий контраверсійний законопроєкт, який має шанс пройти в залі. Але наслідки таких креативних експериментів з Основним законом можуть бути не менш сумними, ніж розкритиковані рішення Конституційного суду (*Главком (<https://glavcom.ua/publications/borotba-zi-shkidnikami-do-chogo-prizvede-ataka-zelenskogo-na-konstituciyniy-sud--714968.html>)*. – 2020. – 30.10).

О. Лєменов, Дзеркало тижня: Антикорупційний постріл в ногу Зеленського

В історії з останнім рішенням КСУ у суддів, Зеленського, та й у Москви є власні цілі. У чому вони полягають?

Найбільш скептично налаштовані щодо діяльності команди Зеленського знову

отримали причину для підтвердження своїх очікувань. Конституційний суд України (КСУ) учергове «пройшовся» по антикорупційній інфраструктурі. За повідомленням екснардепа Сергія Лещенка, на закритому засіданні у

вівторок, 27 жовтня, було проголосовано за скасування статті про недостовірне декларування, незаконне збагачення, а також електронного декларування та частини повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). Проект був розданий вранці, 27 жовтня, і відразу ж проголосований. Як зазначив Лещенко, такого не було навіть при Януковичі. Проти виступили лише четверо суддів: Лемак, Первомайський, Колесник і Головатий. Зрештою, така послідовність суддів Конституційного суду України є цілком зрозумілою, адже служителі Феміди відповідної інституції цілеспрямовано кілька місяців поспіль ідуть на повіді проросійських сил, яким нові антикорупційні органи та відповідні механізми ніби кістка поперед горла.

Проте не все так просто, як здається на перший погляд. Насправді не тільки репрезентанти волі Кремля намагалися протягом багатьох років якщо не знищити, то бодай узяти під контроль новостворені Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), Державне бюро розслідувань (ДБР) або ж спроектувати формування складу Вищого антикорупційного суду (ВАКС). Загальновідомо, що західні партнери погоджувалися надати безвізовий режим або макрофінансову допомогу лише у прив'язці до реальних реформ, а не міфічних обіцянок. Антикорупційний напрям був одним із пріоритетів у Брюсселі та Вашингтоні. Боротьба точилася буквально за кожен міліметр реформи. Спочатку за створення НАБУ і САП, просуваючи своєрідні норми в профільний Закон «Про Національне антикорупційне бюро України» і зміни до Закону «Про прокуратуру». Згодом, що не мало стати дивиною, команда Порошенка намагалася протягнути на посади керівників відповідних органів підконтрольних собі осіб. Якщо з директором НАБУ Артемом Ситником це не вдалося, то з очільником САП Назаром Холодницьким з низки питань, на думку активістів, цілком можливо було домовитися. Про ДБР розповідати не будемо, команда Петра Олексійовича чітко зрозуміла свої помилки під час обрання Ситника і

Холодницького на посади, тому шахову партію з обрання директора ДБР Романа Труби і двох заступників – Ольги Варченко та Олександра Буряка, було розіграно значно простіше. З новоствореним ВАКС так зробити не вдалося, адже увага західних донорів була колосальною, а значить, переважна більшість суддів обиралися на засадах доброчесності та професійності.

Після зміни влади 2019 року здавалося, що команда Володимира Зеленського переорієнтує ставлення вищого політичного керівництва до функціонування антикорупційних органів. Перш за все нарешті закопали сокиру війни між НАБУ і САП. Звісно, були і досить сумнівні кейси, проте глобально двобій між Ситником і Холодницьким перестав бути настільки «кривавим». Деякі спільні дії навіть викликали повагу, як-то затримання деяких посадовців під час намагання дати хабара розміром 6 млн дол. за закриття провадження проти ексміністра екології з уряду Азарова Миколи Злочевського. Були й інші випадки, зокрема закриття провадження за справою стосовно схеми «Роттердам+». Хоча згодом Вищий антикорупційний суд поновив відповідне розслідування. Загалом схема діяла в інтересах компанії ДТЕК, що належить Рінату Ахметову. Також лунали припущення, що зацікавленим у схемі був експрезидент Петро Порошенко.

Однак із початку 2020 року почали відбуватися процеси, які складно пояснити без деталей і дійових осіб. Команду Зеленського залишили відразу кілька осіб, які балансували ситуацію. Мова про керівника офісу президента Андрія Богдана та генпрокурора Руслана Рябошапку. Зміна орієнтирів позначилася на спробах знищити антикорупційну інфраструктуру. Перш за все неймовірно активізувався Конституційний суд України. Чому так? Пояснення досить банальне. Зібрати 226 голосів у Верховній Раді набагато складніше, ніж натиснути на потрібну кількість суддів КСУ. І, як-то кажуть, понеслося. Серед визначальних подій – розгляд акта індивідуальної дії про призначення Артема Ситника директором НАБУ. Ми вже згадували, що цей процес не має будь-якого юридичного значення. Раніше КСУ

жодного разу не розглядав акта індивідуальної дії на «конституційність». Наступний етап – розгляд цілого ряду норм закону про НАБУ на відповідність Основному Закону. Знову ж таки, процес відбувся миттєво. Хоча не можна сказати, що конституційні судді «вбивали» весь закон. Там дійсно були проблемні моменти, наприклад право призначення і звільнення директора Бюро президентом України. Це варто було усунути. І останній визначальний епізод – знищення статті 366-1 Кримінального кодексу України (про недостовірне декларування), обмеження повноважень НАЗК, ліквідація е-декларування.

Загалом рішення КСУ спрямоване на недоторканність суддів у прямому і переносному сенсі. Проте задіяно найгрубіший спосіб – неконституційними визнали всі положення Закону «Про запобігання корупції» щодо діяльності НАЗК, які, на думку Конституційного суду, суперечать принципу суддівської незалежності. Як зазначив відомий професор Микола Хавронюк, по факту цьому принципу суперечать усі положення, що можуть спричинити «незручності суддям і суддям КСУ». Іншими словами, судді просто усунули причину своїх негараздів, щоб не пояснювати ні статків, ні способу життя.

Також варто зауважити, що окремі судді, які не підтримали знищення функціоналу НАЗК і ліквідації статті 366-1 ККУ, дали розгорнуте пояснення. Наприклад, Сергій Головатий у розбіжній думці зауважив, що для подібного рішення не було жодних юридичних підстав. Наділення НАЗК окремими контрольними функціями та повноваженнями щодо всіх суб'єктів, включно із суддями системи судоустрою та суддями Конституційного суду України, не може розглядатись як контроль над судовою владою. Визначені законом повноваження НАЗК не є втручанням у професійну діяльність суддів, а спрямовані на досягнення легітимної мети – запобігання корупції в державі. На його думку, це є конче потрібним процесом у демократичному суспільстві.

У свою чергу НАЗК опублікувало офіційну позицію: на виконання рішення КСУ від

28 жовтня доступ до Єдиного реєстру е-декларацій буде закрито. Тому державні органи і громадськість більше не матимуть відкритого цілодобового доступу до е-декларацій чиновників, а НАЗК припиняє їхню перевірку, зберігання й оприлюднення.

Не залишилось осторонь і НАБУ, якому згідно із статтею 216 Кримінального процесуального кодексу підслідні злочини щодо недостовірного декларування. Там рішення КСУ назвали політичним і дали розгорнуту статистику за відповідними провадженнями. Станом на 27 жовтня в роботі перебувало 110 проваджень, а детективи досліджували близько 180 фактів умисного внесення чиновниками недостовірних відомостей до е-декларацій. При цьому семи особам, серед яких троє екснардепів, повідомлено про підозру. 34 справи було скеровано до суду, а щодо 13 осіб уже є рішення суду (шість вироків, стосовно семи осіб справи закрито за nereабілітуючими підставами). Але через скандальне рішення КСУ всі ці справи мають бути закриті, і посадовці, викриті на зловживаннях, уникнуть відповідальності.

Фінальним акордом, яким можна завершувати цю трагічну мелодію руйнування антикорупційної інфраструктури, стала інформація від журналістів-розслідувачів із програми «Схеми». За їхньою інформацією, голова КСУ Олександр Тупицький 2018 року придбав земельну ділянку в селищі Кореїз в окупованому Криму, оформивши договір купівлі-продажу за російським законодавством. При цьому «забув» внести цю інформацію до Єдиного реєстру е-декларацій. А тепер ще раз – голова КСУ спочатку купує землю на окупованій території, не декларує її і згодом докладається до знищення функціоналу органу, що адмініструє Єдиний реєстр е-декларацій, очолює процес ліквідації зазначеного реєстру і підтримує неконституційність статті Кримінального кодексу, за якою і мав би відповідати перед законом. Здавалося, за майже 30 років незалежності українці бачили все. Але цей випадок цілком тягне на дев'яте коло пекла за Данте, куди потрапляли в тому числі зрадники батьківщини.

Однак треба дивитися ширше, адже зрозуміло: ЗеКоманда хоче перекроїти антикорупційну структуру під себе. ДБР перебуває під контролем Банкової через контроль за Бюро з боку генпрокурорки Венедіктової, яка до того очолювала ДБР. Сама Ірина Валентинівна орієнтується виключно на офіс президента. САП незабаром отримає нового керівника, а зважаючи на метод формування конкурсної комісії, ця особа, швидше за все, орієнтуватиметься на волю Банкової. На НАБУ знову спрямовано серію атак. Тому наразі треба було лише обмежити НАЗК, «вбити» е-декларування та незаконне збагачення. Звісно, президент України Володимир Зеленський вийшов з офіційним зверненням, що він готовий виступити суб'єктом законодавчої ініціативи стосовно повернення е-декларування. Проте юристи чітко розуміють, що всі нинішні кейси про порушення з е-декларування, які згідно із статтею 216 ККУ підслідні НАБУ, полетять під хвіст «кварталівському» коту. Це ж фактично зазначили і в НАБУ. Іншими словами, лише за новими зловживаннями з е-декларування можна буде притягувати до кримінальної відповідальності. Звісно, якщо будуть внесені чергові зміни до Закону «Про запобігання

корупції» в цій частині. Міністр юстиції Денис Малюська вже заявив, що буде розроблено відповідний законопроект, де суддів виведуть з-під юрисдикції НАЗК і створять для них новий механізм контролю. При цьому він зазначив, що очікувати повторного запровадження кримінальної відповідальності за недостовірне декларування не варто.

Уся ця історія нагадує дешевий провінційний цирк. ЗеКоманда намагається займатися юридичною еквілібристикою, жонглювати антикорупційними нормами, виводить на арену політичного цирку різних клоунів, що демонструють нібито смішні трюки. Але як вітчизняні експерти, так і західні партнери розуміють – це чиста афера, замилювання очей і просто політико-правове шахрайство. Така поведінка може призвести до чергового падіння рейтингу «Слуги народу» (дивися результати місцевих виборів), втрати довіри західних партнерів і відсутності макрофінансової допомоги від МВФ, Євросоюзу та Світового банку. Проте, як бачимо, на Банковій мало хвилюються за стратегічний план, адже в шоу-бізнесі звикли мислити лише тактичними кроками на короткострокову перспективу (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/internal/antikoruptionsij-nij-postrilv-nohu-zelenskoho.html>). – 2020. – 29.10).

Л. Ржеутська, Deutsche Welle: Конституційний суд України: а судді хто?

Після скандального рішення Конституційного суду щодо антикорупційної реформи в Україні шукають шляхи виходу з кризи. Хто ж ці люди, які нині обіймають посади суддів КСУ? І як можна було б перезавантажити цей суд?

Після того, як 27 жовтня Конституційний суд України (КСУ) скасував статтю 366-1 Кримінального кодексу про кримінальну відповідальність за внесення недостовірних даних в декларацію, а також визнав неконституційними повноваження НАЗК з контролю і перевірки декларацій, в Україні шукають можливостей перезавантажити цей суд. Критики заявляють, що КСУ став

зручним інструментом скасування найбільш вдалих реформ для тих, кого ці реформи зачепили. На черзі розгляду Конституційного суду України земельна реформа, закон про забезпечення функціонування української мови як державної, закон про систему гарантування вкладів фізичних осіб. Хто ж ці люди, які нині обіймають посади суддів Конституційного суду і як їх призначають?

Як і хто призначає суддів?

Конституційний суд України складається з 18 суддів. Аби був збережений баланс всіх гілок влади та не було узурпації влади у цей суд по шість суддів призначають президент України,

Верховна Рада та з'їзд суддів. Наразі ж у КСУ лише 15 суддів. Три посади досі вакантні. На початку грудня свого третього представника до Конституційного суду має делегувати з'їзд суддів та ще двох – Верховна Рада нинішнього скликання.

Суддів обирають на дев'ять років без права бути призначеним повторно. Їхня основна робота – офіційне тлумачення Конституції України та перевірка на відповідність конституції того чи іншого закону, ухваленого Верховною Радою.

У Конституції України та в законі «Про Конституційний суд України» не має чіткого механізму розпуску складу суду, навіть якщо судді не є доброчесними чи приймають неправомірні рішення. В Конституції лише є підстави для звільнення окремих суддів через смерть, неможливість виконувати обов'язки за станом здоров'я, вчинення злочину. Звільнити суддю КСУ можуть лише самі судді Конституційного суду. Рішення про звільнення з посади судді Конституційного суду приймається двома третинами від його складу.

Діяльність у Конституційному суді можна вважати вершиною суддівської кар'єри. Зарплата судді КСУ становить близько чотирьох мільйонів гривень на рік.

Хто підтримав скандальне рішення

Нині до складу Конституційного суду входять двоє суддів, призначених ще у 2013 році за поданням тодішнього президента Віктора Януковича. Це – Олександр Касмінін та Олександр Тупицький. Останній зараз очолює Конституційний суд.

Також до складу КСУ входять четверо суддів, яких делегував туди Петро Порошенко, коли обіймав посаду президента України. Троє з них, а саме – Сергій Головатий, Василь Лемак, Віктор Колісник, були призначені в КСУ в 2018 році. До речі, Головатий, Лемак та Колісник не голосували за скандальне скасування е-декларування. А от Володимир Мойсик, якого делегував до суду також Порошенко, підтримав скандальне рішення щодо НАЗК та е-декларування.

Це рішення підтримали також Ірина Завгородня, призначена на посаду у 2018 році постановою Верховної Ради, Сергій Сас та Ігор Сліденко, які були призначені Радою у 2014 році. Натомість Олег Первомайський, який потрапив до суду також за квотою Верховної Ради, за це рішення не голосував.

Усі судді призначені в КСУ за квотою з'їзду суддів – Віктор Городовенко, Віктор Кривенко, Олександр Литвинов, Петро Філюк, Галина Юровська – теж проголосували за скасування е-декларування.

Запитання з боку антикорупціонерів

У Національному агентстві із запобігання корупції відразу після того, як КСУ ухвалив своє останнє скандальне рішення щодо антикорупційної реформи, звернули увагу на обставини, в яких воно ухвалювалося. Судді КСУ в цьому випадку діяли «у власних інтересах», заявили в НАЗК. Річ у тім, що в двох суддів Конституційного суду були виявлені ознаки декларування недостовірної інформації.

Нинішній склад КСУ справді викликає чимало запитань з боку українських антикорупціонерів. «Майже до всіх суддів КСУ є майнові питання, – розповіла DW експертка Центру протидії корупції (ЦПК) Галина Чижик. – Хтось не задекларував землю, хтось будинки, хтось надбав майно та великі статки, будучи все життя суддею». За словами Чижик, найбільше запитань до голови суду Олександра Тупицького. У нього виявили незадекларовану нерухомість в анексованому Криму.

Рекордсменом же з концентрації землі, за даними ЦПК, є суддя КСУ Віктор Кривенко, який, як заявляють антикорупціонери, придбав собі у власність 44 земельні ділянки, а також має готель на Драгобраті та котедж на гірськолижному курорті Буковель в Карпатах. «Це майно було набуто ще станом на 2014-й рік. Ця людина завжди працювала суддею і отримувала офіційно максимум 30 тисяч гривень зарплатні до того, як у 2015 році став суддею КСУ. Звідки всі ці статки?», – запитує Галина Чижик.

Також Кривенко фігурує на «плівках Вовка», які оприлюднило НАБУ. На цих плівках людина,

голос якої схожий на голос голови Окружного адмінсуду Києва Павла Вовка, якого НАБУ підозрює у створенні злочинної організації з метою захоплення державної влади шляхом встановлення контролю над суддівськими органами, згадує про послугу, яку для нього начебто зробив суддя Конституційного суду Віктор Кривенко. «На цих плівках Павло Вовк хвалиться, що Кривенко голосував обома руками за скасування незаконного збагачення і цим зробив Вовку послугу», – каже Чижик. Як повідомлялося, раніше Конституційний суд скасував кримінальну відповідальність за незаконне збагачення чиновників.

Як можна змінити ситуацію

Володимир Зеленський прагне простим законом припинити повноваження суддів Конституційного суду, визнати його рішення про декларування «нікчемним» і без правових наслідків та скасувати відповідні зміни до закону «Про запобігання корупції». Однак це суперечить Конституції і спричинить правовий хаос в Україні, кажуть експерти.

Голова правління Фондації DEJURE М. Жернаков пропонує Верховній Раді законом нині підняти квоту на ухвалення будь-якого рішення суддями КСУ. На його думку, це

допоможе заблокувати його діяльність та виграти час для того, аби в пришвидшеному режимі провести реформу Конституційного суду.

На думку Жернакова, для цього необхідно ухвалити якісний закон про незалежний конкурсний відбір кандидатів на посаду суддів за участі міжнародних експертів. Це мали б бути експерти від організацій, які фінансово та інституційно підтримують Україну. Претенденти, відібрані за допомогою такого конкурсу, утворили б певний пул суддів, з якого потім могли б вибирати «своїх» кандидатів президент, Верховна Рада та з'їзд суддів. Після цього, пропонує Жернаков, треба чекати доки закінчаться повноваження у чинних суддів КСУ і поступово їх замінювати на нових, а вже після оновлення суддівського складу знову повернути стару квоту на ухвалення рішень суддями КСУ.

«Про реформу Конституційного суду ми говорили ще шість років тому. Проста ж зміна суддів – це шило на мило. Потрібен незалежний конкурсний відбір кандидатів», – наголосив М. Жернаков (*Deutsche Welle* (<https://www.dw.com/uk/konstytutsiinyi-sud-ukrainy-a-suddi-khto/a-55486822>). – 2020. – 4.11).

Т. Силіна, Дзеркало тижня: У правовій прострації

«Бидло!» – це слово з неприхованою ненавистю і презирством прошипів мені прямо в обличчя вельми доглянутий і дорого одягнений огрядний чоловік середніх років, помітивши синю стрічку із символікою Євросоюзу, що майоріла на моєму рюкзаку. Був грудень 2013-го. Ішов перший місяць Євромайдану. Ми з колегами, вискочивши з редакції після одержання тривожних вістей, мчали засніженою Московською до Майдану. Чоловік, який виплюнув у мене свою образу, щойно вийшов із дверей одного з розташованих на цій вулиці судів...

Рішення Конституційного суду України, яке підірвало архітектуру вибудованої за роки після Євромайдану антикорупційної системи

й спричинило в країні конституційну кризу, – це такий же плювок, із тими ж ненавистю й презирством, але вже в обличчя кожного, хто хоче бачити Україну в Європі не лише на географічній карті, кому потрібна Європа в Україні не за високими парканами елітних передмість, а за кожними державними дверима.

Застереження міністра закордонних справ Дмитра Кулеби про можливу «фундаментальну кризу довіри» у відносинах України із західними партнерами – не задля красного слівця. Ця небезпека цілком реальна. І серед розмаїття решти мотивів творців конституційної кризи в нашій країні – одна з основних (якщо не найголовніша) цілей його вигодонабувачів: якщо не виходить між Україною та Заходом

звести залізобетонну стіну, то треба хоча б загальмувати, а ще ліпше – взагалі зупинити її рух європейським шляхом, накопивши на ньому антиконституційних ям, залитих корупційним брудом і зануривши в густий правовий туман.

Зовсім не випадково наші західні партнери буквально в кожному коментарі, в кожному пості в соцмережах на цю тему нагадують про закріпленій у Конституції України курс європейської та євроатлантичної інтеграції, називають його однією з українських конституційних цінностей, підкреслюють необхідність виконання конституційного завдання незворотності цього курсу й дипломатично висловлюють сумніви в тому, що КСУ це завдання врахував при прийнятті такого неоднозначного рішення.

Наші європейські та євроатлантичні партнери насправді шоковані й глибоко засмучені рішенням КСУ. Особливо зухвало воно виглядає після того, як зовсім недавно на саміті Україна–ЄС і під час візиту президента Зеленського у Велику Британію українській стороні цілком чітко дали зрозуміти: ефективна боротьба з корупцією – умова подальшого розвитку відносин і допомоги з боку наших партнерів.

Євросоюз вустами свого представника з питань зовнішньої політики й політики безпеки Пітера Стано вже офіційно заявив, що рішення КСУ має далекосяжні наслідки для всієї антикорупційної інфраструктури України та ставить під сумнів низку міжнародних зобов'язань, узятих нашою країною перед її міжнародними партнерами, зокрема і перед ЄС. Боротьба з корупцією, акцентував Стано, один із ключових орієнтирів і зобов'язань, узятих Україною в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, недавно погодженої програми макрофінансової допомоги та процесу лібералізації візового режиму.

Якщо влада, всі її гілки не продемонструють достатньої політичної зрілості й відповідальності та не зможуть спільно виробити і прийняти рішення, що дадуть змогу Україні гідно вийти з нинішньої кризи, спричиненої рішенням КСУ, наслідки для країни на зовнішній арені будуть, цілком очевидно, вельми сумними. І вони добре відомі.

По-перше, це втрата безвізу. Цю реальну небезпеку нині визнають навіть ті, хто ще вчора закликав не лякати даремно українців криками «Вовки! Вовки!» і привселюдно відкидав імовірність такого сценарію. По-друге, неможливість одержати фінансову допомогу від західних інституцій. Міністр фінансів С.Марченко в блозі для «24 каналу» вже повідомив, що без законодавчого врегулювання питання з КСУ міжнародні партнери заблокують усі фінансові операції. За його свідченням, під загрозою всі проекти фінансування Світовим банком на загальну суму 2,23 млрд дол.; два транші МВФ по 700 млн дол., 600 млн євро в рамках допомоги ЄС і 350 млн дол. – від Світового банку цього року; наступного – ще 1,5 млрд дол. від МВФ, 600 млн євро від ЄС і 350 млн дол. від Світового банку.

По-третє (і це головне), це якраз втрата довіри західних партнерів, без якої неможливі ні подальше просування України європейським шляхом, ні її повноцінний демократичний і економічний розвиток, ні відчутна допомога партнерів у протистоянні російській агресії.

Що слід зробити, щоб уникнути такого негативного сценарію? Офіційно Євросоюз заявив, що Україна повинна «в найкоротші терміни відновити законодавство про електронне декларування активів і відповідні завдання Національного агентства з питань запобігання корупції, а також стабілізувати правовий статус Національного антикорупційного бюро України до 16 грудня як крайнього терміну, встановленого Конституційним судом». Інакше кажучи, ключове побажання – оперативне відновлення антикорупційної архітектури.

Основних умов подолання конституційної кризи називають дві – «швидко» й «розумно».

Із «швидко», загалом-то, зрозуміло. Західні партнери, як і прогресивна частина українців, безспідставно побоюються, що КСУ може ввімкнути «скажений принтер» і, ввійшовши в раж, наштампувати рішень, які поховають усі значущі реформи, прийняті після 2014 року. Адже в найближчих планах КСУ – тлумачення норм про ринок землі, роботу Вищого антикорупційного суду, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, закону

про мову. Крім того, завдяки рішенням КСУ суди вже закривають справи про недостовірне декларування, а корупціонери, продовжуючи насолоджуватися безкарністю та її плодами, радо потирають руки.

А от що в розумінні наших зарубіжних партнерів означає «розумно», доладно пояснити не може ніхто. За свідченням кількох джерел ZN.UA, у «західників» немає чіткої позиції або чіткого уявлення, які конкретно кроки слід зробити українським органам влади, щоб знайти «розумний вихід» із кризової ситуації. Вони делікатно наголошують, що це внутрішня справа України. Привселюдно ж часто акцентують, що вирішувати проблеми слід «методами правової держави», «повністю зберегти» незалежність судової галузей влади від законодавчої та виконавчої, дотримуватися верховенства права. При цьому всі чудово розуміють: вирішити цю кризу (та ще й швидко), не виходячи за чинні законодавчі рамки, винятково правовими методами, практично неможливо.

Звичайно, добровільна відставка суддів, які прийняли скандальне рішення, була б ідеальним (зокрема й для наших західних партнерів) виходом із ситуації. Але він, що так само очевидно для всіх, – зі сфери зарубіжної фантастики. Проте символічний жест 226 народних депутатів, котрі звернулися до 11 суддів, які підірвали українську антикорупційну систему, з вимогою добровільно піти у відставку був зроблений. Швидко. «Батя, ми старалися». Захід, очевидно, має бути враженим.

Однак далі швидко ніяк не вийде. Досить активна законотворча діяльність народних обранців, що вже закидали Верховну Раду двома десятками законопроектів, спрямованих як на відновлення похерених КСУ антикорупційних положень, так і на обмеження (наприклад, збільшенням суддівського кворуму з 12 до 17) можливостей конституційних суддів і далі гробити реформи, швидких законодавчих плодів не принесе. Особливо «когда в товарищах согласья нет», і більшість політсил у парламенті (й олігархи, які за ними стоять) по-своєму бачать вихід із кризи (або її поглиблення) і переслідують насамперед партійні (олігархічні), а не державні цілі.

І якщо спочатку послали ЄС і G7, котрі заклопотано курсують останні два тижні між будівлями на печерських пагорбах у прагненні допомогти Україні зупинити катастрофу антикорупційної інфраструктури, могли відчуті хоча б невелику надію, спостерігаючи скажену активність на Банковій і Грушевського, спрямовану на купірування кризи, нині кількість виникаючих у них тривожних питань, можливо, почала збільшуватися.

Чому за такого багатства вибору зареєстрованих у ВРУ свіжоспечених законопроектів вони (крім авторства спікера Разумкова&K^o) не розглядаються парламентом, попри гостроту й неординарність ситуації, коли час – критичний чинник?

Чому депутати (в основному зі «Слуги народу») спочатку звертаються до 11 суддів Конституційного суду, пропонуючи їм добровільно скласти повноваження, а потім раптом терміново беруться розглядати кандидатури на два вакантні місця в КСУ за квотою парламенту? Адже призначення двох нових суддів розблокує роботу Конституційного суду після того, як четверо суддів, що виступили проти одіозного рішення цього органу, відмовилися брати участь у роботі КСУ до нормалізації ситуації легітимним способом, тим самим застопоривши «скажений принтер»?

Власне, запитань і в послів, і в небайдужих українців і раніше було чимало. Ось, наприклад, президент Зеленський, приїхавши на прямий ефір на ICTV, не стримував свого обурення діями глави КСУ Олександра Тупицького, обурювався і з приводу приховування ним нерухомості в Криму, оформленої за законодавством РФ ще 2018 року. Але ж Тупицький обраний головою Конституційного суду у вересні 2019-го, тобто вже в часи Зе!президентства. Чому ж його кримська нерухомість спливла тільки тепер? Чому не подумалися перевірити добропорядність особи, котра претендувала на такий відповідальний пост, перші ніж вона його зайняла? Як свідчать джерела ZN.UA, кандидатуру майбутнього голови Конституційного суду погоджували в ОПУ, і, вибираючи з двох претендентів – Сергія Головатого та О.Тупицького, тодішній

керівник президентського офісу Андрій Богдан благословив чомусь другого. Чому – можна тільки здогадуватися. Правда, не забуваючи при цьому, що суддею КСУ Тупицький став у травні 2013-го, коли радником президента Януковича і керівником Головного управління з питань судоустрою його адміністрації був Андрій Портнов (узагалі-то, не чужа Богдану людина). Деякі наші співрозмовники вважають, що багатогранні таланти цього видатного юриста в історії навколо КСУ незаслужено недооцінені...

Або ось іще: невже на Банковій не знали й навіть не здогадувалися, яке рішення готується в надрах КСУ? Як повідало нам одне джерело, йому ще за тиждень до резонансного рішення КСУ телефонували колеги з Європи і стривожено цікавилися – мовляв, а що це там у вас у КСУ таке готується? У Європі тривожилися, а на Банковій ні про що й гадки не мали? А чим тоді займаються представник президента в КСУ Федір Веніславський і заступник керівника ОПУ Андрій Смирнов? І хіба голова СБУ Іван Баканов не їздив у КС на перемовини з проханням не оголошувати скандальне рішення до місцевих виборів? А якщо знали або підозрювали, то чому не підготувалися заздалегідь і відповідні рішення приймали на терміново скликаних засіданнях РНБОУ та уряду? Так ефектніше виглядає в «ящику»? Чи недооцінили небезпеку?

Посли G7 у неофіційних розмовах із журналістами й представниками влади дають зрозуміти, що вони бачать за рішеннями Конституційного суду тінь передусім Коломойського з його інтересами (а деякі європейські чиновники в Брюсселі у приватному спілкуванні навіть зазначають – мовляв, годилося б посадити декого з олігархів, тоді й таких криз, імовірно, не буде). Але найбільш проникливі з них розуміють, що фатальне рішення благословили також не тільки на безтурботній Банковій, яка не розуміла ваги його наслідків, а й міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, що, зокрема, в попередньому рішенні КСУ – стосовно НАБУ (читай – Ситника) дуже хотів звести порахунки за справу з рюкзаками. І поведінка депутатів, контрольованих у «Слузі

народу» і Коломойським, і Аваковим (а перелік цих мандатоносців для послів аж ніяк не є таємницею), доводить західним дипломатам зрозумілу річ: цей союз спрямований на руйнування антикорупційної системи, яка склалася в Україні. Вона хоч і малоефективна, проте відрізняється від «старовірської», що зовсім прогнила. Просто виявляти відкрито це своє знання послі не хочуть, оскільки просто не бачать у цій країні точки докладання зусиль, не бачать, хто тут сьогодні може щось реально вирішувати. Крім хіба що Авакова, який вибудував непогані відносини з обома таборами у США. І, що вже там казати, в нього чудові відносини з Францією, за якою ми так багато всього доношуємо – і вертольоти, і катери, і скоро ось потяги. Аваков – один із досить імовірних і найефективніших кандидатів на центр влади на випадок зміни уряду, тому відкрито пред'являти йому претензії ніхто не квапиться. Просто дивляться, прищурившись.

Так само, як і раніше, не поспішають наші західні партнери критикувати й президента. Знаючи про надзвичайно болісне ставлення Зеленського до критики, побоюються його емоційної, а не конструктивної реакції. Відаючи, взагалі-то, про антизахідність окремих персонажів із найближчого оточення президента, що, взагалі-то, не дуже й приховується, бояться відштовхнути його і втратити контакт. Тому й висловлюються публічно вкрай делікатно навіть із тих питань, де дії або наміри очільника України викликають у них сумніви або неприйняття.

Зокрема що стосується президентського законопроєкту про позбавлення повноважень нинішнього складу КСУ, терміново внесеного в Раду, – то західні партнери чудово усвідомлюють його неоднозначність. Вони бачать, що пропозиція «знести зашкварених суддів» серйозно розколола український антикорупційний табір, що ефіри й соцмережі переповнені запеклими дискусіями. Одні українці, навіть зовсім не будучи Зе!фанатами, вважають, що в цій неординарній ситуації президент зробив правильно, намагаючись радикальними, хай і не зовсім законними методами врятувати плоди тих небагатьох

реформ, які вдалося провести в Україні. Інші категорично переконані: одні неконституційні рішення не можна виправляти іншими, які теж суперечать Основному Закону.

«Слуги народу» в парламенті не поспішають підтримати президентський законопроект, який, за наявною інформацією, голосів у Раді поки що не набирає, чим украй незадоволений Зеленський. Аж до публічних погроз розпустити парламент, якщо взаємне непорозуміння між президентом і його парламентською фракцією триватиме. До речі, послі «сімки», які активно долучилися до консультацій стосовно виходу з кризи, згідно з інформацією наших дипломатичних джерел, вважають такі погрози блефом, оскільки розуміють, що позачергові парламентські вибори Зеленському не вигідні, бо на них йому світить ще більший провал, ніж на недавніх місцевих.

Попри старанні спроби команди Зеленського створити враження, що західні партнери підтримують його «рішучі кроки», причому всі, включно з «розгоном» КСУ, очевидно, що це не так. Своїми меседжами партнери насправді «вітають намір української влади відновити повноцінну й незалежну роботу антикорупційних установ», «закликають усі сторони об'єднатися в діалозі» і «вирішити нинішню кризу конструктивно та методами правової держави».

Показовий приклад висвітлення недавньої телефонної розмови міністрів закордонних справ Дмитра Кулеби та Жан-Іва Ле Дріана, після якої українське МЗС оповістило спільноту, що Д.Кулеба повідомив колезі про «руйнівні наслідки сумнозвісного рішення Конституційного суду України», а той, своєю чергою, зазначив, що «Франція підтримує рішучість, із якою президент України Володимир Зеленський почав діяти в цій ситуації». Хто хоч трохи обізнаний із роботою французького МЗС, знає, що там нечасто дають на своєму сайті повідомлення про такі телефонні розмови. І якщо роблять це, то для того, аби підкреслити надзвичайну важливість події або щоб дати

свою версію і розставити власні акценти. Цього разу французьке МЗС не змовчало й після появи повідомлення пресслужби українського зовнішньополітичного відомства оприлюднило і своє. У його трьох коротких абзацах хіба що ось це лаконічне речення можна зарахувати до теми українських проблем, пов'язаних із рішенням КСУ: «Він (міністр Ле Дріан. – Т.С.) підкреслив важливість того, щоб Україна продовжувала йти шляхом реформ, розпочатих із 2014 року». Слів «підтримки рішучості президента України Володимира Зеленського» в цьому повідомленні ми не виявили...

Як підтвердили кілька наших джерел, партнери України хотіли б побачити менш радикальні та більш законні кроки з подолання кризи, ніж розпуск нинішнього складу КСУ. Хоча, здається, не тільки посол Німеччини Анка Фельдхузен, як і багато українців, застановлюється над питанням, чи може Конституційний суд у його нинішньому складі діяти згідно зі своїми конституційними завданнями. Але хоча західні партнери й підкреслюють необхідність якнайшвидшого виходу з кризи, проте віддають перевагу поетапному її вирішенню. Головне – якнайшвидше відновити антикорупційну інфраструктуру та запобігти можливості подальших деструктивних дій КСУ. А потім уже чекати висновків і рекомендацій Венеційської комісії, вдосконалювати процес добору та призначення суддів (можливо, з участю міжнародних експертів), поступово змінювати склад КСУ зі спливанням термінів повноважень його одіозних суддів і, найголовніше, нарешті по-справжньому зайнятися судовою реформою, яка, на думку тієї ж А.Фельдхузен, в Україні ще практично й не починалася.

А ще – головне: розуміти, що ця реформа й антикорупційна система потрібні не Фельдхузен і не іншим послам G7 чи ЄС. Вони потрібні нам. Щоб більше ніхто не міг безкарно зневажливо плювати нам в обличчя (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/internal/u-pravovij-prostratsiji.html>). – 2020. – 9.11).

О. Щербан, Українська правда: Як судді Конституційного суду брешуть про своє рішення щодо вбивства декларувannya

28 жовтня Конституційний суд України знищив електронне декларування та поставив під загрозу безвізовий режим, співпрацю України з МВФ та ЄС.

Судді КС дали індульгенцію чиновникам, які брали хабарі та приховували незаконно набуте майно. До того ж, вони дозволили їм робити це в майбутньому. Найепічнішим є те, що судді КСУ знищили в антикорупційному законодавстві навіть більше, ніж їх просили проросійські депутати у своєму поданні.

Жоден із варіантів виходу з цієї ситуації не ідеальний, а простого рішення не існує.

Уже в п'ятницю судді КСУ почали давати коментарі журналістам, подекуди вони суперечать самі собі, а подекуди кажуть нісенітницю. Ми проаналізували їхні найяскравіші висловлювання.

Брифінг голови КСУ Олександра Тупицького

«Можна одним рішенням Конституційного суду змінити конституційний лад. Ми на це не підємо ніколи. Таке питання обговорювалось, але ми одногосно вирішили».

КСУ вийшов за межі конституційного подання до нього та фактично порушив Конституцію України, приймаючи рішення щодо антикорупційної реформи.

Судді КСУ проігнорували принцип верховенства права, незалежності, гласності та обґрунтованості, які зазначені у статті 147 Конституції.

Але голова Конституційного суду серйозно говорить про те, що в КСУ розглядали можливість зміни конституційного ладу в країні. Тоді як конституційний лад визначає Конституція, а КСУ лише має стежити за її дотриманням, розглядаючи конкретні подання, звернення та скарги. Такі тези вкотре підтверджують, що чинний склад КСУ – просто небезпечний для держави.

«Чи має Ситник працювати після рішення КСУ? Він був призначений у неконституційний спосіб... У вівторок приймуть закон, і

Конституційний суд перестане працювати. Ні одного судді вже в КСУ відповідно до закону не буде. Відповідно до Конституції буде. Навірно, прав Ситник, що він не пішов з посади. Людина зрозуміла, що його прізваніє – боротися з корупцією».

28 серпня КСУ визнав неконституційним указ президента про призначення Артема Ситника директором Національного антикорупційного бюро. Проте це рішення не означає автоматичне звільнення директора НАБУ.

Коментуючи рішення КСУ щодо указу по Ситнику, суддя КСУ Сліденко, який був доповідачем у справі декларування, тоді вказав:

«Визнання указу неконституційним не означає, що пан Ситник є звільненим. На мою думку, необхідно здійснити певні дії для того, щоб він позбувся своєї посади».

Уже у вересні КСУ ухвалив рішення у справі за поданням переважно нардепів від ОПЗЖ щодо неконституційності деяких положень Закону про НАБУ. КСУ визнав неконституційними лише окремі положення закону, що стосуються повноважень президента.

Тобто Ситник не мав іти з посади за рішенням КСУ, однак Тупицький суперечить рішенню суду, коментуючи це.

Кажучи про Антикорупційний суд, Тупицький озвучив таке:

«Там проблема – я не знаю, яке рішення прийме суд, я сподіваюсь на здравий смисл... Основне там питання заключається в цьому суді: чи це спецсуд, чи це спеціалізований суд? Якщо це спеціалізований суд, він не конституційний. Це прямо прописано в Конституції».

Конституція, ст. 125:

Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

При цьому Тупицький коментує ще не прийняте рішення щодо ВАКС, що заборонено етичними вимогами до суддів. Проте з його слів уже можна зрозуміти, що це рішення буде або знову з порушеннями Конституції, бо він

плутає, що таке спеціалізовані суди та особливі, або знову КСУ нічого не пояснить.

«Я говорив, що ми рухаємось або не рухаємось в правову державу. Або можуть бути наслідки. Ну ладно, щас можна посадити одного або другого корупціонера, вже там на виході, напевно, справа є. Сьогодні ще поки йому нічого не мішає це зробити».

Здається, що Тупицький сам не розуміє наслідків рішення КСУ, за яке голосував. Адже статтю щодо декларування вже знесено, і НАБУ закриває 110 справ. Крім того, він натякає, що наразі ще не знищено ВАКС.

«Щоб ви не думали, щоб ми в зв'язку з цими зустрічами попали під зовнішнє управління (про зустрічі з послами)».

Здається, Тупицький передивився проросійських телеканалів, які контролюються депутатами, що в більшості і направили подання щодо антикорупційного законодавства в КСУ. Однак, схоже, Тупицький та інші судді КСУ, які підтримали це рішення, потрапили під зовнішнє управління Росії.

Адже підтримка подання ОПЗЖ за сценарієм, написаним у Кремлі – ось справжнє зовнішнє управління.

Це рішення КСУ – частина гібридної війни проти України та має на меті змінити західний вектор руху країни. Таке рішення знищило значну частину антикорупційного законодавства, здобуту після Революції Гідності.

Ліквідовані положення є частиною міжнародних зобов'язань України та практичними інструментами боротьби з корупцією. РНБО навіть визначив наслідки цього рішення загрозою державній безпеці.

«Яке було НАЗК до 2019, яке стало після 2019 – там повний мінус».

НАЗК перезапустили восени 2019 року, перетворивши з колективного органу на орган із одним керівником та незалежними уповноваженими. Причому суть функцій і повноважень агентства не змінилася – змінилися лише окремі процедури їх реалізації.

Відтоді НАЗК почало показувати перші результати: наприклад, переглянули процедури перевірки декларацій, почали їх проводити та виявляти недостовірне декларування.

До перезапуску агентства громадські активісти зібрали конкретні приклади парализованості та підконтрольності владі тодішнього НАЗК. Тоді НАЗК лише створювало видимість ефективної роботи, а реально – виконувало забаганки керівництва держави. Це як допомога корупціонерам, так і розправа над політичними опонентами.

«Про відставку – на вимогу тієї чи іншої особи, давши присягу народу України, я не збираюся цього робити».

Добровільна відставка суддів КСУ – це найбільш правовий та конституційний спосіб перезапустити КСУ. Однак, судячи зі слів Тупицького, принаймні він цього робити не збирається. Судді можуть потім оскаржувати відставку і через інші суди вимагати поновлення на посади, бо на них тиснули.

За Конституцією, для звільнення судді КСУ за його власною ініціативою потрібно мати підтримку ще 2/3 суддів (12 голосів). Цього нереально досягнути, бо в якийсь момент після звільнення декількох суддів буде втрачений кворум і можливість і надалі ухвалювати такі рішення.

Саме тому для порятунку країни важливо, аби судді звільнилися всі одночасно, і найкраще для них же – за власним бажанням.

«Вчора була надана підказка, як вийти з положення, якою влада скористувалася, і я думав, що конфлікт урегулюється: можна дати роз'яснення – постанова Кабміну про якийсь тимчасовий доступ до врегулювання законом, до відкриття всіх реєстрів певним особам, у тому числі НАЗК. Далі підготувати закон, за допомогою секретаріату КСУ, і прийняти його відповідно до рішення КСУ. Тобто, вся ситуація могла зникнути, і я думав, що так і відбудеться. А рішення РНБО тут ні до чого. Бо НАЗК відноситься до Кабміну».

Повернути декларування законопроектом неможливо. Пояснюємо, чому це обман.

Брифінг судді КСУ Ігоря Сліденка
«...реєстр закривати не потрібно»

КСУ визнав неконституційними абз. 2, 3 ч. 1 ст. 47 закону України «Про запобігання корупції». У цих нормах йдеться про те, що НАЗК забезпечує відкритий цілодобовий

доступ до реєстру декларацій. Ці норми втратили чинність 27.10.2020, у день ухвалення рішення КСУ, а відтак НАЗК не мало підстав забезпечувати подальший відкритий постійний доступ до реєстру.

При відкритому реєстрі, за умови скасування цієї норми і відсутності інших підстав, на НАЗК міг подавати в суд кожен чиновник, вимагаючи закрити його декларацію в реєстрі і ще й вимагав би компенсації.

«Інша редакція [ст. 366-1 КК України], за виключенням двох слів, вона абсолютно конституційна, більш того, вона повинна бути – це моє переконання...»

На жаль, у рішенні КСУ чітко вказано:

«...встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Негативні наслідки, яких зазнає особа... непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь».

Тобто суд не вказав, що ця стаття суперечить Конституції, а натомість просто вказав, що це надмірна відповідальність. Тоді як, по-перше, надмірність чи ні – це виключна компетенція парламенту, а по-друге, ніякі два слова не змінять надмірності.

Тому з урахуванням цієї правової позиції, у разі повторної криміналізації неподання декларації чи декларування недостовірних відомостей, КСУ знову визнає таку норму неконституційною.

«Перевіряти інших публічних службовців... теж можна»

Хоча положення Закону про проведення спецперевірки не визнані неконституційними, у рішенні КСУ визнано неконституційними переважну більшість положень щодо прав НАЗК про доступ до реєстрів та баз даних, отримання та розгляду фактично будь-якої інформації.

І саме через утрату чинності цими положеннями робота НАЗК, наприклад, із проведення спеціальних перевірок також не могла здійснюватись. Адже НАЗК не могло ані через запит до іншого органу, ані через доступ до інших реєстрів перевірити достовірність даних у деклараціях кандидатів на посади.

Так само у зв'язку з рішенням КСУ повністю втратили чинність ті норми, на підставі яких НАЗК могло проводити контроль та перевірку взагалі всіх декларацій, а не лише у частині декларацій суддів чи суддів КСУ, про необхідність дотримання незалежності яких йшлося в мотивувальній частині рішення.

Усна промова судді-доповідача Ігоря Сліденка під час цього самого брифінгу взагалі не співвідносна з тим, що він написав у рішенні КСУ. Тому це радше схоже на невдалу спробу виграти час, виправдовуючись.

Обидві промови на цьому брифінгу вразили нас передусім своєю зухвалістю і непрофесійністю. Боляче навіть думати, що судді КСУ мають такий рівень мислення та спілкування (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/4/7272385/>). – 2020. – 4.11).

В. Червоненко, BBC News Україна: «Конституційний переворот Зеленського»: як формують КС і чи можна його розігнати

Пропозиція В. Зеленського просто розпустити Конституційний суд через рішення, яке не сподобалось чиновникам та політикам, не передбачене законами та Конституцією України.

Найгучніший політичний скандал тижня – часткове скасування системи електронного

декларування – взявся вирішувати президент за допомогою Верховної Ради.

Він направив депутатам проєкт закону, яким просто пропонує розпустити нинішній склад Конституційного суду та обрати новий. Окрім того, цим же законом президент пропонує просто повернути чинність усіх норм

закону про запобігання корупції, які скасував КС.

Така пропозиція викликала хвилю обурення в юристів, експертів з конституційного права та опозиції. Конституціоналісти зі «Слуги народу» поки що відмовляються коментувати цю ініціативу.

І причини цьому зрозумілі – Конституція та профільний закон мають чітку процедуру призначення та звільнення суддів Конституційного суду. Посилання на які у пропозиції Зеленського немає.

КС наполягає на правомірності свого рішення і звертається до парламенту заповнити законодавчі прогалини так, щоб не порушувати Конституцію.

Голова КС Олександр Тупицький вже заявив, що проєкт президента має ознаки конституційного перевороту.

Як і хто призначає та звільняє суддів КС

Під час реформи 2016 року у Конституції та профільному законі чітко прописали процедури призначення та звільнення суддів.

18 суддів призначають три органи – президент, Верховна Рада та з'їзд суддів.

Спочатку проводяться відкриті конкурси, після чого суддів призначають чи обирають з переліку переможців.

Така процедура вже працює і президент Петро Порошенко призначив кількох суддів за своєю квотою в 2018 році – Сергія Головатого та Василя Лемака. Які, до слова, виступили проти рішення КС.

До речі, у КС досі вакантні три посади суддів.

Конституція та закони містять багато запобіжників, щоб гарантувати незалежність суддів КС від зовнішніх політичних впливів.

До 2016 року законодавство допускало звільнення судді КС через «порушення присяги» й такі спірні прецеденти були. Проте з 2016 року подібні можливості чітко заборонені Конституцією.

149(1) стаття Конституції дає вичерпний перелік підстав для звільнення судді КС:

неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

порушення ним вимог щодо несумісності (якщо суддя поєднує роботу в КС з іншою)

вчинення ним істотного дисциплінарного проступку

подання заяви за власним бажанням.

При цьому виключне право звільняти суддю за таких підстав має право сам КС щонайменше 12 голосами з 18.

Також суддя припиняє роботу у разі смерті, досягнення 70 років, припинення громадянства України, визнання судді безвісти відсутнім, померлим чи неіездатним. А також у разі визнання судом винним у вчиненні злочину чи просто смерті.

Звичайно, суддя КС у будь-який момент може піти у відставку добровільно і це – найпростіший шлях звільнення.

Конституція України також дає чіткий перелік повноважень Верховної Ради у статті 85.

Там є повноваження призначати шість суддів КС, проте немає повноваження звільняти суддю.

У цій ситуації саме Верховна Рада буде брати на себе відповідальність щодо можливого порушення Конституції.

За і проти

Міністр юстиції Денис Малюська одним з перших з команди президента оцінив його проєкт закону.

Він напряду уникає оцінки його конституційності, але фактично підтримує розпуск КС та скасування рішення про неконституційність положень електронного декларування.

«КС – генератор ризиків, він може звести нанівець практично всі реформи останніх років, усі досягнення законодавців. Це спричинило різку реакцію президента», – заявив міністр в ефірі каналу «Україна24».

Пан Малюська вважає, що можна повернути попереднє законодавство, яке скасував КС, й президентський проєкт саме це і пропонує.

Малюська вважає, що тепер все залежить від того, чи підтримає його наступного тижня парламент. Якщо ні, то треба повертати у закон норми щодо електронного декларування окремим проєктом.

На думку міністра, члени КС втратили довіру суспільства і їхня доброчесність викликає сумніви у суспільства.

Гарантії незалежності КС він назвав «бронєю навколо суддів КС, незалежно від того, що вони робитимуть на посаді і які б цинічні рішення не ухвалювали».

«Спроба пробити цю броню – це і є пропозиція президента», – підтримав пан Малюська проєкт президента.

Натомість юрист і колишній заступник голови ЦВК Андрій Магера відкрито називає проєкт президента неконституційним. І вважає, що його ухвалення зашкодить Україні та її правовій системі.

«Законопроєкт президента не має жодного відношення до конституційності. Повноваження судді КС припиняються за чіткими підставами, визначеними Конституцією», – наполягає пан Магера.

За його словами, ці гарантії спеціально вписані для гарантії незалежності суддів КС.

«Як тільки цих гарантій не буде, про незалежний суд, який можна критикувати,десь не погоджуватись, можна забути. КС стане зовсім ручним і його буде використовувати кожен, хто прийде до влади», – вважає Андрій Магера.

Він підкреслює, що рішення КС є предметом дискусії юристів і є аргументи на його користь. Тому просто розганяти суд після незручного рішення не можна.

Експерти часто згадують рішення КС влітку 2019 року про конституційність розпуску парламенту Володимиром Зеленським. Адже опозиція тоді гостро критикувала рішення і називала його неконституційним, а влада навпаки – підтримала.

Андрій Магера вважає, що за будь-яких обставин парламент не повинен ухвалювати неконституційних законів. При цьому пан Магера нагадав, що зараз у президента є повне право заповнити свою квоту в КС, яка вже довго вакантна.

Позиція Конституційного суду

Голова КС Олександр Тупицький на спеціальному брифінгу в Києві заявив, що рішення суду було правомірним, а завданням Верховної Ради є заповнити прогалини антикорупційних законів. Щоб вони не порушували Основний Закон.

«За ніч склепали (законопроєкт президента – Ред.). Проєкт має ознаки Конституційного перевороту в Україні. Я це відповідально заявляю. Він порушує 149 статтю Конституцію», – наполягає пан Тупицький.

При цьому голова КС вважає, що якщо вже діяти неконституційно, то президент хай вже сам своїм указом розпустить суд.

«Чому тоді не указом президента? Навіщо залучати парламент у неконституційний спосіб. Це ініціатива президента, так простіше самому зробити», – заявив голова.

Він назвав законопроєкт «апріорі неконституційним». І наполягає, що у разі розгону КС порушиться принцип незмінності влади, адже дуже довго в країні не існуватиме Конституційного суду.

Тупицький натякнув, що у разі ухвалення якоюсь обласною радою рішення щодо порушення територіальної цілісності України, тільки КС має право його зупиняти. А його не буде.

«Мета проєкту – створити слухняний, кнопочний суд», – резюмував голова КС (*BBC News Україна* (<https://www.bbc.com/ukrainian/features-54747755>). – 2020. – 30.10).

Г. Друзенко, Дзеркало тижня: Судократія: чи потрібен Україні Конституційний суд?

Доки більшість українських експертів коментують результати місцевих виборів, в Україні трапилися набагато важливіші події, які засвідчили, що національна конституційна архітектура вкрай розбалансо-

вана і внутрішні дисбаланси загрожують українській державності не менше, ніж зовнішня агресія.

Насправді Україна зіштовхнулася з системною конституційною кризою, яка є

наслідком незавершеної Революції Гідності, що, замість радикальної зміни системи, обмежилася заміною її бенефіціарів. Доки президент Зеленський, який, услід за Порошенком, змарнував мандат на радикальні реформи, тішився монобільшістю в Раді, тасував уряд і записував відосики, найбільш цинічні й системні представники суддівського корпусу, фактично, створили плацдарм для захоплення політичної влади і добре окопалися на ньому. Запізніле скликання РНБОУ, яким глава держави відреагував на останнє рішення Конституційного суду, нічого не вирішить. Бо прорвати ешелоновану оборону тандему КСУ-ОАСК (за фінансової, організаційної та медійної підтримки ОПЖЗ) можна або відверто порушивши Конституцію, або радикально її змінивши. Лиха іронія полягає в тому, що саме незалежність судової влади, якої нас так довго й так наполегливо вчили наші західні партнери, стала головною загрозою українській демократії. Втім, у нинішньої конституційної кризи є й світлий бік, – можливо, конституційний цугцванг, у якій потрапила ЗЕ-влада, нарешті спонукає її ініціювати давно перезрілу всеосяжну конституційну реформу, а не бавитись у спорадичні й хаотичні зміни до Основного Закону, якими вона захоплювалася за часів Богдана в ролі консьльєрі президента. І питання, що робити з Конституційним судом, – лише одне з тих, які стоять на порядку денному конституційного ре-дизайну країни.

Наразі українська демократія має справу значною мірою з тією самою засадничою проблемою, що й американська. Тільки на іншому рівні свідомості. В англійській літературі для цього феномена навіть вигадали спеціальний термін *juristocracy* – «судократія». Полягає вона в безпрецедентному трансфері повноважень від виборних органів влади до судів. У результаті, суди, на склад і рішення яких пересічні громадяни мають мінімальний вплив, перетворюються із безсторонніх арбітрів, що покликані розв'язувати суперечки сторін у конкретних справах, на справжніх полісімейкерів із найбільш актуальних для суспільства питань.

У США класичними прикладами судократії стали справи про легалізацію на федеральному рівні абортів і одностатевих шлюбів, скасування обмежень у фінансуванні виборчих кампаній чи припинення перерахунку голосів у Флориді, яке визначило переможця драматичних президентських перегонів 2000 року. В Україні зразком «судократії», безумовно, стане розгром у Конституційному суді так званої «антикорупційної реформи».

Я далеко не симпатик інфантильно поверхових, непомірно галасливих, невиправдано марнотратних і вкрай неефективних українських антикорупціонерів. Крім того, в мене чимало питань до конструкції тієї «антикорупційної машини», яку під тиском Заходу їм удалося вибудувати в Україні часів президентства Порошенка. Але я впевнений, що створення і дизайн антикорупційного механізму в будь-якій державі – це принципово політичне питання. А отже, відповідь на нього мають давати політичні гілки влади. Тобто ті, яких прямо (як президента й парламент) чи опосередковано (як Кабінет міністрів) обирає народ і які несуть перед ним політичну відповідальність.

І коли вщухне галас навколо чергових рішень КСУ та ОАСК, перед українцями має постати засадниче питання: де належить провести межі компетенції судової влади і де має залишатися монополія політичних інституцій на ухвалення політичних рішень? За іронією долі, це саме те питання, яке після призначення на посаду судді Верховного суду США Емі Коні Барретт активно дебатують американське суспільство. Правда, акценти в американській дискусії трохи інші. Там після заповнення консерваторкою Барретт вакансії почилі ліберальної судді Гінзбург шальки терезів у головному суді США відверто хитнулись у бік консервативних служителів Феміди, і тепер вони домінують із перевагою 6:3. А це ставить під загрозу як потенційну перемогу Байдена в президентських перегонах (якщо розрив між кандидатами у ключових штатах виявиться недостатньо великим, що дасть можливість оскаржувати результати виборів у судах), так і імплементацію демократичної політичної

програми, якщо демократи виграють Білий дім і обидві палати Конгресу на прийдешніх виборах.

Таким чином, у США «судократія» загрожує політичному порядку денному, підтримуваному більшістю американців. Бо з низки суб'єктивних і об'єктивних причин, а також через застарілу й несправедливу виборчу систему на останніх сімох виборах господаря Білого дому більшість американських виборців шість разів проголосувала за демократичних кандидатів на пост президента США, але з 20 суддів Верховного суду, призначених за цей час, шістнадцятьох призначили президент-республіканці і тільки чотирьох – президент-демократи. Певна річ, у такий ситуації ціннісна матриця дев'ятьох поважних правників, призначених на посаду пожиттєво, аж ніяк не відбиває, а радше в багатьох фундаментальних питаннях прямо суперечить ціннісній матриці американського суспільства. І в цьому проблема й трагедія судократії по-американськи.

В Україні проблема має геть інше коріння. На відміну від Верховного суду США, ми гадки не маємо про етичні та світоглядні преференції суддів Конституційного суду України. Було б смішно й абсурдно спекулювати про наявність у КСУ консервативного та ліберального крила. Як і стверджувати, що ротация суддів відбувається несправедливо. На відміну від американських служителів конституційної Феміди, українських обирають/призначають не пожиттєво, а на точно визначений строк, свої квоти мають президент, парламент і (за ідеєю, деполітизований) з'їзд суддів. Врешті-решт, у сьогоднішньому КСУ є троє суддів «доби Януковича» (правда, всі троє призначені на посаду 2013 року, а отже не брали участі в ганебному «конституційному путчі» 2010-го), двоє – часів Турчинова, вісьмох призначено за каденції Порошенка і ще двох – у жовтні 2019-го. Причому повністю заповнена саме президентська квота (двох суддів призначив на посаду Янукович і чотирьох – Порошенко), Верховна Рада VII скликання призначила двох суддів у 2014-му, Верховна Рада VIII скликання – двох у 2018-му, Верховна Рада IX скликання невідомо-чого чекає, аби обрати ще двох. З'їзд

суддів наразі не закрив одну вакансію. Отже, на відміну від США, ми не маємо підстав стверджувати, що ставленики якоїсь однієї політичної сили домінують у Конституційному суді.

Але саме в цьому його сила та слабкість. Бо рішення КСУ стають непрогнозованими. І від цього інколи руйнівними. Бо судді не мають ані достатньої компетенції, ані достатнього досвіду, ані належних ресурсів для оцінки політичних наслідків своїх рішень. Наступ на антикорупційні інституції – чудовий того приклад. З одного боку, дії КСУ загалом збігаються з думкою більшості громадян, які – попри те, що вважають корупцію одним із головних викликів для української державності, – геть не довіряють новоствореним антикорупційним органам і не вважають їх ефективними. З іншого – КСУ у своєму рішенні (чи, радше, низці рішень) цілковито проігнорував, що створення та підтримка діяльності антикорупційних інституцій – зовнішньополітичне зобов'язання України і від виконання цього зобов'язання залежить ставлення до України її міжнародних партнерів та кредиторів. Якщо з Україною трапиться фінансовий колапс, боюся, мало кому буде цікаво, наскільки обґрунтоване, з конституційної точки зору, останнє рішення конституційної Феміди.

Аби зрозуміти, чому в українських реаліях Конституційний суд і конституційне рев'ю, яке його уповноважив здійснювати Основний Закон, дедалі частіше перетворюються на деструктивну силу, слід повернутися до витоків конституційної юриспруденції та її *raison d'être*. Не будемо звертатися до «діл давно минулих днів, казок старовини глухої» часів справи *Marbury v. Madison*, – у контексті цієї статті досить нагадати, що конституційна юриспруденція розквітла в Західному світі як ефективний інструмент запобігання ексцесам демократії (що, за означенням, є правлінням більшості) та захисту прав окремих індивідів і уразливих суспільних груп. Поширення конституційних судів у Європі стало відповіддю на жахи тоталітарних та авторитарних режимів, що панували в Європі

у 1920–1970-х роках: від приходу до влади Муссоліні і до смерті Франко. Після того, як Рейхстаг 1933 року одногосно ухвалив сумнозвісні нюрнберзькі расові закони, якими позбавив німецького громадянства євреїв і циган та заклав правові підвалини для Голокосту, світ побачив доведений до абсолюту темний бік формальної демократії – «тиранію більшості». І тоді на повен зріст постало питання: як убезпечити окремого індивіда й уразливі меншини від тиранії мас?

Конституційні суди, експліцитно уповноважені Конституцією скасовувати акти парламенту на підставі їх невідповідності Основному Закону, мали стати (і в більшості випадків стали) надійним запобіжником від ексцесів парламентської демократії, особливо у поставторитарних суспільствах. Загальна тенденція у поствоєнній Європі полягала в тому, що найвпливовіші конституційні суди з'явилися саме в державах, котрі перехворіли на тоталітаризм у тяжкій формі. Напевно, тому один американський професор конституційного права назвав саме Німецький федеральний конституційний суд «найбільш можновладним судом, якого тільки знав світ». Тим часом європейські країни, яким вдалось уникнути авторитарного правління чи яким воно було накинута ззовні як окупаційний режим, або загалом не створювали конституційних судів (наприклад, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція), або відвели судам конституційної юрисдикції набагато скромнішу роль у національній політичній системі (Канада, Франція, Бельгія).

У посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи ця логіка донедавна спрацьовувала; на пострадянському просторі (за винятком балтійських держав) – ні. У чому ж річ? Чому конституційні суди, замість того, щоб стати надійним захисником прав людини та історично дискримінованих меншин, а також ефективними запобіжниками від свавілля політичних гілок влади, перетворилися на інструменти судового свавілля, чорний хід для ухвалення контрверсійних політичних рішень і патичків-рятівничків для нечистих на руку політиків?

Аби відповісти на це запитання, слід пригадати, що американська традиція сильних, активних і політично впливових судів історично корениться в розчаруванні американців представницькими асамблеями, котрі у XVIII ст. часто перетворювалися на нескінченну балаканину, а іноді, навпаки, – швидко стрілянину, в яку нерідко переростала політична суперечка. Так суди у США стали аристократичним контрбалансом егалітарній представницькій демократії. Джордж Маршалл, батько конституційного рев'ю, що перетворив Верховний суд США з непопулярної маловпливової інституції навіть без власного постійного осідку на один із найповажніших органів молодого федералізму, був прикладом інтелектуала-аристократа, який урівноважував підкреслений егалітаризм Томаса Джефферсона та авторитарні схильності Ендрю Джексона. А в Британії, де сам парламент і уряд Її Величності традиційно формувався з аристократів з поступовою і обережною кооптацією представників ширших прошарків населення, такої потреби не було. І тому британські суди традиційно цуралися судового активізму.

Отже, аби Конституційний суд виправдовував свій *raison d'être* та виконував свою місію запобіжника від ексцесів незрілої представницької демократії в її українському варіанті, його слід формувати не за формальною ознакою: з докторів та професорів юридичних наук, а з тих, кого можна було б назвати «лицарями права». І тут формальні конкурси не зарадять. Бо аристократів духу не визначити формальними тестами. А плебеї в мантиях ніяк не врятують суспільство від тиранії чи некомпетентності плебеїв у краватках або у військових френчах.

Я пам'ятаю, як мені поталанило познайомитися зі сліпим суддею (тоді ще чинним) Конституційного суду Південної Африки Закерією Якубом, якого призначив на посаду легендарний Нельсон Мандела. Суддя Якуб, попри свою сліпоту, яка спіткала його ще в ранньому дитинстві, все своє життя присвятив боротьбі проти апартеїду. Коли він говорив про право, це була не нудна лекція

про банальні істини та сухі законодавчі норми – це була проповідь страстотерпця про те, за що варто страждати і, якщо знадобиться, вмирати. Я слухав її й не міг стримати сліз. Та плакав, слухаючи тихий голос судді Якуба, не тільки я, – плакали загалом не схильні до надмірної емоційності титуловані американські професори, які сиділи поруч. І, мабуть, тому, що перший склад КС Південної Африки був укомплектований особистостями рівня Якуба, наразі його рішення формують один зі світових трендів у конституційній юриспруденції, особливо у сфері гідності людини.

Перший президент Чехії Вацлав Гавел персонально добирав кандидатів до першого складу Конституційного суду Чехії, переконував чеських правників, які працювали в престижних західних університетах, повернутися на батьківщину і особисто лобював їх затвердження в парламенті. Саме тому перший склад чеського КС (1993–2003) часто називають «судом Гавела», і саме він заклав міцні підвалини впливовості та незалежності суду, а також поваги до нього з боку чеських громадян.

Але що робити, коли з «лицарями права» не склалося чи політичні лідери з тих або тих причин не готові їх призначати суддями Конституційного суду, воліючи мати серед служителів Феміди більш зговорливих і менш принципових персонажів? Якщо замість «суду Гавела» чи «суду Мандели» на пострадянському просторі виходять «суд Кучми», який не вміє рахувати до трьох, «суд Януковича», який нічого сумняшеся переписує Конституцію, «суд Порошенка», який не може взяти тлумачний словник і розібратися зі значенням слова «наступний», чи «суд Плахотнюка», який – наче жіночий батальйон Зимовий палац – до останнього захищав владу молдовського олігарха? Якщо замість суперечки, чи не надто консервативні погляди в судді Беррет, ми гадаємо, чи обумовлене останнє рішення КСУ незадекларованими статками судді Завгородньої, чи ні?

Тоді елементарна логіка і здоровий глузд підказують, що занадто політично активний конституційний суд приносить більше шкоди,

ніж користі. Бо представницькі органи влади несуть політичну відповідальність перед виборцями, а суд – ні. Президента і парламент, які своїми рішеннями шкодять суспільству чи іміджу України на міжнародній арені, ми можемо покарати на виборчих дільницях, а суд – ні. Врешті-решт, обираючи неадекватних очільників держави чи нечистих на руку депутатів, ми маємо нарікати на самих себе, а неадекватність рішень високоповажних суддів генерує недовіру до держави та її інституцій і провокує чергові повстання та революції.

І насамкінець. У середині 1990-х ми з юнацьким захватом копіювали, як нам здавалося, кращі норми конституцій успішних демократій, забувши, що правові норми не трансплантуються. Аби отримати аналогічний урожай, потрібне не тільки те саме насіння, а й аналогічні клімат і ґрунт. Правові інституції не існують у вакуумі, – навпаки, результат їхньої діяльності залежить від того, в якому ментальному та культурному середовищі реалізуються правові конструкти. Якщо у вас бракує «лицарів права», справжньої юридичної еліти і належної юридичної культури, аристократичний по суті конституційний суд приречений, у кращому разі, стати симулякром, у гіршому – загрозою стійкості конституційної архітектури держави. З конституційним судом в Україні вийшло приблизно як із лицарськими орденами: якщо американці, отримавши незалежність, створили орден Цинцінната на чолі з Джорджем Вашингтоном, то українці спромоглися заснувати хіба що «Великий пріорат Ордену Св. Станіслава» на чолі з Павлом В'яловим. Без правильних людей неможливо створити правильні інституції.

На жаль, має статися справжнє диво, аби влада знайшла для заповнення вакансій у КСУ тих самих «лицарів права», здатних змінити його деструктивну для української демократії карму. Та, оскільки дива в природі трапляються вкрай рідко, українцям слід замислитись: а чи справді нам конче потрібен конституційний суд? Нідерланди, одна з найуспішніших і найвільніших держав Європи та світу, століттями живуть як без органу конституційної юрисдикції, так і без судового

конституційного контролю – і від цього досі не занепали. Врешті-решт, якщо українській демократії щось реально й загрожує, то це її дисфункційність, а не авторитарні тенденції, дезінтеграція, а не надмір консолідації. А це

хвороби, яких не здатна вилікувати політично активна конституційна Фемида (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/internal/sudokratija-chi-potriben-ukrajini-konstitutsijnij-sud.html>). – 2020. – 30.10).

С. Лукашова, Українська правда: Недоторканні. Розбираємо біографії та рішення суддів Конституційного Суду

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.

Це сухе юридичне формулювання, прописане в законодавстві, у перекладі на «людську мову» означає, що саме за суддями КС фактично закріплене останнє слово в тлумаченні Основного закону – Конституції.

Але як показує сучасна історія України, рішення КС не завжди одностайно сприймалися як у суспільстві, так і серед політиків, які впродовж усього існування Суду намагалися взяти його роботу під власний контроль.

І дивлячись на деякі суперечливі рішення КС, можна констатувати, що юридична точність інколи поступалась більш прозаїчним мотивам, пов'язаним радше з політичною доцільністю, аніж з літерою закону.

Наприкінці жовтня судді КС ухвалили рішення, яке фактично перекреслило всі кроки, які зробила Україна в боротьбі з корупцією за останні 6 років, і загнало країну в політично-правову кризу.

Скандальне тлумачення КС антикорупційного законодавства вчергове привернуло увагу до суддів, яких рідко знають в обличчя, і про яких не так часто пишуть у ЗМІ. Однак від рішень яких подекуди залежить, чи буде країна рухатись юридично вивірено чи тупцюватиме на місці, затягнута олігархічно-політичними сітками.

Конституційний Суд України складається з 18 суддів. Президент, Верховна Рада та з'їзд суддів призначають по 6 суддів. Їхня каденція – 9 років. Наразі у головному суді країни залишаються вільними 3 місця: 2 вакансії від парламенту і одна від з'їзду суддів.

Кожен суддя щомісяця отримує близько 200 тисяч гривень, утримання судді вартує

Україні 21 мільйон гривень на рік. Загалом на КС у цьому році виділили орієнтовно 314,5 мільйона гривень.

Ми розбиралися, якими рішеннями можуть похвалитися ці люди, яких в будь-якому суспільстві прийнято називати «поважними суддями».

Керманичі від Януковича: Тупицький і його команда

Організацією резонансних рішень КС займається безпосередньо його голова Олександр Тупицький разом із кількома наближеними до себе суддями.

Більшість із них залишилась ще з часів президента-втікача Віктора Януковича. Один із колишніх співробітників суду розповів УП, що через зв'язки з проросійськими силами ці «керманичі» навіть отримали серед колег прізвисько «москвичі».

Олександр Тупицький.

«Підвішений» Кучмою і підвищений Януковичем

Працює з: травня 2013 року

Каденція до: травня 2022 року

Призначений: президентом-втікачем Віктором Януковичем

57-річний головний суддя України родом з Черкаської області, навчався у Харкові. Кар'єру почав у Донецьку, і згодом став частиною клану, асоційованого саме з цим містом. У Донецьку він працював спершу прокурором, потім пішов у судді.

Найдавніший гучний епізод біографії Тупицького сягає ще періоду правління Леоніда Кучми і стосується справи адвоката Салова. У 1999 році останнього затримали за

нібито перешкоджання виборам і поширення листівок «про смерть Кучми від алкогольної інтоксикації». Сам Салов усе заперечував.

Справу в суді вів саме Тупицький. Причому спершу відмовився її приймати, відправивши на дорозслідування, а потім раптом передумав. Пізніше, коли були оприлюднені таємні записи з кабінету Кучми, так звані «плівки Мельниченка», стало відомо, що справою переймалися у Києві.

І схоже, зміни в настрої Тупицького були не випадковими. Адже на плівках Кучма обурювався самоуправством донецького судді: «Ти візьми того суддю, б ..., за яйця підвісь, нехай повисить одну ніч».

Кар'єра Тупицького різко пішла вгору в 2010 році, коли країну очолили «донецькі». Він пішов у систему господарських судів – у Донецький, Львівський, Дніпропетровський, останні два навіть очолював.

Його просування кар'єрними сходами підтримував тодішній голова Вищого господарського суду Віктор Татьков, який особисто рекомендував Тупицького на посаду. Нині Татьков – у бігах, його розшукують за підозрою у втручанні систему розподілу справ і організації «потрібних» рішень.

Нинішнього голову КС Віктор Янукович привів у найвищий суд країни за 9 місяців до своєї втечі. Тупицький 5 років працював там суддею, потім став заступником голови. У 2019 році був серед тих, хто посунув з посади очільника суду – Станіслава Шевчука. Тоді колектив звільнив його нібито через дисциплінарні порушення.

Після Шевчука суд очолила ще одна «суддя Януковича» Наталія Шаптала. Коли у неї спливали повноваження, черга дійшла вже до Тупицького – у вересні 2019 року він зайняв крісло голови.

Після гучного рішення, яке «знесло» електронне декларування, журналісти розповіли про кримську ділянку голови КС, придбану ним у 2018 році, на третьому році війни з Росією.

Сам Тупицький запевнив, що приватизація відбулась ще до окупації Криму, а потім, українські й російські кадастри «наклалися

і відбулось «змішування меж». Через це він нібито і мав оформити договір купівлі.

У деклараціях згадки про цю землю немає. Тупицький виправдовувався, що не знав, як правильно таке майно декларувати.

У Києві, згідно з декларацією, він орендує дачний будинок площею 60 квадратів в Будинку відпочинку «Конча-Заспа» ДУС. Також користується 4-кімнатною квартирою в 216 кв. м у «Новопечерських Липках», зареєстрованою на його 80-річну матір, яка й досі проживає у рідному для Тупицького селі на Черкащині. Матері також належать і два паркомісця в цьому ЖК. Ринкова вартість подібних квартир перевищує мільйон доларів, а паркомісця – по 30-37 тис.дол.

Також у «користуванні» голови КСУ зазначено будинок у 485 кв.м у Києві.

Дружині належать 67% капіталу компанії Vega Financial в США. Також вона була помічницею нардепа 7-го скликання від ПР Бобкова, який пізніше пішов на співпрацю з російськими окупантами.

Робота в КС. Тупицький був суддею-доповідачем, або одним із них, у кількох резонансних і неоднозначних справах:

визнання незаконним указу президента про призначення Артема Ситника директором НАБУ;

скарга «Запорізького заводу феросплавів» Ігоря Коломойського, завдяки якій в Антикорупційного бюро забрали право блокувати договори підприємств;

підозрюваних у державній зраді й тероризмі дозволили відпускати під домашній арешт.

Крім того, серед перших справ Тупицького-доповідача був розгляд сепаратистської постанови Верховної Ради Криму про проведення так званого «загальнокримського референдуму». У березні 2014 року у КС не було часу зволікати. Але, за даними УП, Тупицький, наприклад, пропонував викликати на засідання свідків – депутатів кримського парламенту.

Після того, як КС визнав незаконними «референдум» і «відокремлення» півострову, суддя написав окремі думки.

Він загалом погоджувався із рішенням, але вважав, що потрібно було давати оцінку не

діям самої ВР Криму, яку назвали порушницею Конституції і принципу територіальної цілісності, а обмежитись лише засудженням її сепаратистських постанов. Та й на відповідність міжнародним нормам, на думку Тупицького, оцінювати кримських політиків суд не мав повноважень.

Серед інших примітних окремих думок Тупицького – у справі щодо так званого мовного «закону Ківалова-Колесніченка». Суддя стверджував, що однозначних доказів «кнопкодавства», яке стало підставою для скасування закону, немає. Таку думку тоді заявили лише Тупицький і Шаптала.

Також нинішній голова КС під час ухвалення судової реформи 2016 року переймався тим, що суддю не можна звільняти за наслідками оцінювання. А коли КС схвалив внесення до Конституції курсу до ЄС і НАТО, Тупицький погодився, але написав, що це «спотворить відображення у преамбулі історичної дійсності».

Олександр Литвинов. «Права рука» Тупицького

Працює з: травня 2013 року

Каденція до: травня 2022 року

Призначений: з'їздом суддів

Свою трудову діяльність 55-річний виходець із Донецька почав слюсарем. В 1988 році закінчив Далекосхідне вище загальновійськове командне училище імені маршала К.К. Рокосовського в Росії і за кілька років почав працювати вже юристом.

Ще пізніше таки виучився на економіко-правовому факультеті Донецького державного університету, і пішов у судді, пройшовши шлях від районного до Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Робота в КС. Серед справ, які Литвинов вів як доповідач, одна з найгучніших за останній час – стосовно закону про НАБУ, коли суд скасував кілька його статей.

Зокрема, йшлося про повноваження президента утворювати Бюро, призначати та звільняти директора, визначати трьох осіб до складу комісії з проведення конкурсу на зайняття посади директора та інші.

Литвинов також не погодився з рішенням більшості, яка в 2019 році визнала конституційним закон про декомунізацію. Суддю обурило, що належним чином не перевірили процедуру голосування. Мовляв, є сумніви, що свої голоси дійсно віддали більше половини народних обранців.

Також «праву руку Тупицького» турбували «істотні ризики» в судовій реформі 2016 року, про що він теж написав окрему думку. Йшлося, наприклад, про розширення випадків, коли суддю можна затримати без згоди Вищої ради правосуддя або призначення «служителів Феміди» президентом.

Коли ж КС схвалив курс на НАТО та ЄС, Литвинов, загалом погодившись, зазначив, що такі питання треба затверджувати на референдумі.

Олександр Касмінін

Працює з: вересня 2013 року

Каденція до: вересня 2022 року

Призначений: експрезидентом Віктором Януковичем

Ще один «помічник» Тупицького, 54-річний Касмінін, свою кар'єру з початку 90-х будував на Полтавщині, просуваючись від помічника прокурора до голови апеляційного суду. А 2013 року Янукович відправив його в Київ – у головний суд країни.

Касмінін – останній суддя нинішнього складу, призначений в епоху Януковича.

Суддя приватизував службову квартиру площею 150 кв.м у столиці.

Дружина судді має у власності 14 земельних ділянок великої площі. У 2010 році вона безкоштовно отримала у власність земельну ділянку в елітному районі Полтави. У 2017 році дружина судді отримала в подарунок ще одну земельну ділянку в Полтаві вартістю 272 690 грн.

У 2019 році в один день дружина судді придбала у власність 11 ділянок сукупною площею 220 000 кв. м у Полтавській області за очевидно заниженою ціною (близько 1 тис. доларів за ділянку).

Робота в КС. Серед справ, які Касмінін вів як доповідач – вже згадане скасування обов'язкового

арешту для підозрюваних у держзradі та тероризмі, схвалення перейменування Дніпропетровської області. Також він опікувався делікатними чиновницькими питаннями, що стосувались пенсій працівників прокуратури, суддів і держслужбовців.

Схожих делікатних питань Касмінін торкається і в своїх окремих думках. Наприклад, він вважає, що скасоване покарання за «неправосудне рішення» мало зникнути з правового поля одразу, а не через відтерміновані судом 6 місяців.

Він також кілька разів висловлювався про зміни у судовому законодавстві, зокрема, переживав, що «служителям Феміди» звужують імунітет, виступав проти звільнення за кваліфікаційним оцінюванням.

Скасована в КС судова реформа Зеленського передбачала, зокрема, Комісію з питань доброчесності та етики. Потенційну участь в цій комісії міжнародних експертів Касмінін назвав незаконним, описавши як «делегування влади, яка належить виключно Українському народу, міжнародним та іноземним організаціям».

Як і Литвинов, Касмінін вважав, що в Конституцію не можна записати курс на НАТО і ЄС без референдуму. А тому заявив, що коли Рада зробила це, порушила Основний закон.

Любі друзі Петра Порошенка

Ірина Завгородня

Працює з: вересня 2018 року

Каденція до: вересня 2027 року

Призначена: Верховною Радою

Завгородня прийшла в КС як креатура тодішньої партії влади – «Блоку Петра Порошенка». Наразі, за даними УП, вона також є однією з наближених до Тупицького.

За інформацією Фондації DEJURE, конкурс на посаду судді КС, яку зайняла Завгородня, у 2018 році провели з порушенням закону. Комітет Ради не допустив до участі тих суддів, які подалися самостійно, без підтримки політичних фракцій.

Завгородній 56 років. Вона народилася і починала будувати кар'єру на Луганщині, з 2003 року працює в столиці.

Робота в КС. За недовгий період своєї роботи в КС, мабуть, найбільш резонансною справою Завгородньої був висновок про законність так званого «народовладдя» – передвиборчої обіцянки Володимира Зеленського.

Жодної окремої думки Завгородньої до рішень КС відшукати не вдалось.

У декларації Ірини Завгородньої за 2018 рік НАЗК виявило недостовірних відомостей на 615 тис. грн, у декларації за 2019 рік – 754 тис. грн. Мова про недекларування авто та недостатність коштів для купівлі нерухомості чоловіком.

Чоловік має громадянство Росії. У липні 2020 року він купив 3-кімнатну квартиру у 124 кв.м в престижному комплексі «Новопечерські липки». Орієнтовна вартість такого помешкання без ремонту – майже 13 мільйонів гривень.

У 2018-му Завгородній вже купував квартиру в «Новопечерських липках» у сусідньому будинку комплексу, яку продав через рік. Тоді 54 квадратних метри нібито обійшлися йому у 1,3 мільйони гривень. НАЗК тоді встановило, що у нього не було необхідних для цього відповідно задекларованих коштів.

Дохід Сергія Завгороднього у декларації дружини за 2019 рік складається з пенсії (75 тисяч гривень) від Пенсійного фонду Російської Федерації, 1,8 мільйонів гривень від продажу квартири і 700 тисяч гривень – від продажу авто. При цьому Завгородній оновив автомобіль ледь не одразу, придбавши наприкінці 2019-го новий BMW X4 за 1.6 мільйонів гривень.

Ще майже 3 мільйони гривень Завгородній нібито подарувала її 81-річна матір Марія Романчак. У декларації за 2017-й рік суддя зазначала, що матір-пенсіонерка у 2007 році стала власницею квартири у Києві площею 87 кв.м, у 2008 – земельної ділянки під Києвом (0,25 га).

Віктор Кривенко

Працює з: січня 2016 року

Каденція до: січня 2025 року

Призначений: З'їздом суддів

Кривенко – один із «старійшин» української судової системи і один із найстарших у

нинішньому КС. Нині йому 65 років. У юридичній сфері Кривенко з самого початку 1980-х років: то як адвокат, то як суддя.

З 1995 року і до самого призначення в КС він працював у Верховному суді, зокрема, був там заступником голови. Близько 9 років також очолював Раду суддів.

У 2017 році виконував обов'язки голови Конституційного Суду: коли в очільника Юрія Бауліна спливав термін, Кривенко взяв на себе ці обов'язки як, на той момент, найстарший.

Судячи з так званих «плівок Вовка», зроблених у кабінеті керівника одіозного Окружного адмінсуду, Кривенко був не чужим для любителів «что-то учудить».

На записах працівники ОАСКу обговорювали спільну з головним судом країни роботу, зокрема, над скасуванням статті про «незаконне збагачення». Тодішня цитата Павла Вовка чимало говорить про внутрішню «фемідивську» кухню: «Два суда належать нам – это Конституционный Суд и Окружной административный».

Журналісти також помічали Кривенка на святкуванні дня народження Євгенія Аблова, заступника голови ОАСК.

Кривенко все життя працював суддею. В результаті він має у власності багато елітної нерухомості у Києві та Карпатах.

Суддя з дружиною мають дві квартири у Києві, 44 земельні ділянки, котедж для сімейного відпочинку площею 256 кв.м. в Буковелі, міні-готель на гірськолижному курорті Драгобрат площею 1714 кв.м.

Робота в КС. Серед рішень КС не вдалось знайти жодного, де б Кривенко за три роки своєї роботи висловив окрему думку. Хай навіть і таку, яка б не протирічила загальній позиції.

Гучних справ у Кривенка як доповідача було небагато. Та одна з них виявилась історичною.

Це були слухання щодо «розгону» Верховної Ради Володимиром Зеленським. Слухання завершилися тоді досить неоднозначно. КС не пішов проти президента і зупинився посередині, сказавши, що конфлікт не має правового вирішення, а позачергові вибори зможуть його розв'язати.

Кривенко також працював як один із доповідачів над скасуванням обов'язкового арешту у справах про держзраду та тероризм.

Володимир Мойсик

Працює з: січня 2016 року

Каденція до: січня 2025 року

Призначений: експрезидентом Петром Порошенком

Ще один досвідчений юрист, 63-річний Володимир Мойсик, почав кар'єру у 80-х роках. В кінці 90-х – на початку 2000-х він працював у Верховному суді. А потім пішов у політику – обрався народним депутатом.

Мойсик увійшов до фракції «Наша Україна», працював у парламенті до 2012 року. За президентства Віктора Ющенка також був його радником поза штатом.

Ющенко і порекомендував Мойсика в Конституційний Суд.

У часи депутатства Мойсик очолював ТСК з розслідування вбивства Георгія Гонгадзе. Після Майдану він також працював у комісії з перевірки суддів.

За твердженням НАЗК, суддя потенційно мав конфлікт інтересів в антикорупційній справі – через протокол, який на нього склали за незадекларовані зміни статків.

Робота в КС. Як і багато хто з його колег, Мойсик написав окрему думку після скасування «закону Ківалова-Колесніченка». На відміну від згаданих вище позицій, суддя зі скасуванням закону погодився. Ба більше, він наполягав, що розгляд не варто було зупиняти на процедурних помилках, а треба було дійти до суті документа, де, на думку Мойсика, теж були проблеми.

Крім того, коли в 2017 році КС дозволив очолювати ВНЗ тим, хто голосував за «диктаторські закони 16 січня», Мойсик зняв «проревольюційну» позицію, заявивши, що вимога до «добросовісності» ректорів – виправдана і справедлива.

Віктор Городовенко

Працює з: листопада 2017 року

Каденція до: листопада 2026 року

Призначений: З'їздом суддів

Близький до оточення експрезидента Петра Порошенка 52-річний Городовенко працює суддею з 1993 року. Три роки тому з очільника Апеляційного суду Запорізької області він став конституційним суддею.

Як зазначають у Фундації DEJURE, Городовенка обрали без конкурсу та реальної конкуренції, його виступ на з'їзді суддів мав формальний характер.

За твердженням екснардепа Сергія Лещенка, судді допомагав обратись заступник голови Адміністрації Порошенка Олексій Філатов. Співрозмовник УП, знайомий із розкладом сил у КС, підтверджує це.

Робота в КС. Серед справі, які вів Городовенко немає такого масштабу, як скасування е-декларування чи указу про призначення директора НАБУ. Однак в його «портфолію» – вужчі і більш профільні «правоохоронні» історії: дозвіл не платити допомогу постраждалим поліцейським, перерахунок пенсій для прокурорів, схвалення президентського проекту про скасування адвокатської монополії.

Що стосується особистої позиції Городовенка, то він, наприклад, писав, що не можна було скасовувати «мовний закон» лише через кнопкодавство, мовляв, незрозуміло, як нехтування цією нормою регламенту порушує Конституцію. Крім того, суддя вважав, що скасування закону потрібно було відтермінувати, щоб був час врегулювати статус мов нацменшин.

Інша примітна думка Городовенка стосувалась покарання за неправосудні рішення «служителів Феміди». На відміну від спільної позиції колег, суддя стверджував, що покарання треба було скасовувати не через проблеми з термінологією і невизначеністю, що таке неправосудне рішення, а тому що це є «криміналізацією професійної діяльності судді».

У той же час, після скасування в 2019 році статті про незаконне збагачення Городовенко зробив реверанс у бік борців із корупцією. Він заявив, що скасування статті «може негативно позначитись на проведеній державою роботі в сфері протидії корупції», а тому варто пояснити законотворцям, як її відновити правильно.

Представники інших політсил

Сергій Сас

Працює з: березня 2014 року

Каденція до: березня 2023 року

Призначений: Верховною Радою

63-річний уродженець Росії Сергій Сас спершу був різноробочим, згодом відівчився у зооветеринарному інституті і працював за спеціальністю, потім – керівником господарських підприємств.

Вже майже в 40 років він закінчив Національну юридичну академію імені Ярослава Мудрого, при цьому вже будучи народним депутатом.

Сас працював у парламенті 6 каденцій – з 1994 по 2014 роки, з них 4 скликання – від «Батьківщини». Саме з цією партією і пов'язують суддю.

За час перебування на посаді народного депутата Сас з дружиною набули у власність велику кількість землі в Кіровоградській області. Так, з 1994 по 2014 вони отримали у власність кілька земельних ділянок сукупною площею понад 90 000 кв. м, що дорівнює площі 12 футбольних полів.

Робота в КС. Сас як доповідач вів доволі неоднозначну справу – про позбавлення Віктора Януковича статусу президента. У 2015 році Верховна Рада зробила це окремим законом, хоча за Конституцією таке можливо лише у випадку імпічменту, та й закони мають бути не «одноразовими».

З проханням розібратись до КС звернувся наступник Януковича – Петро Порошенко. Судді не виносили рішення більше 3,5 років, і зрештою вирішили закрити справу, відписавши, що закон був «вираженням політичної волі парламенту за виняткової для держави ситуації».

Сас – один із найбільших любителів писати окремі думки. Їх у нього вже майже два десятки, з різних тем.

Він не погодився із колегами, які «закрили очі» на проблеми в рішенні Зеленського розпустити парламент. «Указ президента України Зеленського В.О. базується на необ'єктивній інформації», – написав Сас, запевняючи, що підстав для «розгону» не було.

За часів президента Петра Порошенка до КС на схвалення кілька разів направляли проєкт про зняття депутатської недоторканності. Сас тоді послідовно писав про загрози мало не узурпації влади і ризик, що народні обранці стануть «вразливими для політичних переслідувань».

Ігор Сліденко

Працює з: березня 2014 року

Каденція до: березня 2023 року

Призначений: З'їздом суддів

Сліденко прийшов у КС не з кабінету «служителя Феміди». Чим відрізняється на фоні більшості колег, а тим більше – серед тих, хто підтримав останнє рішення.

Сліденко – 47 років. У 90-х він закінчив юрінститут і спершу практикував як приватний юрист. Потім став на шлях науковця.

Працював у своїй альма-матер – Одеському національному університеті ім. І.І.Мечникова – та ще в кількох вишах, зокрема, Міжнародному гуманітарному університеті, Одеській національній юридичній академії, відомій як «академія Ківалова», Маріупольському державному гуманітарному університеті.

З 2010 року був головним консультантом Інституту законодавства Верховної Ради України. А одразу після Майдану зайшов до Конституційного Суду як креатура партії «Свобода».

Після розголосу навколо останнього рішення КС Сліденко заявив про тиск з Офісу президента і погрози «проблемами», через що він подав у відставку. Заяву судді ще не розглянули.

Він – один із суддів, який потенційно міг мати зуб на НАЗК, яке складало щодо судді протокол. Сліденко, за твердженням Агентства, несвоєчасно повідомив про зміни в декларації.

До 2017 року не декларував жодного нерухомого майна у Києві, придатного для проживання.

За даними декларацій за 2017 – 2018 роки Ігор Сліденко витратив більше, ніж отримав доходу. Так, станом на кінець 2017 року він мав готівкові заощадження у розмірі 350 тисяч грн, а його дохід у 2018 році склав 3 065 530 грн. При цьому, у тому ж 2018 році суддя придбав квартиру за 1,6 мільйона, позичив 100 тисяч

та зміг заощадити додатково ще 1,9 мільйона. Таким чином, він витратив і заощадив на 500 тисяч грн більше, аніж заробив.

Робота в КС. Ім'я Сліденка прозвучало на всю країну саме після сумнозвісної справи щодо антикорупційного законодавства. Суддя вів її як доповідач. У це рішення, до слова, мало не дослівно переписали абзац зі збірника «Федераліст», що лежить в основі конституційної системи США.

Він також працював над скасуванням «закону Ківалова-Колесніченка». І тоді він підкреслив спільне рішення власною позицією: «неособисте голосування народних депутатів є одним із проявів політичної корупції».

Загалом Сліденко – рекордсмен серед нинішнього складу КС за кількістю окремих думок. Їхня кількість у судді перевищила вже за 30. Часом формулювання в цих документах – різкі і не схожі на обережні вислови суддів.

Серед іншого, Сліденко пішов в опозицію, заявивши, що Зеленський неконституційно розпустив парламент.

А в 2020 році не стримуючись розкритикував антиковідний карантин, написавши, що дії влади звелись до «лукавих маніпуляцій», «ігнорування суспільного запиту та наукового підходу», «лицемірного прикриття лозунгами загального блага власних політичних вигод».

Сліденко назвав публічні заяви політиків «методами терору», а карантин «причиною, на яку зручно списувати будь-які проблеми».

Петро Філюк

Працює з: листопада 2019 року

Каденція до: листопада 2028 року

Призначений: З'їздом суддів

59-річний Філюк – один з двох, хто прийшов у КС за часів президента Зеленського. Він починав, як і деякі інші колеги, з правоохоронних органів, а за кілька років дослужився до судді.

До призначення у найвищий суд країни Філюк 15 років очолював Апеляційний суд Волинської області.

За інформацією ВО «Автомайдан» кандидатура Філюка була погоджена ще до початку з'їзду. Екснардеп Сергій Лещенко називає суддю пов'язаним із бізнесменом і

нардепом Ігорем Палицею, соратником олігарха Ігоря Коломойського.

Філюк безкоштовно отримав 6 земельних ділянок під Луцьком загальною площею 2,5 га. За його словами цю землю йому виділила сільська рада безкоштовно, тому що на цій землі було сміттєзвалище, яке він нібито привів до ладу.

Сьогодні на цій землі розміщено масток судді, який, судячи з відео, мало нагадує сміттєзвалище. Ділянки об'єднані в один масив, на території якого розміщено щонайменше 3 будинки, альтанка та щось на кшталт величезного погребу. Ринкова ж вартість землі у цьому районі сягає 1000 доларів за сотку.

Офіційним власником будинку площею 252,2 кв.м, який побудовано на землі судді, є його батько. Задекларована вартість маєтка – 326,9 тисяч грн – явно занижена.

Робота в КС. За рік суддя Філюк встиг попрацювати доповідачем в одній резонансній справі – стосовно карантину, який Кабмін оголосив цьогоріч. Суд звернув увагу, що обмеження ввели з порушеннями, однак через те, що постанова уряду на той момент уже втратила чинність, нічого зробити не змогли.

Поки особливо яскравими окремими думками Філюк не вирізнявся. Його зацікавила лише судова реформа і можливість звільнити «служителя Феміди» за результатами оцінювання.

Галина Юровська

Працює з: листопада 2019 року

Каденція до: листопада 2028 року

Призначений: З'їздом суддів

Ще одна суддя з двійки «нових», 59-річна Галини Юровська, з юного віку працює в бюрократичному апараті. У кінці 1970-х вона починала архіваріусом, друкаркою, секретарем судових засідань, а до 2016 року дійшла до судді в Вищому спеціалізованому суді з розгляду цивільних і кримінальних справ.

До призначення в КС кілька років працювала в Національній школі суддів.

На з'їзді суддів у 2019 році, де Юровську обрали в Конституційний Суд, вона обіцяла колегам, що на посаді захищатиме їхні інтереси.

Робота в КС. Збіг чи ні, але свою єдину поки що окрему думку Юровська написала саме в тій справі, яка стосується інтересів суддів. У справі, в якій КС скасував покарання за постановлення неправосудного рішення.

Щоправда, окрема думка Юровської загалом не протирічила спільному рішення – неконституційність покарання вона підтримала, але вирішила викласти свою аргументацію.

Ця ж справа наразі єдина серед резонансних, де Юровська виконала роль доповідача.

Незгодні науковці

На 15 суддів, які нині працюють в складі КС, знайшлось 4 тих, хто не проголосував за «знесення» е-декларування. Усі вони прийшли до суду з досвідом науковців, а не «служителів Феміди». Усі вони згодом оприлюднили власну позицію стосовно рішення колег.

Незгодні науковці

Сергій Головатий

Працює з: березня 2018 року

Каденція до: травня 2024 року

Призначений: експрезидентом Петром Порошенком за результатами конкурсу

Найстарший наразі суддя, який також є заступником голови КС, має довгу і багату біографію, яка то межувала з громадською боротьбою за правове поле України, то йшла в бік у велику політику, де іноді треба поступатись принципами.

Головатий почав науковий шлях у 80-х, працював, зокрема, в нинішньому КНУ імені Шевченка. Незадовго до розпаду СРСР взявся за громадську діяльність – був одним із засновників Товариства української мови імені Шевченка та «Народного руху України», однієї з цеглинок незалежності.

Головатий працював, зокрема, над Декларацією про державний суверенітет України, Актом проголошення Незалежності України, Конституцією.

У 1990 році Головатий пішов у парламент, де пропрацював до 2012, змінюючи союзників. Останньою політсилою, яку науковець представляв у Раді, була «Партія регіонів».

Кілька разів входив до Кабміну – як міністр юстиції в урядах Євгена Марчука, Павла Лазаренка та Юрія Єханурова. В ті часи Головатий, представляючи президента Ющенка в суді зі звільненим генпрокурором Піскуном, конфліктував із Радою суддів. Остання вимагала звільнити міністра через «образу судової системи». При цьому тоді у відомстві працював нинішній колега судді КС – Віктор Городовенко.

Головатий представляв інтереси вдови і матері журналіста Георгія Гонгадзе – Мирослави та Лесі. Захищав Миколу Мельниченка, який записав розмови у кабінеті президента Кучми.

«Міжнародник» за спеціальністю, Головатий працював і на міжнародних полях: в ПАРС, Венеційській комісії. Востаннє його призначав туди Петро Порошенко.

У 2010 році правник мітив у ЄСПЛ. Тоді він був настільки сконцентрований на боротьбі за місце, що фактично став пасивним учасником кнопкодавства. Депутат не повернувся в Україну, коли в Києві ратифікували Харківські угоди. Але його картка все одно проголосувала за потрібне владі рішення, а сам нинішній суддя КС ніяк не прокоментував тоді «пакт Януковича-Медведева».

Обережним він залишався і в питанні «конституційної реформи Януковича», коли Конституційний Суд виніс гучне рішення про повернення сильної президентської посади. Спершу Головатий говорив, що рішення КС може призвести до хаосу, потім уточнював, що його треба виконувати.

Головатий був одним із тих суддів, яких НАЗК звинуватило у конфлікті інтересів під час слухань щодо антикорупційного законодавства. У декларації судді нібито знайшли на 3,6 мільйона гривень недостовірних відомостей.

Робота в КС. Справ, які за гучністю можна було би порівняти з останніми рішенням КС, Головатий не вів. Однак він не скупився заявляти про свою незгоду з більшістю у резонансних випадках.

Крім е-декларування, інший яскравий випадок – незаконне збагачення, скасоване ще в 2019 році. Тоді Головатий заявив, що не голосував за це рішення, і назвав його хибним.

Суддя був упевнений, що презумпція невинуватості не порушена, адже правоохоронці мають довести, що багатства чиновника не обґрунтовані його доходами. І крім того, він акцентував увагу на особливому статусі фігурантів таких справ.

Також Головатий не підтримав скасування конкурсу до Верховного Суду.

Віктор Колісник

Працює з: січня 2016 року

Каденція до: січня 2025 року

Призначений: експрезидентом Петром Порошенком

60-річний Колісник до Конституційного Суду перейшов з Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, який колись і сам закінчив, а потім кілька десятків років там працював.

Робота в суді. Вів справу, в якій КС у 2019 році скасував кримінальну статтю про незаконне збагачення. При цьому Колісник не повністю погодився із колегами. Він назвав формулювання статті недолугим і слабким, але і аргументацію, з якою цю статтю «знищили», теж розкритикував.

Також суддя пішов проти течії у справі щодо закону про НАБУ, заявивши, що Суд не мав права забирати в президента кількох повноважень: призначати членів конкурсної комісії, яка обирає директора відомства, члена комісії зовнішнього контролю та затверджувати положення про Раду громадського контролю.

А от розпуск Ради Зеленським Колісник схвалив, написавши, що підстави для такого рішення були.

Василь Лемак

Працює з: березня 2018 року

Каденція до: травня 2024 року

Призначений: експрезидентом Петром Порошенком за результатами конкурсу

50-річний Лемак – ще один співробітник університета, на цей раз Ужгородського національного. Там він пропрацював половину свого життя.

Був розробником проекту закону «Про Конституційний Суд України», ухваленого у 2016 році.

У квітні 2019 року, коли судді посадили з посади свого керівника Станіслава Шевчука, Лемак був у складі комісії, яка вирішила, що голова КС вчинив дисциплінарний проступок і може бути звільнений. При цьому сам Лемак голосував проти цього рішення.

Робота в суді. Особливо гучних справ сам Лемак поки не вів, але встиг відзначитись у таких справах незгодами із колегами. Він не підтримав такі рішення КС:

незаконність призначення Артема Ситника директором НАБУ;

незаконність деяких норм закону про НАБУ, де, в тому числі, йшлося про право президента призначати директора відомства;

скасування покарання за незаконне збагачення;

розпуск Верховної Ради Зеленським;

скасування покарання за неправосудні рішення.

Олег Первомайський

Працює з: вересня 2018 року

Каденція до: вересня 2027 року

Призначений: Верховною Радою

Також багаторічний науковий співробітник, 48-річний Олег Первомайський політично пов'язаний із «Народним фронтом». Він майже 20 років працював у кількох університетах та інститутах, зокрема, КНУ ім. Тараса Шевченка.

Після Революції Гідності Первомайський входив до складу Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів, куди його висунув «Народний фронт». Потім міністр юстиції Павло Петренко від цієї ж політсили подав науковця до комісії з відбору голови Нацагентства з розшуку і менеджменту активів.

У 2016 році подавався на конкурс до Верховного суду, але за результатами іспиту отримав бал, менший за мінімально допустимий.

Як і у випадку з Іриною Завгородньою, потрапив у КС після конкурсу, на який, за інформацією DEJURE, Комітет Ради не допустив суддів без політичної підтримки.

Робота в КС. Первомайський за два роки встиг взяти на себе як на доповідача справу про курс України на НАТО та ЄС та, як це заведено у суддів-науковців, висловити незгоду з більшістю.

Він не підтримав, зокрема, рішення про рішення про незаконність призначення Ситника, про розпуск Верховної Ради, скасування обов'язкового арешту для підозрюваних у тероризмі й держзраді.

При цьому окремі думки Первомайського суттєво вирізняються майже художнім обрамленням, формою, поважними до іншої точки зору і зрозумілими навіть неюристам формулюваннями. Свій аналіз скасованого покарання за неправосудні рішення, наприклад, він завершив фразою, яка по-особливому доречна і сьогодні:

«У відомому релігійному сюжеті потрібно було сорок років блукань пустелею для досягнення бажаного результату. Можна зробити припущення, що для формування в Україні незалежного та неупередженого суддівського корпусу потрібен такий же час, протягом якого будуть нарешті проведені та завершені усі суддівські реформи, оцінювання суддів та конкурси на посади суддів.

Тому «ідеальні» судді з омріяного майбутнього лише почали своє навчання на першому курсі юридичного факультету.

Однак, можливо, я помиляюсь і окреслений сюжет значно гірше – відлік цих сорока років ще взагалі не розпочався» (Українська правда (<https://www.pravda.com.ua/articles/2020/11/3/7272155/>)). – 2020. – 3.11).

В. Журавський, ZIK: Правовий хаос: Як Україна опинилася на межі конституційної кризи

Законопроект №4288 «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства» в авторстві президента набув ефекту бомби.

Про це пише Віталій Журавський на своїй сторінці в Facebook.

На волоску від політичної страти!

Зупинюсь не на політичному, а лише на юридичному аналізі цього документа. Отже, відповідно до статті 6 Конституції України, державна влада в країні поділена на законодавчу, виконавчу і судову. За Основним законом, судова влада є незалежною і суверенною. Тому втручання в її діяльність президента, законодавчої та виконавчої влади, як і оцінка судових рішень, що вступили в законну силу, є протиправними і карається в кримінальному порядку. Це, зокрема, передбачено статтями 344, 376 Кримінального кодексу.

Президент наполягає не виконувати рішення Конституційного Суду від 27 жовтня 2020 року і вважати діючими положення Кримінального кодексу і закону про запобігання корупції, які судом визнані неконституційними. Таким чином, гарант Конституції ігнорує приписи Конституції, відповідно до яких закони, або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення судом рішення.

Стаття 151 КУ чітко вказує, що «рішення та висновки, ухвалені Конституційним судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені!»

Зеленський пропонує перекреслити ці засадничі конституційні положення і у волюнтаристський спосіб помножити Конституцію на нуль.

Зеленський пропонує перетворити Верховну Раду в якийсь специфічний і особливий судовий орган, наділивши його неконституційними повноваженнями оцінки судових рішень.

В історії України такого ще не було. Жоден із президентів не видавав законопроектів, які мають усі ознаки конституційного перевороту. Це перша і цинічна спроба зламати конституційні засади української держави.

Президент України втягує парламент в антиконституційну аферу, пропонуючи

парламенту припинити повноваження усього складу Конституційного суду.

Однаке за Основним законом, Верховна Рада таким правом не наділена. Припинення повноважень і звільнення суддів КС здійснюється у порядку, встановленому статтею 149 -1 Конституції. Для того, щоб звільнити будь-якого суддю, за це має проголосувати щонайменше 2/3 суддів. Це норма Конституції! Щоб змінити цей порядок, треба змінити Конституцію.

Згідно з статтею 8 КУ: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй».

По суті своїми діями Зеленський демонструє, що він перетворюється в своєрідного монарха, наділеного функціями законодавчої, виконавчої і судової влади.

З цієї конституційної кризи заради збереження держави та інститутів влади потрібно виходити виключно в правовий спосіб.

Ініціатива президента веде до політичної кризи, делегітимізації конституційних органів влади, правового хаосу. Ми реально зіткнулися зі спробою відвертої узурпації державної влади, яка є злочином проти держави і тягне за собою відповідальність у вигляді 10 років позбавлення волі та повної конфіскації майна (стаття 109 Кримінального кодексу).

Володимире Олександровичу! Ви своїми діями створити всі підстави для початку процедури імпичменту. Схаменіться і зупиніться! І негайно позбавтеся тих порадників, хто втягує Вас особисто і країну в цю небезпечну авантюру. Ви на волоску від політичної страти! *(ZIK (https://zik.ua/blogs/pravovyi_khaos_yak_ukraina_opynylasia_na_mezhi_konstytutsiinoi_kryzy_985554). – 2020. – 30.10).*

О. Айвазовська, Українське радіо: Вибори в ОРДЛО в 2021 році: чи взагалі вони можливі, що про це говорить Конституція

Голова української делегації в Тристоронній контактній групі з урегулювання на Донбасі Леонід Кравчук заявив про можливість проведення виборів в окремих районах Донецької та Луганської областей 2021 року. Про конституційність такого кроку та різні аспекти цього виклику розповідає Ольга Айвазовська, голова правління Громадянської мережі Опора.

На «Інтерфакс-Україна» були опубліковані тези Леоніда Кравчука про план спільних кроків для ТГК з пропозиціями повного припинення конфлікту, демілітаризації і так далі. Зокрема йшлося про те, що згідно з цим планом не пізніше 31 березня 2021 року на територіях окремих районів Донецької та Луганської областей мають бути проведені місцеві вибори відповідно до Конституції та законів України із дотриманням стандартів ОБСЄ.

«Це процес обміну документами між сторонами, а саме Російською Федерацією та Україною, через ОБСЄ. І в цьому документі є певний план заходів, послідовність дій, як це бачать сторони для реалізації мирного плану врегулювання ситуації на Донбасі. Пункти, озвучені і Леонідом Макаровичем Кравчуком, і віце-прем'єром Резніковим, з одного боку, не викликають особливого занепокоєння, тому що там немає нічого нового. Єдине, що сенситивно було сприйняте суспільством, – це озвучення конкретних дат, які не відповідні до завдань, які стоять перед сторонами. А саме, коли українська сторона говорить про те, що необхідно організувати вибори відповідно до українського законодавства та європейських стандартів, озвучує дату 31 березня, ми розуміємо, що це безперспективно і за своєю суттю є оксюмороном», – зауважує Ольга Айвазовська.

Існує загалом низка засторог, чи можуть та за яких умов можуть відбуватися вибори на українських окупованих і неокупованих територіях.

Експертка перелічила їх: «У нас немає законодавства, яке регулює вибори на непідконтрольних територіях, тому що таких виборів в юрисдикції України організовано бути не може, як і за фінансування української сторони, тому що виборчий процес фінансується або з державного бюджету, або з місцевих бюджетів через відповідні субвенції. Конституція нам говорить, що виборчий процес, як і референдуми, регулюється виключно законами. А спеціального закону або окремої глави, або окремого розділу, щодо організації виборів там у Виборчому кодексі станом на зараз немає. Втім, я завжди звертаю увагу на статтю 37 Конституції, яка забороняє створення та діяльність організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету, територіальної цілісності і таке інше. Тому коли ми говоримо про будь-який виборчий процес, йому має передувати не просто етап демілітаризації, про яку також йдеться в загальному плані з боку України, і це абсолютно логічно, без цього етапу жоден політичний трек не може бути реалізований, а й про недіяльність в контексті політичного інституту виборів будь-яких організацій, або тим паче політичних партій, які вже вдавалися до насильницьких дій проти суверенітету та територіальної цілісності. Якщо ми говоримо про незаконні збройні формування, про представництво РФ там, про кадровий резерв, то на основі політично-мілітарних груп, які там присутні, не можуть бути створені ані політичні партії, ані якісь групи, які хочуть організувати брати участь у політичному процесі.

Якщо ж говоримо про мінародні стандарти, то згадуваний Копенгагенський документ ОБСЄ дає нам перелік тих стандартів, які мають бути забезпечені державами в ході виборчого процесу і щодо інших політичних важливих етапів. Саме в цьому документі, у пункті шостому, держави-учасниці, члени ОБСЄ беруть на

себе зобов'язання відмежовувати інститут виборів від будь-яких збройних організацій, терористичних організацій, які використовують насильство, і це насильство використовується або в інтересах цих груп, або інтересах третіх сторін. Тобто пункт шостий Копенгагенського документу майже описує чинну ситуацію, хоча він був прийнятий 28 років тому. Стартувати з політичного треку в новинне середовище України Леоніду Макаровичу було не варто, адже суспільство звернуло увагу саме на це, а не на те, що Україна висунула інші вимоги до іншої сторони, а саме розведення, відведення, виведення незаконних збройних формувань з території, повернення кордону під контроль принаймні СММ ОБСЄ місії, назвали навіть конкретні кількості спостерігачів, які мають бути озброєні, – вже до 1500 осіб, повернення незаконно утримуваних осіб, тобто обмін заручниками, хоча заручники не можуть бути з української сторони, а лише з іншого боку, і, по суті, демілітаризація.

Демілітаризація – це дуже складний процес. Якщо посилатися на інші практики, міжнародні конфлікти, внутрішні збройні конфлікти, то демілітаризація займає місяці, а то й роки часу, коли дається спочатку п-на кількість днів або місяців на здачу зброї всіма, у кого вона є. Потім якщо відбувається моніторинг, контроль, і виявляється зброя хоча б у когось, то ця особа відразу йде до тюрми на декілька десятків років. Ця практика така, тому що треба людей спонукати позбавлятися зброї, якщо ми говоримо про легке озброєння.

В цілому, план, який озвучений українською стороною, не містить нічого нового. Він в тій чи іншій формі відтворює Мінські протоколи, крім одного пункту, а саме повернення кордону,

а також українська сторона пропонує створити п'яту робочу групу у ТКГ, якої зараз немає, а саме щодо кордону та перемовин на цю тематику.

Але російська сторона уже публічно заявила про невідповідність цього плану Мінським домовленостям і, я думаю, буде блокувати будь-які пункти, в тому числі перші, які є безпечними і без них жоден політичний трек реалізований бути не може».

Нагадаємо, що право представляти ТКГ Леоніду Кравчуку делеговано президентом Володимиром Зеленським. Ольга Айвазовська зауважує, що це президентське право і він в такій формі його реалізовує. Інше питання, що в ТКГ є і народні депутати, зокрема в різних підгрупах, а також віцепрем'єр пан Резніков, який має посаду в уряді, і, вочевидь, за презентований план відповідає не лише Леонід Кравчук.

Разом з тим, експертка каже: «Цей план нереалістичний. В ті терміни, які озвучені паном Кравчуком, реалізувати жоден пункт цього плану фактично неможливо, тому що починається з того, що російська сторона не визнає себе стороною конфлікту, відповідно, зобов'язань на себе ніяких брати не буде, а зобов'язання ключові для України і були, і залишаються зараз – це питання безпеки і кордону. Друге, це те, що ця комунікація має бути постійною і не прив'язаною до якихось конкретних дат. Принаймні не вони першочергово повинні надаватися суспільству для резонансу, для несприйняття, зокрема коли ми говоримо про політичний трек, а саме вибори» (*Українське радіо (<http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=94507>). – 2020. – 9.11*).

В. Тимошук, ЦППР: парадокси децентралізації: централізація соцзахисту?

Децентралізація, зокрема, укрупнення територіальних громад та районів, справедливо вважається однією з найуспішніших реформ сучасної України. Це позитивний результат послідовної державної

політики кількох складів уряду, особлива активність та наполегливість теперішнього парламенту, обґрунтовані очікування у нових громадах.

Але при таких темпах змін, очевидно, що ще виникатимуть серйозні виклики і прогалини.

Можуть бути і несподівані результати від децентралізації.

Один з таких прикладів – це сфера соціального захисту, в тому числі – надання адмінпослуг у цій сфері (державні допомоги, житлові субсидії тощо). Мільйони громадян України одразу відчують на собі зміни у якості адміністрування цієї сфери, наслідки адміністративно-територіальних реорганізацій.

Парадокс полягає у тому, що після жовтня 2020 року найбільші територіальні громади, зокрема, утворені на базі міст обласного значення, можуть втратити свої повноваження саме у сфері соціального захисту населення. Тобто після децентралізації у спроможних органах місцевого самоврядування (ОМС) стане менше повноважень! Чому так?

Наразі має відбуватися вирівнювання у повноваженнях усіх територіальних громад. У серпні Уряд визначився у своїй Концепції, що на базі підрозділів соцзахисту (УСЗН) райдержадміністрацій буде утворено новий центральний орган виконавчої влади (ЦОВВ) з відповідною територіальною мережею. Але про долю міст обласного значення і їх повноваження у цій сфері урядова Концепція поки промовчала.

Отже, наразі пропонується підхід побудови централізованої моделі соціального захисту, де за державою будуть закріплені дійсні повноваження («бек-офіс»: призначити допомогу чи субсидію, або ж ні), а за ОМС – тільки функції «фронт-офісу» (приймати людей та їх заяви і передавати до ЦОВВ).

Чи життєздатна ця модель? Так. В окремих сферах є вдалі приклади, коли ОМС, переважно через Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) виконує функції фронт-офісу, а ЦОВВ – бек-офісу.

Але потрібно ставити й інше запитання: чи є, і чи розглядався альтернативний варіант державної політики – делегувати відповідні повноваження усім територіальним громадам, тобто надати їм той же обсяг, що був у громад – колишніх міст обласного значення. І яка з моделей є кращою.

Перевагами будь-якої децентралізації повноважень є: використання вмотивованості

і гнучкості ОМС, їх орієнтація на задоволення потреб мешканця (свого виборця), максимальне фізичне наближення послуги, вирішення проблем людини на найближчому до неї рівні. ОМС може значно ефективніше використовувати також інфраструктуру та персонал, легше та швидше інтегрувати послугу у ЦНАП. Натомість якщо за послугу відповідає державний орган, то це переважно: повільно у розгортанні, негнучко, з частими змінами політики (залежно від зміни урядів, бачення нових міністрів тощо).

Звісно, у децентралізації є свої ризики. Адже окремі ОМС теж неідеальні, і можуть «добровільно» виконувати закони. Якість послуг може бути дуже різною між громадами. Хоча останнє може переходити в позитив, у певну змагальність за першість.

При децентралізації цієї сфери окремим викликом є якість реєстрів і баз даних, з якими у Мінсоцполітики ще вистачатиме роботи. Але це вже швидше технічний момент, який є однаково болісним при будь-якій моделі.

Отже, державі доцільно принаймні опрацювати варіант децентралізованої стратегії і порівняти обидві моделі. Адже для чого відбувається децентралізація – щоб максимум не тільки ресурсів, але й повноважень передати на рівень укрупнених громад, щоб питання громадян вирішувалися якнайближче до них. Відповідно, і в цій сфері можна рухатися стратегічним курсом делегування повноважень до ОМС. За таких умов, ОМС не буде залежати від спроможності ЦОВВ, чи настрою керівника ЦОВВ або його техпідрозділу щодо співпраці. ОМС зможе відповідати за всю процедуру надання послуги: від прийому громадянина – до призначення виплати. В результаті усі територіальні громади отримають однаковий набір повноважень.

Звісно, з жовтня 2020 року у громад є багато інших викликів у різних сферах (освіта, медицина і т.і), потреба налагодження нових зв'язків у межах самих громад (із новими мешканцями та колишніми сільрадами). Це все великі завдання. Але у сфері соцзахисту можна рухатися поетапно. Наприклад, надати право ОМС протягом наступних 1-2 років добровільно

отримувати повноваження у сфері соцзахисту. На третій рік – перейти до обов’язкового наділення такими повноваженнями усіх інших громад. У держави повинна бути спроможність «підстраховувати» ті громади, де керівництво ОМС тимчасово не впоралося. Протягом цього часу колишні підрозділи соцзахисту РДА повинні продовжувати свою роботу саме у форматі нового ЦОВВ у тих громадах, де ОМС ще не взяв повноваження.

Але через 2-3 роки функції нового ЦОВВ у сфері соцзахисту повинні бути кардинально змінені. Його основними функціями мають стати:

адміністрування централізованих державних реєстрів та державний відомчий контроль за законністю дій ОМС у цій сфері. Саме так може бути побудована раціональна та стала система. Узгоджена із загальною стратегією держави: «децентралізована та згуртована».

P.S. І не забуваємо, що ЦНАП поки є далеко не кожній громаді. Утворення належного ЦНАП – це також тривалий процес. В масштабах країни, за ідеальних умов – ті ж самі 2-3 роки (*ЦППР (<https://pravo.org.ua/ua/news/20874694-paradoksi-detsentralizatsiyi-tsentralizatsiya-sotszahistu>). – 2020. – 2.11).*

Д. Башлик, Економічна правда: Земельна реформа – врятувати не можна втратити

Конституційний суд України скасував кримінальну відповідальність за незаконне збагачення та деякі повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції.

По суті – історичний, але не менш безглуздий крок суду, який відкриває «Скриньку Пандори» для інших структурних реформ, прийнятих за останні роки, серед яких земельна реформа.

Нагадаю хронологію подій. Земельна реформа в Україні була однією з найбільш тривалих в світі (процес було запущено 15 березня 1991 року).

За цей час було запропоновано безліч моделей відкриття ринку земель, починаючи від найбільш ліберальних та закінчуючи вічним мораторієм, були вигадані безліч міфів, політичних маніпуляцій противників ринку земель.

Але, в кінці кінців, здоровий глузд все ж переміг – Президент України підписав Закон України від 31.03.2020 №552-ІХ, який знімає мораторій та фактично дозволяє власникам земель сільськогосподарського призначення розпоряджатись своїм майном на свій розсуд.

Розсуд землевласників, відповідно до Закону, обмежений багатьма запобіжниками, один з яких – можливість продажу зазначених земель виключно громадянам України.

Наступний крок – в Конституційний суд України потрапляють три подання Народних

депутатів України, які стосуються оцінки конституційності проведення земельної реформи.

У всіх трьох поданнях зазначається, що вільний обіг земель сільськогосподарського призначення «підриває засади суверенітету і незалежності України», а також що це питання має бути винесено на всеукраїнський референдум.

Незважаючи на втрачений логічний зв'язок (як може можливість розпоряджатись своїм власним майном підірвати засади незалежності та суверенітету України), КСУ розглядає зазначені подання.

Знову ж таки, раніше здавалося, що ухвалення неконституційності Закону про землю є цілком неможливим, однак після, по-суті, відміни антикорупційної реформи, шанси стають все більш реальними.

Також про вірогідність відміни земельної реформи говорить те, що 2 листопада 2020 року Конституційний Суд з порушенням встановленої законом процедури змінив порядок денний та терміново розглядатиме питання щодо офіційного тлумачення положень першого речення частини першої статті 13, частини першої статті 14 Конституції України.

Такі дії виглядають, як створення передумов для визнання неконституційною земельної реформи через правильне «офіційне тлумачення».

Посилаючись на те, що земля є об'єктами права власності Українського народу та основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, КСУ може винести рішення щодо необхідності прийняття земельної реформи виключно після проведення всеукраїнського референдуму.

Якщо говорити про наслідки можливого рішення щодо визнання антиконституційною земельної реформи, то окрім очевидних, таких як заморожений економічний потенціал, хотілося б зупинитися на більш прихованих.

Перший – земельна реформа є одним зі структурних маячків співпраці з Міжнародним валютним фондом.

Також після прийняття земельного закону стартувала низка міжнародних проектів, як з кредитними зобов'язаннями (позика Світового Банку розміром 200 млн доларів в рамках проекту «Прискорення інвестицій у сільське господарство»), так і донорський проект співпраці з ЄС.

Залишається відкритим питання долі міжнародних коштів та питання їх повернення у разі відміни земельної реформи.

Другий – рішення Європейського суду з прав людини в рішенні у справі «Зеленчук і Цицюра проти України». ЄСПЛ встановив необхідність проведення реформи в Україні для забезпечення дотримання прав громадян України на вільне володіння належним їм майном.

У рішенні говориться про те, що абсолютна заборона купівлі та продажу

сільськогосподарської землі в Україні є порушенням права людини на приватну власність, закріпленого в статті 1 Європейської конвенції з прав людини.

Пункт 157 рішення говорить: «...якщо держава-відповідач необґрунтовано затягуватиме прийняття необхідних заходів загального характеру з метою виконання рішення, з часом це може призвести до ситуації, коли присудження компенсації за статтею 41 може, зрештою, стати виправданим, принаймні для певних категорій власників землі сільськогосподарського призначення».

Виходячи з цього, Державний бюджет України може понести величезні втрати через обов'язок надавати компенсацію кожному власнику земель сільськогосподарського призначення через мораторій, а це 6,9 млн громадян-власників таких земель.

Навіть якщо взяти відшкодування у вигляді часткової вартості земель – це 3,5 млрд доларів США. В умовах світової економічної COVID-кризи, такі втрати для Держбюджету можуть стати критичними.

На жаль, все це виглядає, як велика політична гра, в рамках якої можуть пожертвувати земельною реформою.

Навіть незважаючи на те, що стаття 41 Конституції України чітко говорить про те, що Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (*Економічна правда* (<https://www.epravda.com.ua/columns/2020/11/4/666916/>). – 2020. – 4.11).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

За словами секретаря РНБО, КСУ виступає «криголамом» досягнень нашої держави на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції

Існує план проти основ української державності – Данілов про рішення КСУ

Зараз існує цілісний план, спрямований проти основ української державності. Вагомі підстави так вважати дає низка останніх подій, пов'язаних з рішенням Конституційного суду.

Про це на своїй сторінці в Facebook написав секретар РНБО Олексій Данілов.

За його словами, КСУ виступає «криголамом» досягнень нашої держави на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції, руйнуючи антикорупційне законодавство.

«Такі дії суду приведуть до не просто негативних, а до катастрофічних наслідків як у внутрішньо-, так і в зовнішньополітичному вимірі:

1. Кардинально зміниться атмосфера відносин України з Європейським Союзом та євроатлантичною спільнотою, створюються умови повної недовіри.

2. Ставиться під загрозу існування безвізового режиму.

3. Це зробить неможливою співпрацю з міжнародними фінансовими інститутами.

4. Створюються ризики надзвичайного характеру для отриманих нашою країною ПДЧ.

Все це призведе до нагнітання соціальної напруженості, поглиблення економічної кризи, зростання і радикалізації протестних настроїв», – підкреслив Данілов.

Данілов також звернув увагу, що скандальне рішення суд прийняв відразу після закінчення місцевих виборів, які самі по собі в частині децентралізації містять дуже складні виклики національній безпеці. На його переконання, такі кроки і їх послідовність свідчать про цілеспрямованість і продуманості антидержавних дій.

Данілов нагадав, що, крім останнього рішення, Конституційний суд в лютому 2019 року скасував закон про незаконне збагачення. Внаслідок цього правоохоронці закрили гучні кримінальні виробництва, результативності щодо яких від влади вимагає суспільство (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/isnuje-plan-proti-osnov-ukrajinskoji-derzhavnosti-danilov-pro-rishennja-ksu.html>)). – 2020. – 29.10).

Реформа Конституційного суду повинна проводитися швидко і окремо від реформи судової системи України, оскільки КС не є органом системи судочинства, а вищим гарантом верховенства Конституції. Про це заявив перший заступник голови Верховної Ради, представник президента в парламенті Р. Стефанчук на засіданні РНБО, передає «Інтерфакс-Україна».

«Конституційний суд – це не орган системи судочинства. У нього з судочинства є тільки назва» суд «. І тому нам потрібно розуміти, що в реформу судової системи ми навряд чи можемо» заклати «реформу Конституційного суду України. Тому питання Конституційного

суду повинен розглядати окремо, позаблоковий, тому що орган, який є вищим гарантом верховенства Конституції в Україні. Тому я за судову реформу, але питання Конституційного суду має вирішуватися швидко і за рамками цієї судової реформи», – сказав він (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/stefanchuk-khoche-reformuvati-ksu-okremovid-sudovoji-sistemi.html>)). – 2020. – 29.10).

У Конституції законодавець не передбачив випадок, коли у суспільства виникне сумнів у добросовісності суддів Конституційного суду. Про це у ефірі Громадського радіо заявив міністр юстиції України Денис Малюська.

«У нас є юридична пастка з якої чітким і юридичним шляхом вийти дуже складно у тому сенсі, що законодавець не передбачав випадок, коли у суспільстві виникне сумнів у добросовісності, наприклад, суддів КС.

Механізмів щось зробити з врегулюванням Конституційного суду немає, бо все конституційне врегулювання міститься у Конституції.

Відповідно інші гілки влади бачачи і реагуючи на запит суспільства повинні були внести зміни у це регулювання Конституції, але Конституція має чіткий механізм внесення змін. І вона передбачає висновок Конституційного суду.

Виходить, що це ексклюзивний випадок, щоб щось змінити і вплинути на Конституційний суд треба запитати думки і дозволу Конституційного суду», – каже Малюська.

Зайого словами, ця юридична пастка призвела до того, що «РНБО і президент запропонував інший креативніший спосіб вирішення проблеми», більше політичний, але який відповідає на запити суспільства (*Громадське* (<https://hromadske.radio/news/2020/10/30/ukonstytutsii-neperedbachenyu-vypadok-koly-ususpil-stva-budut-sumnivy-shchodo-chesnosti-ks-malius-ka>)). – 2020. – 30.10).

Уповноважений президента із земельних питань, голова Держгеокадастру Роман Лещенко розкритикував узгоджений проєкт рішення Конституційного суду щодо тлумачення статей Конституції, котрі стосуються землі.

«Проект рішення займає 56 сторінок тексту, і характеризується багатьма протиріччями, а також логічними і фактичними помилками», – пише Лещенко у статті для ZN.UA.

Проект рішення вранці 4 листопада, пішовши на безпрецедентний крок, оприлюднив суддя КСУ Сергій Сас. На думку Лещенка, побоювання судді щодо якості проекту, якщо вони мали місце, небезпідставні.

«Навіть за стилем документ мало нагадує інші рішення Конституційного Суду – у нього більше спільного з програмними документами і публічними промовами політичної сили», – зазначає автор.

Лещенко пропонує читачам самим порівняти ключові положення резолютивної частини проекту зі статтями Конституції.

У проекті стверджується, що суб'єктом права власності на землю є український народ – лише громадяни України всіх національностей. Стаття 14 Конституції України каже, що право власності на землю є у громадян, юридичних осіб і держави.

У проекті йдеться про те, що держава і територіальні громади за своїм правовим положенням не можуть виступати суб'єктами права власності на землю як об'єкт права власності українського народу. Стаття 142 Конституції стверджує, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є, зокрема, земля і природні ресурси, що знаходяться у власності громад.

«Безумовно, судді Конституційного суду України при тлумаченні Основного Закону мають керуватись своїм розумінням права і власної правосвідомістю. Ось тільки в разі, коли текст рішення КСУ прямо суперечить Конституції України, перед кожним громадянином постає вибір: що застосовувати – Основний Закон або його тлумачення? Як на мене, вибір тут буде зробити неважко», – підсумовує Лещенко (*Дзеркало тижня (https://zn.ua/ukr/POLITICS/upovnovazhenij-zelenskoho-iz-zemelnikh-pitan-rozkritikuvav-proekt-rishennja-ksu-pokazanj-suddeju-sasom.html)*). – 2020. – 4.11).

Національне агентство з питань запобігання корупції направило до судів клопотання про

закриття провадження у 62 справах через рішення КСУ від 27 жовтня. Про це повідомили у пресслужбі НАЗК, передає УНН.

«Через ухвалення рішення Конституційного Суду України (КСУ) від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) було змушене направити до судів клопотання про закриття провадження у 62 справах», – зазначили у НАЗК.

Зазначається, що справи стосуються таких посадовців:

- Олега Гладковського, колишнього першого заступника Секретаря РНБО;
- Олександра Тупицького, голови Конституційного Суду України;
- Олега Ляшка, колишнього народного депутата;
- Нестора Шуфрича, народного депутата;
- Сергія Тарути, народного депутата;
- Ігоря Насалика, колишнього Міністра енергетики та вугільної промисловості;
- Вадима Новинського, колишнього народного депутата;
- Антона Полякова, народного депутата;
- Олени Сотник, колишнього народного депутата.

«Через рішення КСУ від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 робота НАЗК лишається заблокованою. НАЗК позбавлене можливості проводити повні перевірки декларацій, отримувати заяви фізичних та юридичних осіб про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції», проводити за власною ініціативою перевірку можливих фактів порушення вимог цього Закону, складати протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, здійснювати перевірки організації роботи із запобігання корупції у державних установах тощо. Попри це, ми віримо, що законодавці знайдуть правові шляхи врегулювання цієї ситуації. Саме тому продовжуємо працювати над ініціативами, які допоможуть підвищити ефективність запобігання та протидії корупції в Україні після повноцінного відновлення повноважень НАЗК», – підсумували у НАЗК (*УНН (https://www.unn.com.ua/uk/*

news/1902158-nazk-zvinuvatilo-konstitutsiyniy-sud-u-protsesi-zakrittya-ponad-60-sprav-stosovno-top-posadovtsiv). – 2020. – 11.11).

11 листопада 2020 року, на сайті Національного агентства з питань запобігання корупції розміщено чергову викривлену інформацію стосовно діяльності Конституційного Суду України, у тому числі й Голови Конституційного Суду України. Так, у повідомленні йдеться про те, що НАЗК направило до судів клопотання про закриття проваджень у 62 справах, де в одній із фігурантів зазначений Голова КСУ О. Тупицький. Разом з тим, НАЗК не вказало, що це провадження стосується не протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією стосовно Голови Конституційного Суду України, який, до речі, ніколи не складався, а саме позову Олександра Тупицького до НАЗК щодо незаконності дій його посадових осіб та спростування поширеної ними неправдивої інформації.

Власне з метою уникнення юридичної відповідальності за свої дії Національне агентство з питань запобігання корупції скерувало вказане клопотання про закриття провадження до суду.

Наведене і стало причиною для щоденної інформаційної кампанії з дезінформації про діяльність Конституційного Суду України та його суддів.

Для донесення громадськості об'єктивної інформації повідомляємо, що жодних протоколів стосовно Голови Конституційного Суду України Національне агентство з питань запобігання корупції не складало та не вручало, як це передбачено чинним законодавством. Більше того, позиція суддів Конституційного Суду України полягає в тому, щоб уже складені НАЗК стосовно них протоколи про вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, суди розглядали по суті. Це дасть змогу в законний спосіб довести неправомірність дій Національного агентства з питань запобігання корупції (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України ([*napravlylo-klopotannya-do-sudu-pro\).* – 2020. – 11.11\).](http://www.ccu.gov.ua/novyna/nacionalne-agentstvo-z-pytan-zapobigannya-korupciyi-</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

9 листопада 2020 року, в телевізійній програмі на одному із каналів народні депутати України та Голова Національного агентства з питань запобігання корупції Олександр Новіков вкотре в маніпулятивній формі обговорювали рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 року № 13-р/2020.

Зокрема, присутня в студії – членкиня депутатської фракції політичної партії «Слуга народу», голова Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики – Анастасія Радіна заявила таке: «Конституційний Суд фактично сказав, що декларації можна не подавати, що в них можна брехати, що їх ніхто не має права перевіряти і за це нічого не буде. Ось, що сказав Конституційний Суд». На цьому народна обраниця не зупинилася і продовжила розповідати про майбутню долю Конституційного Суду України. За її словами, «призначення нових членів не руйнує ту більшість голосів, яка вже є у Конституційному Суді України... Щодо питання кворуму, можливо підняттям кворуму або спеціальними вимогами по ухваленню рішень ми заблокуємо ухвалення поганих рішень...».

Щоправда, про «погані» рішення уточнила її колега – заступниця голови депутатської фракції політичної партії «Слуга народу» – Олена Шуляк, на переконання якої, «наприклад, якщо Конституційний Суд України захоче скасувати закон, який стосується фонду гарантування вкладів – це для держави відразу збиток 270 млрд грн; якщо Суд захоче скасувати земельну реформу – це відразу збиток 1 млрд доларів... Добре, що на сьогодні частина суддів відмовляється приймати участь у засіданнях і практично це блокує роботу і ухвалення таких рішень, які для держави можуть мати критичні наслідки».

Далі маніпуляції з цифрами продовжилися: «Хочу сказати скільки кожен суддя коштує для нашої держави – більше 21 мільйона грн на рік для держави коштів платників податків – це один суддя Конституційного Суду. У них колосальна зарплата – більше ніж 400 тис. У

них колосальний штат помічників – більше ніж 20 осіб на кожного суддю, плюс колосальний автопарк і таке інше...».

Зважаючи на викладене, інформуємо народних депутатів України та громадськість про те, що відповідно до статті 30 Закону України «Про Конституційний Суд України» суддя Конституційного Суду має двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби. Інше не передбачено, так як і не передбачений автопарк. За суддею Конституційного Суду України закріплений один службовий автомобіль.

Неправдива інформація оприлюднена і щодо заробітних плат суддів Конституційного Суду України.

У Державному бюджеті на 2020 рік передбачено фінансування Конституційного Суду України у розмірі 314,5 мільйонів гривень, проте не можна просто розділити цю суму на 15 суддів.

Видатки Конституційного Суду України – це не лише винагорода суддів, а й видатки на забезпечення організаційного, аналітичного, юридичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення, тобто здійснення конституційної юрисдикції в Україні.

За 10 місяців 2020 року на виплату зарплати одного судді Конституційного суду України витрачено близько 2,5 мільйона гривень. Середній розмір винагороди судді Конституційного Суду України – 254 тисячі гривень на місяць.

Присутній у студії телеканалу Голова НАЗК Олександр Новіков продовжував свою звичну риторику щодо рішення Конституційного Суду України і його роботи в цілому. Він звинуватив Конституційний Суд України в тому, що орган конституційної юрисдикції країни перебрав на себе функції парламенту, що абсолютно не відповідає дійсності, оскільки Конституційний Суд України у своїй діяльності керується виключно Конституцією України та чинним законодавством України. Конституційний Суд лише може визнати ту чи іншу норму закону неконституційною, проте не може створювати нові норми закону. Водночас Голова НАЗК не полишає спроб за будь-якої нагоди

дискредитувати Конституційний Суд України, свідомо вводячи громадськість в оману.

Наведене свідчить лише про продовження нагнітання ситуації навколо Конституційного Суду України з боку зацікавлених осіб та намагання блокувати його роботу.

Водночас, незважаючи на всі спроби дискредитувати Конституційний Суд України та знищити його авторитет, є об'єктивна оцінка суспільством роботи Конституційного Суду України.

Зокрема, 10 листопада 2020 року опубліковано дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 30 жовтня по 5 листопада 2020 року, в якому громадяни України дали оцінку роботи органів державної влади. Дані опитування свідчать, що довіра до Конституційного Суду України вища, ніж до інших державних інституцій, в тому числі й до Національного агентства з питань запобігання корупції.

Вкотре наголошуємо, Конституційний Суд України за боротьбу з корупцією, за створення демократичної правової країни. Разом з тим, це має відбуватися лише в рамках Основного Закону України (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/blokuvannya-uhvalennya-konstytuciynym-sudom-ukrayiny-nezruchnyh-rishen-ye-pidtvrdzhennyam>)*). – 2020. – 10.11).

6 листопада, низка ЗМІ поширила заяву НАБУ про те, що визнання неконституційними окремих норм Закону «Про Національне антикорупційне бюро України» в частині повноважень Президента загрожує повноцінній роботі інституції в майбутньому.

З метою надання суспільству об'єктивної та правдивої інформації повідомляємо таке.

Опублікована заява НАБУ, направлена виключно на підбурювання суспільства та вирішення вказаної політичної проблеми в неконституційний спосіб. При цьому продовжується систематичне викривлення та спотворення змісту рішення Конституційного Суду України в приватних інтересах.

Разом з тим, нагадуємо, що для приведення окремих норм Закону України «Про Національне

антикорупційне бюро України» у відповідність до Конституції України, Суд відтермінував втрату чинності цих положень на три місяці, з метою збереження цілісності системи антикорупційного законодавства, спрямованої на боротьбу з корупцією (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyunu-sud-zaklykaye-nadavaty-suspilstvu-obyektyvnu-ta-pravdyvu-informaciyu>). – 2020. – 6.11).*

Голова Конституційного Суду України О. Тупицький, а також суддя-доповідач у справі І. Сліденко та інші судді Суду наголошували, що Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 року № 13-р/2020 не містить посилання на закриття реєстру декларацій НАЗК.

Водночас Голова НАЗК О. Новіков вчинив неправомірні дії щодо закриття реєстру електронних декларацій, що в свою чергу призвело до збурення у суспільстві.

Проконсультувавшись із Конституційним Судом Кабінет Міністрів України видав розпорядження, яким зобов'язав НАЗК негайно забезпечити відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. На виконання другого пункту розпорядження НАЗК повинне забезпечити проведення спеціальних перевірок відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції».

Вказане розпорядження діє, воно ніким не оскаржується. Наведене ще раз підтверджує факт вчинення Головою НАЗК Олександром Новіковим неправомірних дій.

Зазначимо, що відповідно до частини другої статті 19 Конституції України «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Водночас, закриваючи реєстр декларацій, Голова НАЗК вийшов за межі наданих йому повноважень, що призвело до хибного трактування рішення Конституційного Суду України.

Вкотре наголошуємо, що рішення Конституційного Суду України в частині контролю за деклараціями зумовлене лише тим, що згідно з Конституцією України орган виконавчої влади не може втручатися в незалежність судової влади. Більше того, Голові НАЗК Олександрові Новікову відомо, що позбавлення НАЗК повноважень не скасовує встановлених Законом України «Про запобігання корупції» обмежень та зобов'язань, в тому числі тих, що стосуються подарунків і конфлікту інтересів, однак він продовжує подавати інформацію у вигідному йому світлі.

Звертаємо увагу, що рішення органів конституційної юрисдикції є остаточними і не підлягають оскарженню, на що неодноразово звертали увагу європейські правові інституції. Отже, рішення Конституційного Суду підлягає виконанню, роботу в цьому напрямі здійснює Верховна Рада України.

На сьогодні рішення Конституційного Суду України не становить жодних загроз щодо скасування безвізового режиму та іншої міжнародної допомоги нашій державі від зарубіжних країн.

Водночас усі закони України, що не відповідають Конституції України повинні бути приведені у відповідність до положень Основного Закону України. Існування неконституційних законів у правовій державі, якою прагне стати Україна, призведе до свавілля, узурпації влади та зміни конституційного ладу.

Конституційний Суд України виступає за боротьбу з корупцією, жодним рішенням Суд не руйнує і не зруйнував систему антикорупційних органів. У той же час, ми переконані, що з корупцією необхідно боротися лише в конституційний спосіб (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/nacionalne-agentstvo-z-pytan-zapobigannya-korupciyi-prodovzhuyemanipulyaciyi-navkolo>). – 2020. – 8.11).*

Конституційний суд не зміг провести засідання 10 листопада через відсутність кворуму. Таким чином, його робота фактично заблокована з ініціативи самих суддів. У коментарі «Слово і діло» доктор юридичних

наук М. Жернаков відзначив, що відмова суддів від участі у розгляді звернень та подань може змінити ситуацію довкола КСУ.

«Я оцінюю це позитивно, оскільки судді Конституційного суду, вочевидь, єдині хто може в цій ситуації заблокувати роботу суду, який контролюється проросійськими силами та олігархами і працює проти інтересів України. Дуже дивно, чого Верховна рада не може вже третій тиждень ухвалити з цього приводу бодай якесь рішення», – сказав Жернаков.

За його словами, у будь-якому разі назріла потреба зміни процедури добору суддів КСУ й такий крок – лише тимчасове рішення задля виходу із кризи.

«Добре, що хоча б ті судді, які, умовно, голосували проти цього рішення (щодо електронного декларування – ред.) блокують роботу. Однак це не може бути рішенням в принципі. Це лише крок в бік реформування Конституційного суду, щоби туди потрапляли нормальні судді. Крім того, на період ситуації, доки ми повноцінно не відновимо електронного декларування. Тому, в принципі, блокування КСУ – це не вихід», – сказав Жернаков.

Юрист вважає, що звернення депутатів із закликом до суддів КСУ є найменш болючим варіантом для системи влади у ситуації, що склалася.

«Я вважаю, якби судді пішли у відставку, як вимагають народні депутати, це було б найменш болючим варіантом, але вони, як видно, робити цього не збираються. Тому єдиний спосіб – це змінити процедуру добору і набрати суддів за новою процедурою», – сказав Жернаков (*Слово і Діло* (<https://www.slovovidilo.ua/2020/11/11/pogljad/pravo/konstytucijna-kryza-yak-vidsutnist-kvorumu-ksu-vplyne-konflikt-dovkola-sudu>). – 2020. – 11.11).

Судді Конституційного суду, які голосували проти скандального рішення про скасування частини антикорупційного законодавства, тимчасово не братимуть участі в роботі суду через публікацію в ЗМІ проєктів його рішень. Про це повідомляє «Інтерфакс-Україна» з посиланням на інформованого співрозмовника в суді.

За словами джерела, у четвер на початку пленарного засідання КС, на якому розглядалося «земельну» питання, ці судді заявили, що вважають неприпустимою публікацію в ЗМІ проєктів рішень КС.

«Тому до нормалізації ситуації навколо КС легітимним способом (судді) вважають неможливим розгляд окремих питань конституційних проваджень і тимчасово не братимуть участі в засіданнях КС», – розповіло джерело агентства (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/chastina-suddiv-konstitutsijnoho-sudu-oholosila-bojkoti-vidmovilasja-brati-uchast-v-zasidannjakh-zmi.html>). – 2020. – 5.11).

ПОЗИЦІЯ КОАЛІЦІЇ РЕАНІМАЦІЙНИЙ ПАКЕТ РЕФОРМ

щодо Рішення Конституційного Суду

Після сумнівного Рішення КСУ про визнання неконституційними ключових інститутів антикорупційного закону та кримінальної відповідальності за завідомо недостовірне декларування від 27 жовтня в Україні стрімко розпочалося ініціювання низки неконституційних кроків. Йдеться, зокрема, про негайне припинення повноважень суддів КСУ через ухвалення звичайного закону, про блокування діяльності КСУ через збільшення кворуму для Великої палати КСУ до 17 суддів за умов, коли в КСУ загалом на сьогодні 15 суддів, про відновлення Парламентом дії визнаних неконституційними положень законів замість повторного ухвалення тощо.

Складається враження, що можливі варіанти вирішення проблеми правовим шляхом навіть не розглядаються. Це може свідчити, що окремими політичними суб'єктами ця ситуація використовується як привід встановлення контролю над КСУ, а не спроба зберегти антикорупційне законодавство.

Коаліція РПР наголошує, що підрив конституційного ладу та нехтування Конституцією і конституційними процедурами загрожують демократичному розвитку країни. Тому Коаліція РПР застерігає від швидких неконституційних кроків, які можуть призвести до конституційної кризи, послаблення

державності, що неприпустимо в умовах збройної агресії РФ та економічної стагнації. Ми пропонуємо прискіпливо та ґрунтовно підійти до розв'язання проблем, які відкрилися сьогодні в сфері конституційного судочинства на тлі низької конституційної культури влади.

Необхідні кроки, які пропонує здійснити Коаліція РПР:

Утриматися від неконституційних дій, зокрема, не ухвалювати законопроект № 4288, внесений до Верховної Ради Президентом України. Припинення повноважень суддів КСУ, а так само визнання нікчемним рішення КСУ Парламентом буде вочевидь неконституційним рішенням. Ми застерігаємо від таких рішень, бо за ефектом доміно це потягне за собою інші неконституційні рішення в умовах відсутності конституційного арбітра.

Невідкладно врегулювати відбір кандидатур на посаду судді КСУ на прозорій конкурсній основі, який забезпечить відповідність майбутніх суддів КСУ конституційним вимогам, передусім щодо високих моральних якостей та визнаного рівня правничої компетентності (через єдину конкурсну комісію). Попередня політична підтримка кандидатів у судді КСУ від Парламенту фракціями має бути скасована. Для цього потрібні негайні зміни в Законі «Про Конституційний Суд України» та «Про Регламент Верховної Ради України».

Закликаємо суддів КСУ, що голосували за Рішення №13-р/2020, подати у відставку за власним бажанням, а Парламент негайно встановити належний конкурсний відбір майбутніх суддів КСУ. Після цього Парламент, Президент, з'їзд суддів повинні не зволікаючи заповнити всі вакантні посади в органі конституційного контролю.

ЗМІ об'єктивно висвітлювати події, пов'язані з діяльністю КСУ, не поширювати неперевірену інформацію, яка спонукає до неконституційних дій.

Ми підтримуємо рішення НАЗК відновити відкритий доступ до декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Для цього кроку є достатні законодавчі підстави, зокрема Закон

«Про доступ до публічної інформації», і це не суперечить аргументам КСУ.

Визнані неконституційними положення Закону «Про запобігання корупції» мають бути невідкладно встановлені новим законом, який передбачить особливості перевірки декларацій і моніторингу способу життя суддів. Бажано, щоб ця процедура була більш ефективною, ніж раніше. Кодекс про адміністративні правопорушення необхідно доповнити положенням про відповідальність за завідомо неправдиве декларування (недекларування). Це також відповідатиме рішенням КСУ.

Детальний опис ситуації

Подія

27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України (КСУ) прийняв, а наступного дня оприлюднив рішення №13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів щодо окремих положень Закону «Про запобігання корупції» і статті 366-1 Кримінального кодексу.

Конституційний Суд визнав неконституційними положення про:

здійснення Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування;

право НАЗК одержувати необхідну інформацію, мати доступ до реєстрів, контролювати дотримання антикорупційного законодавства, звертатися до суду з позовами про незаконність актів, що порушують антикорупційні вимоги, та протоколами про адміністративні правопорушення, пов'язаними з корупцією; вносити приписи щодо усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності;

державну реєстрацію нормативно-правових актів НАЗК у Міністерстві юстиції України та

порядок оприлюднення та набрання чинності актами НАЗК;

права уповноважених осіб Національного агентства та завдання уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;

врегулювання конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб колегіального органу;

відкритість Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

контроль та перевірку таких декларацій з боку НАЗК, включаючи повну перевірку;

порядок встановлення своєчасності подання декларацій;

моніторинг способу життя суб'єктів декларування;

обов'язок повідомлення про суттєвої зміни у майновому стані суб'єкта декларування;

відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

кримінальну відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації.

КСУ у мотивувальній частині рішення дійшов висновку про неконституційність положень Закону «Про запобігання корупції», що «стосуються повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції в частині контрольних функцій (контролю) виконавчої влади над судовою гілкою влади». Але в резолютивній частині рішення визнав ці положення неконституційними загалом, тобто позбавивши НАЗК відповідних повноважень і прав стосовно всіх суб'єктів, а не лише суддів.

Крім того, КСУ вийшов за межі предмету конституційного подання, визнавши також неконституційними положення Закону «Про запобігання корупції», які не оспорювалися у конституційному поданні.

Реакція державних органів

Голова НАЗК повідомив, що деякі судді КСУ брали участь в ухваленні рішення,

маючи конфлікт інтересів, оскільки до них застосовувалися інститути, які стали предметом конституційного подання. Також НАЗК повідомило, що КСУ позбавив НАЗК доступу до державних реєстрів, необхідних для проведення спеціальної перевірки декларацій кандидатів на керівні посади до органів влади. Без цієї перевірки жоден керівник державного органу не може бути призначений. Так само призначення кандидатів, обраних на посади, зокрема голів обласних, районних рад та їхніх заступників, можливе лише після проходження ними спецперевірок.

Міністр юстиції України повідомив про напрацювання законопроекту, яким обмежить (або взагалі виключить) вплив НАЗК на суддів, ймовірно «судді отримують свій окремий механізм контролю за статками та витратами, який не буде поступатися НАЗК», дію норм антикорупційного законодавства буде відновлено; декларування недостовірної інформації (або ж недекларування) доведеться карати через адміністративну відповідальність.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) оцінило це рішення як «політичне». У такий спосіб КСУ «не лише легітимізує наміри політиків та чиновників приховати від суспільства незаконно набуті статки, а й захищає інтереси окремих суддів КСУ, чие недостовірне декларування досліджується у межах кримінальних проваджень». Станом на 27 жовтня в провадженні НАБУ перебувало 110 кримінальних проваджень, в межах яких детективи досліджують майже 180 фактів умисного внесення посадовцями недостовірних відомостей до декларацій. 34 справи скеровано до суду. Стосовно 13 осіб є рішення суду, включно з 6 вирокami. Через рішення КСУ всі ці справи мають бути закриті. Також потрібно розуміти, що ці справи перебувають не лише в провадженні НАБУ.

29 жовтня відбулося термінове засідання Ради національної безпеки і оборони (РНБО), на якому ухвалили рішення зобов'язати Уряд вжити заходів щодо ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та вирішити питання щодо

забезпечення доступу НАЗК до державних реєстрів. Президенту України рекомендовано подати на розгляд Парламенту як невідкладний законопроект про “відновлення доброчесності конституційного судочинства в інтересах народу України”. Також рекомендовано Комісії з питань правової реформи активізувати діяльність з підготовки пропозицій щодо судової реформи.

Того ж дня на підставі розпорядження від 29 жовтня 2020 р. № 1363-р Кабінет Міністрів України НАЗК відновило відкритий доступ до реєстру електронних декларацій.

На виконання рішення РНБО Президент України вніс до Парламенту законопроект “Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства” (реєстр. № 4288 від 29 жовтня 2020 р.) та визначив його як невідкладний. Проект, не спираючись на положення Конституції, передбачає визнання рішення КСУ нікчемним, відновлення дії визнаних неконституційними положень Закону України “Про запобігання корупції” та Кримінального кодексу, а також дострокове припинення повноважень усього складу КСУ.

Реакція суспільства

29 жовтня під будинком КСУ відбулася акція протесту, організована Центром протидії корупції, Автомайданом, Фондацією DEJURE та Рухом опору капітуляції. Учасники акції протестували проти Рішення КСУ № 13-р/2020, а також проти судового свавілля у КСУ, яке, на їхню думку, загрожує безвізовому режиму між Україною та Євросоюзом, фінансовій допомозі від ЄС, а також європейському та євроатлантичному вектору України. За різними підрахунками, в цій акції взяли участь декілька тисяч людей.

Багато організацій громадянського суспільства висловили обурення Рішенням КСУ № 13-р/2020 та запропонували варіанти подолання негативних наслідків Рішення (ЦППР (<https://pravo.org.ua/ua/news/20874709-pozitsiya-koalitsiyi-reanimatsiyiny-paket-reform-schodo-rishennya-konstitutsiyного-sudu>). – 2020. – 4.11).

Розгляд законопроектів Д. Разумкова щодо скандального рішення Конституційного суду

та відновлення норм про е-декларування на своєму засіданні 10 листопада розблокував антикорупційний комітет Верховної Ради.

Раніше колега спікера Ради від «Слуги народу» О. Дубінський подав альтернативний проект закону, чим заблокував екстрений розгляд законопроектів Разумкова. Однак антикорупційний комітет його відхилив. Про це у вівторок написав на своїй Фейсбук-сторінці нардеп від «Голосу» Я. Юрчишин.

За словами Юрчишина, Дубінський своїм законопроектом пропонував вивести суддів з-під дії закону про запобігання корупції (*Ракуре* (<https://racurs.ua/ua/n146321-rozglyad-zakonoproektu-razumkova-schodo-ksu-rozblokuvaly-u-radi.html>). – 2020. – 10.11).

Глава держави В. Зеленський доручив Кабміну розробити проект судової реформи для її реалізації в Україні. У коментарі «Слово і діло» юрист Р. Куйбіда наголосив, що судова реформа повинна розпочатися зі змін у суддівському самоврядуванні.

«Я думаю, що таке рішення на часі вже понад рік, зважаючи на те, що президент не може визначитися із тим, хто має розробляти судову реформу. То створив комісію з питань судової реформи, то потім доручив розробляти стратегію Саакашвілі, потім знову у виступі перед парламентом згадав про комісію, тепер вже уряд. Раніше в мене складалося враження, що президент свідомо зволікав із цими питаннями, але схоже на те, що рішення КС багато що для нього проявило. Що буде результатом – я не знаю, але справді зміни в судовій системі назріли давно. Це питання також і національної безпеки», – сказав Куйбіда.

Юрист вважає, що ключовим питанням судової системи залишається призначення суддів на посади.

«Я думаю, що ключове – це перезавантаження органів суддівського самоврядування, які, власне, відповідають за всі кадрові проблеми, що існують у судовій системі. Торік припинилися повноваження Вищої кваліфікаційної комісії, але, фактично, до цього часу вона не працює, а щодо Вищої ради правосуддя – немає жодних

рішень. Очевидно, що уряд тут мав би проявити ініціативу», – додав Куйбіда.

Експерт відзначив, що невідкладною залишається проблема довкола ОАСК.

«Також президент має розв'язати проблему із Окружним адміністративним судом міста Києва. Тільки він може ініціювати утворення, реорганізацію чи ліквідацію судів відповідно до Конституції. Він має внести такий закон у парламент», – пояснив юрист (*Слово і Діло* (<https://www.slovoidilo.ua/2020/11/03/pogljad/polityka/sudova-reforma-yaki-zminy-treba-zaprovadyty-peredusim>)). – 2020. – 3.11).

У Всеукраїнській Аграрній Раді заявили, що проєкт рішення Конституційного Суду України щодо роз'яснення положень статей 13 та 14 Конституції України веде до знищення українського аграрного сектору та економіки країни.

Про це йдеться у заяві організації.

«Більше того – курс, взятий Конституційним Судом, підриває основи державності, веде до розколу суспільства, пануванню корупції та відкидає Україну у минуле.

У всьому світі основою сільського господарства є середні підприємства і їх роль продовжує рости. Саме на них базується

конкурентоздатність аграрного сектору провідних економік світу. В Україні ж Конституційний Суд хоче розвернути цей процес назад – знищити середніх аграріїв та індустріальне сільське господарство, заборонивши середнім аграрним підприємствам купувати та володіти с/г землею. Це поверне село навіть не в часи СРСР, а в ХІХ століття. В часи, коли всі, крім небагаточисельної еліти, жили у злиднях», – вважають у ВАР.

Там додали, що таке рішення КС «руйнує агропідприємства, які українські аграрії створювали останні 30 років своєю наполегливою працею не завдяки, а всупереч державі, чиновникам, бандитам і загальній розрусі».

Також підкреслюється, що рішення КСУ «ставить під сумнів» законність паювання землі, виділення земель під особисте селянське господарство, а також блокує приватизацію земель, які знаходяться в користуванні держпідприємств.

Всеукраїнська Аграрна Рада закликала суддів Конституційного Суду «отямитись та не йти на поводу політичних інтересів осіб, які лобіювали прийняття цього рішення» (*Економічна правда* (<https://www.epravda.com.ua/news/2020/11/5/666968/>)). – 2020. – 5.11).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Сліденко І., суддя КСУ

Електронному декларуванню нічого не загрожує, якщо влада внесе зміни у закон (Інтерв'ю)

У Конституційному Суді пояснили мотиви рішення щодо Закону «Про забігання корупції» та розповіли про тиск з боку НАЗК.

Рішення Конституційного Суду України за поданням 47 народних депутатів у справі 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року відносно конституційності окремих положень Закону «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу спричинило ефект майже ядерного

вибуху як в середині України, так і за її межами. Зокрема, КСУ декриміналізував статтю 366-1 (декларування недостовірної інформації) Кримінального кодексу, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) втратило значну частину повноважень і поки що не зможе, а ні перевіряти електронні декларації, ані притягати до відповідальності порушників антикорупційного законодавства. Чиновники, народні депутати, адвокати, представники

громадськості вже кілька днів піддають рішення КСУ, як і самих суддів, нищівної критиці та вимагають ледь не розправи з суддями, які проголосували за визнання ряду норм Закону “Про запобігання корупції” та Кримінального кодексу такими, що не відповідають Конституції. На ситуацію вже відреагували у ЄС та США, натякнувши, що рішення КСУ може мати для України непередбачувані наслідки на міжнародній арені, аж до втрати безвізового режиму з країнами ЄС.

Втім, в Конституційному Суді вважають, що політики, іноземні послы та громадськість занадто драматизують ситуацію, а всі зазначені Судом проблеми українська влада здатна вирішити досить швидко за наявності політичної волі. Також в КСУ звертають увагу, що з початку 2020 року Суд фактично знаходиться у стані війни з НАЗК та частиною оточення президента Володимира Зеленського, які, фактично, не залишили КСУ можливості прийняти інше рішення, ніж було прийняте 27 жовтня. В яких умовах приймалось, без сумніву, історичне рішення Конституційного Суду, чому воно вийшло саме таким, чи був тиск на Суд під час розгляду справи та як далі вирішити проблему електронного декларування та НАЗК, “Судово-юридичній газеті” розповів автор гучного рішення КСУ, суддя-доповідач Ігор Сліденко.

КСУ та антикорупційні органи

- Останнім часом КСУ прийняв кілька рішень щодо подань, які стосуються всієї антикорупційної структури України та її складових. Це рішення щодо конституційності призначення Артема Ситника на посаду директора НАБУ, щодо повноважень Президента створювати НАБУ. Тепер дійшла черга до повноважень НАЗК та ст. 366-1 КК. Чи не забагато уваги приділяє КСУ саме поданням, які стосуються антикорупційних інструментів, що діють в Україні?

- Я б не стверджував, що Конституційний Суд забагато приділяє уваги саме “антикорупційним” поданням. Я хочу нагадати, що проблема з багатьма антикорупційними органами та їх повноваженнями постала

не сьогодні та навіть не вчора. У минулі роки багато законів, що повинні були сприяти запобіганню та протидії корупції приймалися з прямим порушенням положень Конституції. Класичний приклад – створення НАБУ минулим президентом та призначення ним директора НАБУ. Вочевидь, ще тоді було зрозуміло що Конституція не передбачає наявності таких повноважень у президента. З часом, ці проблеми вийшли на поверхню, з'явилися відповідні подання. До того ж, слід нагадати, що ще в лютому 2019 року КСУ визнав такою, що не відповідає Конституції, ст. 368-2 КК, яка встановлювала відповідальність за незаконне збагачення.

- З огляду на те, що рішення КСУ у справі 13-р/2020 виписано не зовсім зрозуміло, у деяких спостерігачів виникли певні сумніви, що автором рішення є саме Ви.

- Значну частину рішення написав особисто я. Зауваження до деяких частин рішення подавали інші судді КСУ. Їх думки також знайшли відображення у рішенні. Якщо уважно прочитати рішення у справі 13р/2020 та порівняти з іншими моїми рішеннями, то в них є багато спільного, наприклад, щодо думки відносно розподілу гілок влади.

- Тобто, проблема з повноваженнями НАЗК також не була новою?

- Саме так. Восени 2019 року у Закон “Про запобігання корупції” була внесена низка змін, які перетворили НАЗК з органу, який переважно здійснює моніторинг способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на орган, який виконує повноваження щодо контролю, в тому числі стосовно судової влади. Фактично, НАЗК перетворився на надструктуру, яка на власний розсуд та без будь-яких пояснень могла створити проблему будь-кому. Кожна особа, навіть не вчинивши реального корупційного проступку, могла стати фігурантом кримінальних чи то адміністративних проваджень. Таку практику не можна вважати нормальною та такою, що відповідає вимогам Конституції.

- Тобто, Ви вважаєте, що коли в 2014-2016 роках в Україні створювалися

різні антикорупційні структури, то рівень законодавчого забезпечення цих органів від самого початку не відповідав Конституції?

- Фактично, так і є. Все створювалося поспіхом, без глибокого вивчення та аналізу можливих наслідків. Чомусь, тоді не так багато людей замислювалося над тим, чи відповідає той чи інший закон Конституції. Хоча окремі думки з застереженнями відносно тих чи інших ініціатив та законів все ж лунали. Але чому тоді відбувалося все саме так, як відбувалося – це питання слід задавати творцям цих законів і змін до них.

- *Зазвичай, КСУ не надто поспішає з розглядом багатьох конституційних подань. Однак подання відносно конституційності окремих положень Закону “Про запобігання корупції” було розглянуто відносно швидко. Чим це можна пояснити?*

- Певним чином, на розвиток подій вплинули дії Національного агентства з питань запобігання корупції та його голови Олександра Новікова. Починаючи десь з початку 2020 року НАЗК та його керівник почали чинити системний тиск на суддів КСУ. З часом, цей тиск тільки наростав. Без будь-яких обґрунтувань одночасно почалися перевірки електронних декларацій усіх суддів КСУ. Особисто мою декларацію за 2018 рік чомусь повністю перевіряли двічі. Без будь-яких пояснень. Зараз перевіряється інша моя декларація. Потім, відносно суддів КСУ були складені кілька протоколів про адміністративні правопорушення, зокрема, і щодо мене.

Тиск з боку НАЗК

- *Які претензії виникли у НАЗК до Вас?*

- Претензії НАЗК щодо мене є відверто абсурдними. 26 грудня 2019 року я вилетів за кордон на відпочинок. Повернувся в Україну вже на початку січня 2020 року. Але оскільки заробітна плата за грудень 2019 року прийшла в той час, коли я вже фактично відправився на відпочинок, то я не встиг її вчасно задекларувати. Я зробив це тільки після повернення з відпочинку, коли отримав відповідну довідку з бухгалтерії Суду. НАЗК вирішило, що такими

діями я створив корупційне правопорушення і маю нести за це відповідальність. Хоча з точки зору адекватної логіки, ніякого суттєвого навмисного порушення я не допустив. Я подав декларацію зразу ж, коли з'явилась така можливість. Однак НАЗК взагалі не врахувало мої пояснення стосовно цієї ситуації і склало відносно мене протокол про адміністративне правопорушення. При цьому Агентство ставило мені якийсь безглузді питання, типу «чому я їжджу відпочивати за кордон». На мій погляд, такі дії Агентства не мають нічого спільного з реальною боротьбою з корупцією.

- *Вважаєте, що такі дії Агентства не були випадковими?*

- Вважаю, що ні. Конфлікт інтересів для суддів КСУ створювався НАЗК умисно, штучно, послідовно і з конкретною метою – не дати можливості Суду розглядати справи, які могли зачіпати інтереси Агентства. Це повністю штучно та свідомо створена ситуація, щоб мати вплив на Суд та на мене, як доповідача у справі.

- *НАЗК обмежилось тиском на суддів КСУ лише шляхом перевірки декларацій та складення адміністративних протоколів, чи було щось ще?*

- В жовтні 2020 року вже дійшло до прямого тиску співробітників НАЗК на суддів КСУ. Так, нещодавно, представники НАЗК раптом прийшли в КСУ та буквально увірвались у кабінет одного з суддів, ніби намагаючись отримати від нього якийсь пояснення. А 16 жовтня співробітники НАЗК заявили до мене додому та намагались, без будь-яких пояснень, без дозволу суду, потрапити до мене у житло. Їм це не вдалося, бо я викликав поліцію. За фактом цього інциденту зареєстровано кримінальне провадження. Вважаю такі дії НАЗК, зокрема, щодо мене, як судді-доповідача по справі, що стосувалася безпосередньо НАЗК, нічим іншим як відвертим тиском з метою вплинути на ухвалення Судом рішення. Я не можу уявити таку ситуацію ні в США, ні в ЄС.

- *Чому стаття 366-1 КК визнана неконституційною*

- Політики та громадськість вже кілька днів звинувачують КСУ та Вас особисто в руйнуванні антикорупційної системи та,

зокрема, декриміналізації ст. 366-1 КК. Наводять переліки кримінальних справ, судовий розгляд або досудове слідство в яких тепер повинно бути припинене.

- Це дуже поверхнєве розуміння ситуації. Проблема цієї статті полягала в її юридичній невизначеності. Ця стаття передбачала можливість притягнення до відповідальності в т. ч. за «завідомо недостовірні» відомості у декларації або «умисне» неподання декларації. Поставало питання, як розрізнити умисне не зазначення суб'єктом декларування тих чи інших відомостей, від неумисного? Фактично, при бажанні, таке формулювання ст. 366-1 КК не дозволяло довести склад злочину, визначений диспозицією цієї норми.

- Але ж розпочаті кримінальні провадження за цією статтею тепер доведеться закрити.

- За цією статтею відкривалось не так багато справ. У 2019 році було відкрито 410 справ. Але із них 360 справ швидко були закриті в силу того, що цю статтю фактично не вдалося адекватно застосувати. До того ж, і це дуже важливо, ця стаття була своєрідною ширмою. Тобто, діяння нібито криміналізоване, а притягти до відповідальності практично неможливо.

- Але чи значить це, що ст. 366-1 КК більше не може бути відновлена в Кримінальному кодексі?

- Зовсім ні. З цієї статті треба прибрати два слова – «завідомий» та «умисний», і ця стаття може бути повернута в Кримінальний Кодекс. Не бачу ніяких перешкод, щоб Верховна Рада зробила це.

- Тобто, кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації може бути?

- Більше того, вона потрібна. Але така відповідальність повинна призводити до покарання, а не бути формальною ширмою.

Олександр Новіков та Федір Веніславський

- Після рішення КСУ, так виглядає, що керівництво НАЗК вирішило піти у «генеральний наступ» на Суд. Закрили, правда тимчасово, доступ до реєстру декларацій, зробили гучні заяви про неможливість призначити на посади

суддів та депутатів місцевих рад. Чи дійсно рішення КСУ передбачає такі наслідки?

- Мені здається, що голова НАЗК Олександр Новіков і його «ляльководи» відверто граються у політику. Не було ніякої прямої потреби закривати бажаним можливість доступу до реєстру.

- Під час різних засідань КСУ, було помітно, що представник Президента Федір Веніславський іноді демонструє відверту неповагу до складу Суду. Яке Ваше враження?

- Мені здається, що представник президента та голова НАЗК координують свої дії та активно обмінюються інформацією, щоб «вибивати» суддів КСУ з розгляду справ.

Що чекає електронне декларування

- Коли стало відомо про те, що КСУ прийняв рішення за поданням 47 народних депутатів, було багато галасу, що Суд взагалі «завалив» електронне декларування. Наскільки такі твердження відповідають реаліям?

- Зовсім не відповідають. Електронному декларуванню нічого не загрожує. Обов'язку подавати декларації КСУ не скасовував. Мова йде лише про контрольні повноваження НАЗК. «Завалити» електронне декларування, як таке, мали намір 47 народних депутатів, які підписали відповідне конституційне подання. Однак Суд на такий крок, якщо уважно прочитати рішення, не пішов.

Що далі робити з НАЗК

- Рішення КСУ призвело до того, що НАЗК втратило частину повноважень і фактично зараз перетворилось на орган, який може лише отримувати та зберігати декларації. Що далі може відбуватися з Агентством?

- Далі слід внести відповідні зміни в закон. Тобто, змінити природу органу – зробити його незалежним, змінити порядок формування, прибрати відверто радянські атавізми, тощо.

- Вважаєте, що НАЗК зловживає своїми контролюючими функціями?

- Є всі підстави так вважати. Не буде перебільшенням, якщо зазначити, що

НАЗК працює по старому прокурорському принципу, чим більше кримінальних проваджень та протоколів про адміністративні правопорушення, тим краще. Це просто робота на показники. НАЗК не цікавить ні суть пред'явлених звинувачень, ні наявність реального корупційного правопорушення, ні подальша доля складених матеріалів, які в судах часто зазнають крах. НАЗК за просто міг створити конфлікт інтересів будь-кому, якщо раптом виникла така необхідність. До того ж, в ЗМІ неодноразово наводились приклади подвійних стандартів в діях НАЗК, наприклад, коли уповноважені особи Агентства відмовлялися у перевірці декларацій осіб з не зовсім зрозумілими мільйонними статками, але потім, в зовсім банальній та дрібній ситуації, раптом включали на повну потужність весь свій механізм.

- Що потрібно зробити владі, щоб повернути НАЗК «в гру»?

- Повторюю, треба зробити з НАЗК не орган виконавчої влади, а незалежну інституцію, з удосконаленими повноваженнями, відповідно до принципу розподілу влад. До рішення КСУ від 27 жовтня, це був якийсь філіал прокуратури радянського зразка, який сам вирішує, кого карати, а кого милувати, не намагаючись навіть

пояснити свої дії. Проблеми, які виникли з НАЗК, в тому числі і в питанні роботи реєстру електронних декларацій, можуть без особливих труднощів вирішити або сам Конституційний Суд або Кабінет міністрів. Кабінет міністрів взагалі може досить швидко вирішити проблему, принаймні тимчасово, до прийняття нового закону, оскільки також є органом виконавчої влади. В цілому, треба просто врахувати те, що викладено в рішенні КСУ, та ухвалити зміни до закону.

- Як Ви особисто ставитесь до електронного декларування?

- Вважаю, що воно обов'язково повинно бути. Всі публічні особи повинні подавати декларації.

Інша справа, що можна дискутувати, в якому вигляді реєстр декларацій повинен бути доступний для загального перегляду. Можливо, певні розділи, які дозволяють ідентифікувати специфіку діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування або їх близьких родичів, все ж слід закрити від сторонніх очей (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України (<http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/suddya-ksu-igor-slidenko-elektronnomu-deklaruvannyu-nichogone-zagrozhuje-yakshcho-vlada>). – 2020. – 2.11).*

Сліденко І., суддя КСУ

Суспільство має зрозуміти – небезпека від сфальшованої антикорупції не менша, ніж від корупції (Інтерв'ю)

Позачергове засідання РНБО, невідкладний законопроект про перезапуск Конституційного Суду, кількатисячний мітинг і заяви політиків про скасування безвізу – це не повний перелік реакції на рішення КС від 27 жовтня, яким судді відмінили кримінальну відповідальність за брехню у деклараціях й анулювали левову частину повноважень НАЗК.

По суті, агентство з річним фінансуванням у майже сімсот мільйонів гривень одним махом перетворилося на орган, який

просто збирає і зберігає декларації держслужбовців.

Ситуацію ще більше підігріла заява судді-доповідача у цій справі Ігоря Сліденка. На пресконференції у п'ятницю він повідомив, що під час розгляду цього подання йому погрожували, через що він подав заяву про відставку. Укрінформ зустрівся з суддею, щоб розпитати про аргументи саме такого рішення.

НАЗК СТАВ ОРГАНОМ, ЯКИЙ ФАКТИЧНО КОНТРОЛЮЄ ВСІ БЕЗ ВИНЯТКУ ГІЛКИ ВЛАДИ

- *Пане Ігорю, якими мотивами керувався суд, виносячи такий вердикт?*

- Це рішення було породжене двома основними проблемами, які є в законі “Про запобігання корупції”. Перша полягає в тому, що законодавець у переліку осіб, які здійснюють публічну владу, змішав усіх без винятку, починаючи від президента і закінчуючи депутатами місцевих рад. Звичайно, в міру своїх можливостей законодавець намагався розділити їх на певні групи, однак у нього це погано вийшло. Якщо далі прослідкувати по закону, то виходить, що багато контрольних повноважень НАЗК однаковою мірою стосуються і президента України, і судді Конституційного Суду, й депутата місцевої ради. Погодьтеся, що статус цих публічних осіб принципово різний.

Друга помилка полягала в тому, що через часте внесення змін до закону “Про запобігання корупції” змінилася повністю природа цього органу. Особливо це стосується змін, внесених у 2019 році в жовтні місяці, рік тому. Вони змінили природу НАЗК. З органу, який здійснює моніторинг, а це його природна функція, НАЗК перетворився в орган, який контролює всіх публічних осіб.

Відповідно до принципів демократичного врядування і розподілу влади, кожна сфера діяльності – законодавча, виконавча і судова – обумовлює певні повноваження органу, його функції. І впливати одна гілка влади на іншу може тільки виключно з точки зору розподілу влад і виключно з точки зору тих повноважень, які закріплені в Конституції. Ця конструкція обумовлює форму державного правління. Законом змінювати форму державного правління, наділяючи додатковими контрольними повноваженнями виконавчу владу, не властиво для демократичного врядування. А саме це було зроблено внесенням змін до закону “Про запобігання корупції”. Тобто, оці помилки призвели врешті-решт до того, що НАЗК став органом, який фактично контролює через специфічні методи, специфічні процедури всі без винятку гілки влади, в тому числі й судову.

ДЕЯКІ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ДЕКЛАРУВАННІ, ЯКІ ХАРАКТЕРНІ

ДЛЯ ОДНИХ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ, НЕ Є ХАРАКТЕРНИМИ ДЛЯ СУДДІВ

- *А може у цьому є сенс, зважаючи на те, що судді навряд чи об’єктивно зможуть самі себе контролювати...*

- І тим не менш, якщо суддя здійснює якийсь злочин, то його судять інші судді. Мається на увазі, що всі внутрішні процедури, які відбуваються у судовій владі, повинні вирішуватися за допомогою органів суддівського самоврядування. Виконавча влада не може контролювати судову, тому що це приводить до різного роду зловживань.

У поданні були норми, які стосуються в основному декларування, однак у декларуванні немає нічого неконституційного. Судді, як і будь-які інші публічні особи, повинні декларувати – всі, починаючи від районного судді й закінчуючи суддею Конституційного суду. Інша справа, що деякі процедури при декларуванні, які характерні для одних публічних осіб, не є характерними для суддів, тому що по відношенню до них діє принцип незалежності. Такого принципу немає, наприклад, у народних депутатів і міністрів.

- *Що ви скажете з приводу того, що судді, ухвалюючи рішення, діяли в умовах конфлікту інтересів. Голова НАЗК Новіков повідомив, що відносно двох ваших колег – Сергія Головатого та Ірини Завгородньої порушені справи через недостовірне декларування. Це стаття 366-1 ККУ, яка наразі скасована судом. Стосовно інших суддів агентство склало адмінпротоколи, у тому числі відносно вас.*

- Я думаю, що це була технологія, яку використало НАЗК, щоб унеможливити участь суддів Конституційного суду в розгляді справи, заявляючи їм відводи. Проводилися тотальні перевірки декларацій суддів, деякі декларації за деякі роки перевірялися двічі, як у мене. Тому я приходжу до висновку, що НАЗК не скільки перевіряв декларації для дотримання законодавства, стільки для пошуку компрометуючих матеріалів, з метою впливу на суддів Конституційного суду.

Формально, справді, могли бути якісь порушення, які мали дуже далеке відношення

до корупції. Якщо суддя через об'єктивні причини вчасно не задекларував зарплату, яка йому приходить, а задекларував із запізненням на декілька годин, то це не означає, що суддя здійснив корупційне діяння. У даному випадку я говорю про себе.

- Які у вас були обставини не внести зміни до декларації?

- Так вийшло, що якраз рівно 10 днів з часу, коли нам прийшла зарплата і до того дня, коли закінчувався термін внесення змін до декларації, я був за кордоном. Я задекларував пізніше. У мене не було злого умислу сховати цю зарплату, однак формально, справді, до мене були претензії з боку НАЗК. У цивілізованій державі це закінчилося б на рівні мого пояснення, чому я запізнився. Формально НАЗК праве, а от по суті вони повністю змінили сутність того, що є корупцією у даному конкретному випадку, коли мова йде про декларування зарплат.

Я не виключаю, що в інших суддів є проблеми з декларуванням. Але доки суд не вказав, що правопорушення мало місце, ніхто і ні під яким соусом не може людину звинувачувати будь у чому.

Пан Новіков забув, що він теж є публічною особою і по відношенню до нього теж діють обмеження на оприлюднення інформації, добутої специфічним шляхом. А його підлеглі вдаються до дій, які мають ознаки злочину. Голова НАЗК прекрасно розумів, що в цьому законі є серйозні проблеми. Як колишній прокурор він знає, що виключається прямий і безпосередній контроль виконавчої влади над судовою.

- Голова НАЗК Новіков говорить, що справи відносно декларування суддів не можна вважати тиском, бо вони порушені раніше, ніж подання було направлено до Конституційного суду...

- Я не слідкував за хронологією подій, але у мене, наприклад, ці тотальні перевірки почалися в червні. З цього часу в мене перевіряють все, що тільки можна. І ні про яку відсутність впливу з боку НАЗК це не свідчить?

Конкретно в моїй ситуації, якби виконувалися не тільки буква, а й дух закону, то, оскільки я мав об'єктивні підстави не задекларувати вчасно

заробітну плату, у мене б просто прийняли мої пояснення і на цьому все скінчилося.

- Але чому КС так швидко ухвалив рішення у цьому провадженні? Визнайте, деякі справи роками не знаходять свого вирішення в суді, а тут буквально на третьому засіданні маємо результат...

- З точки зору теорії права і практики тут настільки все зрозуміло, що за великим рахунком – не було що вирішувати. Тому мотивування рішення більше схоже, вибачте, на реферат із конституційного права. Виконавча влада не може контролювати судову. Це настільки аксіоматичне поняття, що ні у кого не викликає сумнівів у принципі. Я зараз не говорю про тих суддів, які голосували проти цього рішення. У них були свої підстави для цього. А ще саме подання було громіздке. Автори змішали святе і грішне. Суд розділив його на дві частини. Інші питання, які були в конституційному поданні, зараз вирішуються в окремому провадженні.

Що стосується контрольних повноважень НАЗК і статті 366-1 Карного кодексу, яку визнали неконституційною, то там проблема в порушенні принципу верховенства права.

- У рішенні йдеться, що передбачене статтею 366-1 ККУ покарання за недостовірне декларування – надмірне. Як взагалі можна визначити – надмірне покарання чи ні?

- Ця стаття є неконституційною не тому, що відповідальність надмірна, а через порушення принципу юридичної визначеності. Надмірність свого часу визначив колишній суддя Шевчук, підготувавши проєкт скасування цієї норми. А більшість з незрозумілих для мене причин пристала до цієї позиції. Конструкцію «подання завідомо недостовірних відомостей у декларацію особи» застосувати на практиці дуже важко. В принципі не можна довести, як недостовірні відомості можуть бути «завідомо недостовірними». Це означає, що особа бреше? А якщо це помилка, описка? Але може бути ситуація, коли, наприклад, декларується майно родичів і особа точно не знає вартості. Сказав приблизно. Тут теж можна звести до «завідомо недостовірних відомостей».

Тобто, якщо забрати з цієї конструкції слово «завідомо», а з іншої конструкції – «умисне

неподання» на просто “неподання”, то все стає на свої місця. Як можна довести умисне неподання? Людина спеціально не хотіла подавати, щоб підпадати під кримінальну відповідальність чи що? Абсурд.

- У НАБУ повідомили, що закривуть 110 кримінальних справ після скасування цієї статті...

- Це теж, до речі, цікавий момент. Значить, у 2019-му році було відкрито 410 справ за статтею 366-1 Карного кодексу, з яких 360 майже одразу закрили. Були різні підстави для закриття. Але закривають справи, як правило, тоді, коли норму застосувати адекватно неможливо, а це означає, що вона неякісна.

На мою думку, треба прибрати оцих два слова. А санкцію можна залишити ту саму, а можна й посилити. Склад злочину такий, що кримінальна відповідальність, я вважаю, у таких випадках повинна бути.

- А чому судді не відтермінували набуття чинності рішення, щоб законодавець мав час на виправлення помилок?

- Якби ми відтермінували на три місяці, не виключаю, нас би оголосили всіх злочинцями, і ми більше нічого не могли зробити. Це при тому, що суд іще ні на кого з суддів Конституційного суду не вказав, що він здійснив правопорушення або злочин.

- Ну, це ваші припущення. Можли оголосити, а могли й не оголосити...

- Мої припущення ґрунтуються на логіці дій НАЗК по відношенню до суддів КСУ, починаючи з тотальних, у тому числі подвійних перевірок.

- КС виокремив в окреме провадження частину подання стосовно конституційності

оновленої статті 368-5 ККУ, яка передбачає відповідальність за незаконне збагачення. Виходить, суд може у будь-який момент скасувати й цю статтю?

- Я не можу коментувати, бо ця стаття знаходиться у провадженні.

- Але прецедент у вигляді скасування цієї статті у попередній редакції уже є...

- У мене є надія, що Конституційний Суд не буде ставати на одні й ті ж граблі двічі. Я не можу сказати більше.

- Чи не варто було зважити на суспільну значимість і все таки знайти інші варіанти вирішення проблеми?

- Електронне декларування в тому вигляді, в якому було тиждень тому, існує і по сьогодні. Ніхто його не скасовував. Єдине, чого не може робити НАЗК – виписувати приписи.

А західних партнерів я розумію. Тільки вони не казали, що НАЗК повинне мати саме такі повноваження, що це повинен бути контрольний орган. Вони сказали, що повинен бути орган, який займається деклараціями. Дійсно, декларації повинні бути для максимально широкого переліку службовців. Їх має хтось перевіряти і має бути відповідальність за брехню.

Я не голосував за жодне рішення, в якому не був переконаний. Так, це було важке рішення, але, якби ситуація повторилася, я б зробив би так само. Суспільство повинне зрозуміти – небезпека від сфальшованої антикорупції не менша, ніж від корупції (*Офіційний веб-сайт Конституційного суду України (<http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/suddya-ksu-igor-slidenko-suspilstvo-maye-zrozumity-nebezpeka-vid-sfalshovanoi>). – 2020. – 2.11).*

ВИСНОВОК ГРОМАДСЬКОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДО Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування

АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОПРОЄКТУ
(за Методологією проведення громадської
антикорупційної експертизи Центру політико-
правових реформ)

1. Неправдиві цілі окремих положень законопроекту

Законопроектом пропонується внести зміни до п. 3 ч. 3 ст. 135 Закону «Про судоустрій і статус суддів» і збільшити базовий розмір окладу суддів Верховного Суду (далі – ВС) з 55 до 75 прожиткових мінімумів. Вказана зміна (причини, критерії, пояснення розмірів) в розмірі суддівської винагороди не обґрунтована авторами законопроекту. У пояснювальній записці лише зазначено, що законопроект не потягне за собою додаткових видатків з бюджету, оскільки видатки здійснюватимуться в межах коштів, передбачених на фінансове забезпечення суддів та органів суддівського врядування. Комітет з питань бюджетної політики Верховної Ради України (далі – ВР) у своєму висновку зазначив, що набуття чинності вказаним законопроектом матиме вплив на показники державного бюджету. Однак, у висновку Комітету йдеться про те, що видатки на фінансове забезпечення суддів та органів суддівського врядування передбачаються щорічно, тобто якщо у відповідному бюджетному році закласти вказані законопроектом збільшені витрати на фінансове забезпечення суддів та органів суддівського врядування, то вони не будуть додатковим тягарем для бюджету, оскільки ним же і передбачені.

Проте фактично витрати на утримання судів та органів суддівського врядування зростуть, і про це не йдеться ні в пояснювальній записці, ні у висновку Комітету з питань бюджетної політики.

Таким чином, змінюється обсяг фінансового забезпечення Верховного Суду,

Конституційного Суду України, Вищої ради правосуддя, оскільки грошова винагорода суддів (членів) цих органів прив'язана до посадового окладу судді Верховного Суду.

Рекомендації: для мінімізації корупціогенності імплементації передбачених у законопроекті змін щодо Верховного Суду та його суддів, авторам законопроекту необхідно детально обґрунтувати витрати, пов'язані зі збільшенням розмірів посадових окладів суддів Верховного Суду, а відтак збільшенням винагороди суддям цього Суду, Конституційного Суду, а також членам Вищої ради правосуддя. Також необхідно одночасно збільшити фінансові видатки на діяльність Верховного Суду, Конституційного Суду, Вищої ради правосуддя шляхом внесення відповідних змін до Закону про державний бюджет на відповідний рік.

2. Неправильне визначення функцій, повноважень (обов'язків) і відповідальності певних суб'єктів

2.2. Широта дискреційних повноважень

1. Законопроектом пропонується зміни до п. 12 ч. 1 ст. 3 Закону «Про Вищу раду правосуддя», які передбачають, що Вища рада правосуддя (далі – ВРП) отримує повноваження щодо визначення кількості суддів в суді.

Наразі невідомо, чи існують такі методика та критерії, за якими ВРП визначатиме кількість суддів у кожному окремому суді, встановлюватиме періодичність перегляду складу суддів у суді і критерії визначення потреби у такому перегляді. Тому виникає сумнів щодо прозорості процесів формування кількісного складу суддівського корпусу. Відсутність або не оприлюднення методики та критеріїв створюють ситуацію, за якої неможливо забезпечити дієвий контроль, зокрема громадський, за процесами комплектування судів суддями.

Отже, ВРП отримує занадто широкі і нічим не визначені, ніким не контрольовані повноваження щодо встановлення кількості суддів у судах, що може призвести до необґрунтованого збільшення кількості суддів і, відповідно, надмірних видатків з бюджету. Також створюються умови для використання механізмів підкупу та тиску на ВРП з метою збільшити понад потребу кількість суддів в окремих судах, або, навпаки, зменшити задля досягнення конкретних політичних цілей.

Рекомендації: передбачити в законі засади визначення кількості суддів у судах та обов'язок оприлюднювати методику визначення кількості суддів в судах.

2. Те саме щодо внесення змін до ст. 19 Закону «Про судоустрій і статус суддів» (виключення ч. 7, яка визнана неконституційною). Повноваження щодо визначення кількості суддів ВС передаються до ВРП, але законом не встановлено, за якими критеріями ВРП буде визначати необхідну кількість суддів.

Рекомендації: ті самі, що і в п. 1.

3. Те саме щодо виключення ч. 1 ст. 37 Закону «Про судоустрій і статус суддів» (визнана неконституційною).

Рекомендації: ті самі, що і в п. 1.

3. Колізії та вади законодавчої техніки

3.2. Незрозумілий зміст положення (мовна неоднозначність)

1. Пропонованими змінами до ч. 2 ст. 95-1 Закону «Про судоустрій і статус суддів» серед вимог до членів конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посади члена ВККС передбачені такі як «бездоганна ділова репутація», «високі професійні та моральні якості», «суспільний авторитет», «відповідність критеріям доброчесності» та «бути правником з визнаним рівнем компетентності».

Ці критерії є оціночними, а в Україні відсутні методики визначення бездоганності щодо ділової репутації, рівня професійних та моральних якостей, суспільного авторитету, універсальні критерії доброчесності, а також не встановлено, ким має визнаватися рівень

компетентності особи як правника. Отже, існує висока ймовірність того, що членами конкурсної комісії стануть випадкові або заангажовані та упереджені особи, які діятимуть всупереч інтересам держави та правосуддя.

Відсутність релевантних, вимірюваних та конкретних критеріїв для визначення рівня відповідності особи вимогам до члена конкурсної комісії може призвести до того, що конкурс на зайняття посад членів ВККС буде проходити з порушеннями законодавства, будуть застосовуватися механізми впливу на рішення членів конкурсної комісії.

Рекомендації: визначити в законі поняття «бездоганної ділової репутації», «високих професійних та моральних якостей», «суспільного авторитету», «відповідності критеріям доброчесності» та «визнаного рівня компетентності правника» як складових відповідності особи вимогам на зайняття посади публічного службовця, зокрема судді.

2. До п. 7 Прикінцевих положень Закону «Про судоустрій і статус суддів» пропонуються зміни щодо процедури припинення та ліквідації ВС, а також Верховного Суду України (далі – ВС України), Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України та Вищого адміністративного суду України. Абзац 4 цього пункту передбачає, що виявлення невідповідності судді Верховного Суду України, зарахованого до штату Верховного Суду, займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності є підставою для звільнення такого судді.

Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді), показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, затверджене рішенням ВККС від 03.11.2016 року №143/зп-16 (у редакції від 13.02.2018 року №20/зп-18), містить критерії доброчесності, які встановлюються через інтегративність та інші показники, та критерії професійної етики, які встановлюються через морально-психологічні якості та інші показники. При цьому оцінювання

добросовісності та професійної етики частково відбувається шляхом дослідження одних і тих же показників – відповідність вимогам законодавства про запобігання корупції, відповідність витрат і майна задекларованим доходам. Також наявний критерій «інші показники». Зазначене свідчить про відсутність чіткого визначення та розмежування понять «добросовісність» та «професійна етика».

Поняття «компетентність», «професійна етика» та «добросовісність» є оціночними, а тому їх застосування в нормативно-правових актах без будь-яких критеріїв їх визначення суперечить принципу правової визначеності, що призведе до суб'єктивізму під час проведення оцінювання та встановлення результатів за такими критеріями, маніпулювання під час проведення процедур оцінювання та застосування технологій впливу з політичною або особистою метою для усунення або, навпаки, просування окремих суддів.

Рекомендації: передбачити критерії визначення змісту понять «компетентність», «професійна етика» та «добросовісність», які є, своєю чергою, критеріями оцінювання та складовими відповідності особи вимогам на зайняття посади публічного службовця, зокрема судді.

3.3. Корупціогенні вади законодавчої техніки

1. Змінами до абзацу 2 п. 7 Прикінцевих положень Закону «Про судоустрій і статус суддів» пропонується припинити ВС України як юридичну особу в результаті реорганізації шляхом приєднання до ВС з наслідками, передбаченими законом.

Проте не встановлено, яким саме законом визначаються наслідки припинення ВС України, отже, не зрозуміло, чим саме ці наслідки можуть бути спричинені – припиненням юридичної особи, якою є ВС України, або припиненням ВС України як суду тощо.

Застосування цієї норми може утворити колізію в законодавстві, яке регулює діяльність судів, трудові відносини, питання публічної служби, додержання вимог антикорупційного законодавства та інше.

Рекомендації: якщо всі можливі наслідки ліквідації ВСУ описуються у Прикінцевих положеннях законопроекту, то слід визначити це таким чином: «ВСУ як юридична особа припиняється... з наслідками, передбаченими цим законом». Або ж конкретизувати, яким саме законом передбачене їх настання, щоб не утворилася правова колізія.

2. Законопроектом пропонується зміни до Закону «Про судоустрій і статус суддів» з метою передбачити у ч. 6 ст. 98, що обов'язки Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККС) у разі його відсутності та відсутності заступника Голови виконує найстарший за віком член ВККС. В чинній редакції Закону ці повноваження за вказаних умов виконує член ВККС, обраний за квотою з'їзду суддів, який має найбільший стаж роботи на посаді судді.

Така заміна є нерівноцінною і може призвести до того, що тимчасово головування у ВККС здійснюватиметься особою, яка не володіє достатнім рівнем професіоналізму та досвіду роботи. Це питання також не висвітлюється у пояснювальній записці до законопроекту.

Водночас, ні вік, ні стаж роботи на посаді не гарантують того, що особою буде досягнуто мету на посаді – забезпечення ефективної діяльності ВККС. Також ці критерії достатньо прості і можлива ситуація, за якої під час проведення конкурсу до ВККС будуть штучно створюватися сприятливі умови для окремих кандидатів, оскільки вони задовольняють простій вимозі щодо віку або стажу і за відповідних умов зможуть стати виконувачами обов'язків Голови. Для уникнення створення умов, за яких певні стейкхолдери зможуть впливати на роботу ВККС через виконувача обов'язків, необхідно уникнути можливості прогнозування особи – виконувача обов'язків.

Рекомендації: для уникнення ситуації, коли наперед визначена особа стане членом ВККС і, за настання відповідних умов, тимчасово виконуватиме обов'язки Голови, слід передбачити в законопроекті, що у разі відсутності Голови та заступника Голови виконувач обов'язків Голови визначається за

результатами таємного голосування простою більшістю голосів членів ВККС. При цьому, порядок скликання ВККС у цьому випадку встановлюється регламентом.

4. Прогалини в регулюванні

4.1. Відсутність або недостатність контролю і прозорості

1. Законопроектом пропонуються зміни до ч. 2 ст. 79 Закону «Про судоустрій і статус суддів», за якими положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді затверджує ВРП за поданням ВККС. При цьому, ч. 6 ст. 34 Закону «Про Вищу раду правосуддя» закріплює обов'язок ВРП публічно оголошувати резолютивну частину рішення, а повний текст рішення оприлюднювати не пізніше, ніж на сьомий день з дня його ухвалення, якщо інше не передбачено законом. Однак, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді може бути додатком до рішення ВРП і спричинити може статися, що власне положення не буде оприлюднене.

Таким чином, можлива ситуація, за якої конкурс на зайняття вакантної посади судді проводитиметься у непрозорий спосіб. Це може бути спричинене відсутністю у вільному доступі інформації про регулювання процедури конкурсного відбору, порядок, умови та нормативні терміни його проведення. Це ускладнить процес громадського контролю за прозорістю проведення конкурсних відборів на посади суддів, не дозволить учаснику конкурсного відбору відстежувати хід процедури та контролювати дотримання процедури відбору щодо себе та конкурентів, своєчасно захищати свої права, створить передумови для використання механізмів і заходів впливу на процедуру та порядок конкурсного відбору. Внаслідок цього можливе використання механізмів підкупу, пропозиції, вимагання та одержання неправомірної вигоди за порушення процедури конкурсного відбору та зловживання впливом задля обрання та призначення на посади суддів визначених осіб.

Рекомендації: передбачити обов'язок офіційно оприлюднити положення про

проведення конкурсу протягом обґрунтовано короткого строку після його затвердження.

2. Законопроектом передбачено внести зміни до ч. 5 ст. 83 Закону «Про судоустрій і статус суддів», а саме, що порядок та методологія кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення затверджує ВРП за поданням ВККС. Частина 6 ст. 34 Закону «Про Вищу раду правосуддя» закріплює обов'язок ВРП оприлюднювати свої рішення не пізніше, ніж на сьомий день з дня його ухвалення, якщо інше не передбачено законом. Проте, порядок та методологія кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення можуть бути додатками до рішення ВРП і може статися, що власне порядок, методологія, критерії та засоби їх встановлення не будуть оприлюднені.

Таким чином, можлива ситуація, за якої відбуватиметься маніпулювання щодо умов та процедури проведення оцінювання, критеріїв кваліфікації та їх показників, методики та засобів їх встановлення. Це може призвести до неадекватної оцінки або умисної фальсифікації результатів кваліфікаційного оцінювання, маніпулювання процедурою та механізмами кваліфікаційного оцінювання задля вимагання та одержання та/або пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди членами ВККС, використання механізмів впливу та тиску на членів ВККС з метою формування визначеного складу судів, впливу на порядок здійснення правосуддя.

Рекомендації: передбачити обов'язок офіційно оприлюднювати порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення протягом обґрунтовано короткого строку після їх затвердження.

3. Законопроектом запропоновані зміни до ч. 2 ст. 85 Закону «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими порядок проведення іспиту та методику встановлення його

результатів затверджує ВРП за поданням ВККС. Частина 6 ст. 34 Закону «Про Вищу раду правосуддя» закріплює обов'язок ВРП оприлюднювати свої рішення не пізніше, ніж на сьомий день з дня його ухвалення. Проте, порядок проведення іспиту та методика встановлення його результатів можуть бути додатками до рішення ВРП і може статися, що власне порядок проведення іспиту та методика встановлення його результатів не будуть оприлюднені.

Водночас ч. 4 ст. 84 Закону «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що кваліфікаційне оцінювання проводиться прозоро та публічно. Згідно з ч. 1 ст. 85 цього ж Закону кваліфікаційне оцінювання складається з: 1) складення іспиту та 2) дослідження досьє та проведення співбесіди.

Таким чином, відсутність у законопроекті норми, яка врегульовує процедуру оприлюднення Порядку проведення іспиту та методики встановлення його результатів, суперечить вимогам ч. 4 ст. 84 Закону «Про судоустрій і статус суддів», що може створювати перешкоди для забезпечення рівних умов для всіх учасників кваліфікаційного оцінювання, можливості для застосування впливу на членів ВККС, пропозиції, вимагання або одержання ними неправомірної вигоди за вплив на проведення кваліфікаційного оцінювання суддів та ставить під сумнів справедливість і чесність проведеного оцінювання.

Рекомендації: встановити обов'язок щодо офіційного оприлюднення порядку проведення іспиту та методики встановлення його результатів протягом обґрунтовано короткого строку з дня їх затвердження.

4. До ч. 6 ст. 85 Закону «Про судоустрій і статус суддів» пропонуються зміни щодо формування та ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді), яке має здійснюватися у порядку, затвердженому ВРП за поданням ВККС. Частина 7 цієї ж статті визначає, що суддівське досьє є відкритим для загального доступу на офіційному вебсайті ВККС. Окрім того, доступ до матеріалів суддівського досьє як до публічної інформації здійснюється виключно

через сайт ВККС. Вказаний у ч. 6 порядок також передбачатиме оприлюднення суддівського досьє на сайті ВККС.

Проте законопроект не містить норми щодо порядку формування та оприлюднення суддівського досьє. Її відсутність може спричинити маніпулювання зі строками оприлюднення суддівського досьє в цілому або окремої інформації, яка включається до нього. Це створює ситуацію, за якої можливі пропозиція, обіцянка, вимагання та одержання неправомірної вигоди, використання механізмів тиску з метою впливу на участь окремих осіб у конкурсах на посади суддів або для приховування результатів здійснення окремими судьями правосуддя.

Рекомендації: передбачити вимогу щодо офіційного оприлюднення порядку формування та ведення суддівського досьє протягом обґрунтовано короткого строку після затвердження; також передбачити, що з дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи порядок формування та ведення суддівського досьє регулюється статтею 15-1 Закону «Про судоустрій і статус суддів» .

5. Законопроектом запропоновані зміни до ст. 95 Закону «Про судоустрій і статус суддів», за якими ч. 2 цієї статті передбачатиме, що положення про конкурс на зайняття посади члена ВККС затверджує ВРП. У ч. 4 цієї ж статті зазначається, що конкурс проводить комісія на основі принципів верховенства права, публічності та політичної нейтральності.

З цього випливає, що процедура та порядок проведення конкурсу, оприлюднення інформації про перебіг конкурсних процедур та рішення, прийняте за результатами конкурсу, також підлягають оприлюдненню з метою досягнення максимальної відкритості та прозорості проведення конкурсних процедур. Частина 6 ст. 34 Закону «Про Вищу раду правосуддя» закріплює обов'язок ВРП оприлюднювати свої рішення не пізніше, ніж на сьомий день з дня його ухвалення. Положення про конкурс може бути додатком до рішення ВРП і може статися, що саме положення не буде оприлюднене.

Відсутність норми, яка зобов'язує оприлюднювати положення про проведення конкурсу окремим документом, призведе до закритості діяльності конкурсної комісії та застосування механізмів підкупу до членів конкурсної комісії або тиску на них з метою впливу на проведення конкурсів та встановлення їх результатів.

Рекомендації: передбачити вимогу щодо обов'язковості оприлюднення положення про проведення конкурсу на посаду члена ВККС протягом обґрунтовано короткого строку після затвердження. Також доцільно законом визначити етапи конкурсу та засади його проведення, аби запобігти можливим маніпуляціям з етапами конкурсу з тим, щоб впливати на його результати.

4.2. Відсутність або недостатність адміністративних і судових процедур

1. Законопроект пропонує доповнити ст. 95 Закону «Про судоустрій і статус суддів» частиною 11, яка встановлює, що ВРП призначає члена ВККС на підставі протоколу засідання конкурсної комісії не пізніше п'яти днів із дня отримання такого протоколу. Але ч. 10 цієї статті визначає, що Секретаріат ВРП забезпечує проведення спеціальної перевірки стосовно кандидатів, відібраних конкурсною комісією для проведення співбесіди, і не встановлює вимогу щодо наявності результатів перевірки ні на момент проведення співбесіди, ні на момент отримання протоколу засідання конкурсної комісії, ні на момент призначення членом ВККС.

При цьому абзаци 3 і 4 ч. 2 ст. 58 Закону «Про запобігання корупції» визначають, що претенденту на посаду, який подав відомості, що не відповідають вимогам законодавства для зайняття посади або підроблені документи чи неправдиві відомості, належить відмовити у призначенні. Закон «Про судоустрій і статус суддів» у ч. 1 ст. 96 встановлює як підстави для звільнення з посади члена ВККС виявлення обставин щодо невідповідності особи вимогам, встановленим цим Законом, та порушення вимог, встановлених законодавством у сфері запобігання корупції.

Внаслідок описаної неузгодженості норм законодавства може скластися ситуація, за якої членом ВККС буде призначено особу, яка не пройшла спеціальної перевірки та не відповідає вимогам, які висуваються законодавством до зайняття посади члена ВККС.

Рекомендації: чітко передбачити, що призначення членом ВККС можливе лише у разі, якщо претендент пройшов спеціальну перевірку і, зокрема, відповідає вимогам, які висуваються законодавством до зайняття посади члена ВККС.

2. Законопроект пропонується зміни до ч. 5 ст. 96 Закону «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими у разі встановлення підстав для звільнення певного члена ВККС з підстав, визначених пп. 3-6 ч. 1 цієї статті, подання про звільнення вноситься до ВРП за умови, якщо за нього проголосували не менше 11 членів ВККС.

Проте Законом «Про судоустрій і статус суддів» та цим законопроектом не встановлено обов'язок членів ВККС голосувати за внесення подання про звільнення члена ВККС із зазначених підстав.

Таким чином, якщо факт порушення – невідповідність вимогам Закону «Про судоустрій і статус суддів», порушення вимог антикорупційного законодавства, неучасть у роботі Комісії протягом місяця без поважних причин або неодноразова відмова від голосування без поважних причин, грубе та систематичне нехтування обов'язками, що несумісне із статусом члена ВККС – буде встановлено, то особа, яка його вчинила, може залишитися на посаді і продовжувати вчиняти такі порушення.

Також ця норма провокує конфлікт інтересів, оскільки члени ВККС голосуватимуть про звільнення свого колеги, з яким можуть перебувати у дружніх або, навпаки, конфліктних стосунках.

Водночас абзац 3 ч. 5 ст. 96 законопроекту передбачає, що повноваження члена ВККС призупиняються до прийняття рішення ВРП. Таким чином, виявлення факту порушення членом ВККС встановлених обмежень може не

привести до його звільнення, яке відбувається за рішенням ВРП. Тобто відсутня невідворотність відповідальності за вчинення дій, які Законом визнані такими, що є несумісними зі статусом члена ВККС.

Рекомендації: передбачити, що процесуальною підставою звільнення члена ВККС є висновок незалежного органу (наприклад, Громадської ради доброчесності) за результатами перевірки фактів вчинення ним порушень, визначених пп. 3-6 ч. 1 ст. 96 Закону «Про судоустрій і статус суддів», якщо буде встановлено факт порушення вимог закону. Звільнення відбувається за рішенням ВРП, яке має бути прийняте не пізніше, ніж на третій день з моменту надходження висновку і матеріалів перевірки.

4.3. Відсутність або недостатність конкурсних процедур

1. Згідно зі змінами до ч. 4 ст. 95-1 Закону «Про судоустрій і статус суддів», запроваджується обов'язок Уповноваженого ВР з прав людини запропонувати ВРП кандидатури осіб до складу конкурсної комісії з відбору членів ВККС у разі, якщо суб'єкти, встановлені ч. 3 цієї статті, у визначений строк не запропонували або запропонували недостатню кількість кандидатів. Для Уповноваженого ці повноваження не властиві і він для їх виконання повинен виходити поза межі функцій та завдань (призначення)

своєї посади, оскільки Уповноважений є органом парламентського контролю за дотриманням прав людини. В Уповноваженого відсутні дієві інструменти оцінки «бездоганної ділової репутації, високих професійних та моральних якостей, суспільного авторитету, відповідності критеріям доброчесності та... визнаності рівня правника», які згідно з ч. 2 цієї статті є обов'язковими для члена конкурсної комісії. Також на Уповноваженого не поширюється умова щодо кола осіб, серед яких він обирає осіб для пропозиції ВРП до складу членів конкурсної комісії.

Отже, Уповноважений не є належною альтернативою Раді суддів України та міжнародним організаціям, оскільки нівелює можливість залучити до проведення конкурсу компетентних представників з різних сфер правосуддя та юстиції.

Норма ч. 4 ст. 95-1 законопроекту може привести до формування упередженого/заангажованого складу конкурсної комісії, і, як наслідок, до нівелювання принципів верховенства права, публічності та політичної нейтральності під час проведення конкурсу та визначення його результатів.

Рекомендації: виключити норму про залучення Уповноваженого ВР з прав людини до процедури формування конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посад членів ВККС.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТИЗИ

	Кількість
Корупціогенний фактор	норм
1) неправдиві цілі прийняття законопроекту;	1
неправильне визначення функцій, повноважень (обов'язків) і відповідальності певних суб'єктів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших	
2) осіб, на яких поширюється дія Закону «Про запобігання корупції»);	3

- визначення компетенції за формулою «має право»;	0
- широта дискреційних повноважень;	3
- надмірна свобода підзаконної нормотворчості;	0
- відсутність відповідальності за правопорушення;	0
- паралельні (дублюючі) повноваження;	0
3) колізії і вади законодавчої техніки;	4
- колізії;	0
- незрозумілий зміст положення (мовна неоднозначність);	2
- корупціогенні вади законодавчої техніки;	2
4) прогалини в регулюванні:	8
- прогалини в нормах матеріального права;	0
- відсутність або недостатність контролю і прозорості;	5

- відсутність або недостатність адміністративних і судових процедур; 2

- відсутність або недостатність конкурсних (аукціонних) процедур; 1

дискримінація: протекціонізм щодо певних осіб, просування групових чи особистих інтересів і вигід або, навпаки, неправильне визначення умов реалізації права, належного особі – одержувачу публічних послуг (необґрунтовані, надмірні обтяження при його реалізації), чи умов виконання нею обов'язку. 0

Всього 16

ВИСНОВОК

Враховуючи виявлені корупціогенні вади, проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування рекомендується доопрацювати в контексті вимог антикорупційного законодавства.

Виконавець: Катерина Сердюк, експерт Центру політико-правових реформ.

Перевірили: Микола Хавронюк, директор з наукового розвитку Центру політико-правових реформ, доктор юридичних наук (*ЦППР* (<https://pravo.org.ua/ua/news/20874698-visnovok-gromadskoyi-antikoruptionsnoyi-ekspertizi>)). – 2020. – 2.11).

Висновок ЦППР щодо об'єктивної неможливості виконання Рішення Конституційного Суду України №13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року

1. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України (далі – КСУ) №13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року визнані такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними) окремі положення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року №1700–VII зі змінами, а саме:

- пункти 6, 8 частини першої статті 11 (передбачають повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції (далі –

НАЗК), зокрема щодо здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, здійснення контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування);

- пункти 1, 2, 6–101, 12, 121 частини першої, частини друга – п'ята статті 12 (передбачають права НАЗК);

- частина друга статті 13 (передбачає права Уповноважених осіб НАЗК);

- частина друга статті 131 (передбачає основні завдання уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції, які утворюються (визначаються) в органах державної влади та ін.);

- стаття 35 (визначає особливості врегулювання конфлікту інтересів);

- абзаци другий, третій частини першої статті 47 (щодо відкритого цілодобового доступу до Єдиного державного реєстру декларацій, який забезпечує НАЗК);

- статті 48–51 (передбачають контроль та перевірку декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повну перевірку декларацій, моніторинг способу життя суб'єктів декларування);

- частини друга, третя статті 52 (передбачають обов'язок повідомлення про суттєві зміни у майновому стані, а також визначення НАЗК порядку інформування про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента і про суттєві зміни у майновому стані);

- стаття 65 (у ній йдеться про види відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення).

Зазначені норми втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

2. Відповідно до статті 152 Конституції України «закони за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України».

Рішенням КСУ Закон України «Про запобігання корупції» визнаний неконституційним не повністю, а лише у певній частині. Отже, необхідно встановити, в якій саме частині цей Закон визнаний неконституційним.

3. У пункті 8 мотивувальної частини свого Рішення Конституційний Суд України зазначає, зокрема: «Реалізація принципу незалежності судової гілки влади, а отже, і суддів, полягає насамперед у відособленості її від інших гілок державної влади, а це означає формування

самостійної, автономної й самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої гілок влади.

Однак, як показує практика, законодавець може нехтувати основними конституційними принципами поділу державної влади в частині незалежності судової гілки влади, наділяє законами органи та посадових осіб, які не належать до судової влади, значним обсягом повноважень щодо організації та діяльності судів, визначення судоустрою і статусу суддів тощо поза встановленою Конституцією України їх компетенцією. Таким чином, створюються передумови для неправомірного впливу на суд, втручання у діяльність органів судової влади, порушення принципів незалежності й самостійності суддів».

У пункті 13 мотивувальної частини Рішення Конституційний Суд України констатує: «Національне агентство з питань запобігання корупції як орган виконавчої влади здійснює контроль над конституційно закріпленими інституціями, якими є суди та Конституційний Суд України.

Оскільки судова влада є незалежною, а незалежність і недоторканність суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України гарантується Конституцією України, виконавча гілка влади відокремлена від судової гілки влади.

Враховуючи це, Конституційний Суд України доходить висновку про неконституційність окремих положень Закону №1700, що стосуються повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції в частині контрольних функцій (контролю) виконавчої влади над судовою гілкою влади, а саме: повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції, уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій,

повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування, додаткових заходів здійснення фінансового контролю, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення».

У пункті 16 мотивувальної частини Рішення також зазначено: «Конституційний Суд України... врахувавши принцип незалежності судової влади й Конституційного Суду України, дійшов висновку, що пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–101, 12, 121 частини першої, частини друга – п'ята статті 12, частина друга статті 13, частина друга статті 131, стаття 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини друга, третя статті 52, стаття 65 Закону №1700 суперечать статті 6, частинам першій, другій статті 126, частинам першій, другій статті 149 Конституції України».

4. Отже, КСУ визначив, що перелічені вище положення Закону України «Про запобігання корупції» суперечать лише тим статтям Конституції України, які проголошують здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, здійснення органами законодавчої, виконавчої та судової влади своїх повноважень у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України, а також те, що незалежність і недоторканність судді та судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється. Врешті ж всі згадані положення Закону є конституційними.

Тобто, на думку КСУ, Закон України «Про запобігання корупції» потребує змін щодо:

- повноважень та прав НАЗК в частині контрольних функцій (контролю) виконавчої влади над судовою гілкою влади;

- уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції в судовій владі;

- особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності суддів та службових осіб судової гілки влади;

- обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу

способу життя суб'єктів декларування – суддів та службових осіб судової гілки влади;

- додаткових заходів здійснення фінансового контролю – стосовно суддів та службових осіб судової гілки влади;

- особливостей відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення – стосовно суддів та службових осіб судової гілки влади.

5. Проте, такі зміни не можуть бути здійснені, оскільки це суперечило б Конституції та міжнародним зобов'язанням України, а також з тієї причини, що особливості дії антикорупційних законів щодо суддів та інших службових осіб органів судової влади вже відображені у чинних законах.

6. Відповідно до Конституції України (ст. 85) Верховна Рада України здійснює контроль (у тому числі, очевидно, і щодо органів судової влади) за виконанням Державного бюджету України, а також використанням одержаних Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, інші види парламентського контролю, передбачені Конституцією і законами України. Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата (ст. 98).

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина (у тому числі в діяльності органів судової влади) здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 101).

7. Відповідно до пункту 9 Перехідних положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року, прокуратура виконувала функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів лише до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів.

Змінами, внесеними згідно із Законом від 2 червня 2016 року, було констатовано, що всі необхідні закони, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, вже введені в дію.

Наразі згідно із Законом «Про центральні органи виконавчої влади» одним із основних завдань центральних органів виконавчої влади є здійснення державного нагляду (контролю). Такий нагляд (контроль) в межах своїх повноважень здійснюють інспекції та інші державні органи – Адміністрація Держприкордонслужби, Адміністрація Держспецзв'язку, Служба безпеки України (в частині збереження державної таємниці), Національна поліція України, Державна міграційна служба України, Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна екологічна інспекція України, органи державної санітарно-епідеміологічної служби, нагляду та контролю за додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку, з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, державної виконавчої служби, військові комісаріати та багато інших.

Виведення суддів, на відміну від інших громадян, з-під контролю усіх цих органів суперечило б положенням статей 8, 21, 24 і 68 Конституції України, згідно з якими в Україні визнається і діє принцип верховенства права, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України. Адже резюмується, що під час здійснення цих видів контролю зазначені державні органи не втручаються в діяльність зі здійснення правосуддя, а діють на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в інтересах суспільства, держави і кожного громадянина України. І НАЗК як один із органів контролю, діяльність якого до того ж передбачена міжнародними договорами України, у цьому сенсі нічим не відрізняється від інших згаданих державних органів.

Тому створення окремих інституцій спеціально для здійснення відповідних видів контролю стосовно суддів та інших службових осіб судової влади суперечило б Конституції України та її міжнародним зобов'язанням.

8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції у ст. 2 «Терміни» визначає, що «державна посадова особа» означає будь-яку особу, яка обіймає посаду в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі Держави-учасниці.

Відповідно, на суддів, як і на інших посадових осіб органів судової влади, поширюються усі заходи, передбачені статтями 7, 8, 19, 20, 30, 52 та ін. цієї Конвенції. Йдеться, зокрема, про:

- створення систем приймання на роботу, набору, проходження служби, просування по службі та виходу у відставку, які ґрунтуються на принципах ефективності і прозорості й на таких об'єктивних критеріях, як бездоганність роботи, справедливість і здібності, включають належні процедури підбору й підготовки кадрів для заняття державних посад, які вважаються особливо вразливими з точки зору корупції, і ротатії, у належних випадках, таких кадрів на таких посадах тощо;

- кодекси поведінки державних посадових осіб і те, що кожна Держава-учасниця заохочує, *inter alia*, непідкупність, чесність і відповідальність своїх державних посадових осіб, запроваджує заходи і системи, які сприяють тому, щоб державні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання ними своїх функцій;

- запровадження заходів і систем, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб;

- вжиття дисциплінарних або інших заходів стосовно державних посадових осіб, які порушують кодекси або стандарти поведінки;

- визнання злочином умисного зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для

самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи;

- визнання злочином умисного незаконного збагачення державної посадової особи;

- забезпечення належної збалансованості між будь-якими імунітетами або привілеями, наданими державним посадовим особам у зв'язку з виконанням ними своїх функцій;

- встановлення процедур, за допомогою яких державна посадова особа, обвинувачена у вчиненні злочину, визначеного цією Конвенцією, може бути у відповідних випадках усунута з посади, тимчасово відсторонена від виконання службових обов'язків або переведена на іншу посаду;

- створення, відповідно до свого внутрішнього права, ефективних систем, які передбачають розкриття фінансової інформації щодо відповідних державних посадових осіб, і встановлює відповідні санкції за недотримання цих вимог;

- вжиття заходів, щоб встановити для відповідних державних посадових осіб, які отримують вигоду або мають право підпису, або інше повноваження щодо будь-якого фінансового рахунка в будь-якій іноземній країні, вимогу повідомляти про це відповідним органам і вести належний облік щодо рахунків. Такі заходи також передбачають застосування відповідних санкцій за невиконання цих вимог.

Щодо суддів та прокурорів у ст. 11 Конвенції передбачена лише одна особливість – вони мають бути зразком доброчесності. Ураховуючи незалежність судової влади та її вирішальну роль в боротьбі з корупцією кожна Держава-учасниця, без шкоди для незалежності судових органів, вживає заходів стосовно зміцнення чесності й непідкупності представників судової влади та запобігання будь-якій можливості для корупції серед них. Такі заходи можуть включати правила, що стосуються поведінки представників судової влади. Аналогічні заходи можуть запроваджуватись і застосовуватись в органах прокуратури в тих Державах-учасницях, в яких вони не входять до складу системи органів судової влади, але користуються такою самою незалежністю, як і судові органи.

Так само і згідно з Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією (ст. 1), для цілей якої вираз «посадова особа» тлумачиться за змістом визначення «державного службовця», «публічної посадової особи», «мера», «міністра» чи «судді» у національному законодавстві та у кримінальному праві держави, де відповідна особа виконує такі функції; термін «суддя» включає прокурорів і осіб, які обіймають посаду судді. Будь-яких винятків щодо відповідальності за діяння, передбачені Конвенцією, щодо суддів та прокурорів не існує.

9. Загальновідомо, у тому числі з багатьох рішень і висновків КСУ, що складовою верховенства права є принцип юридичної визначеності. Венеційська комісія у своїй Доповіді «Верховенство права» зазначила: «Юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними» (п. 46), а також: «Існування суперечливих рішень, що їх виніс верховний чи конституційний суд, у будь-якому разі є несумісним із принципом юридичної визначеності. Тому вимагається, щоб суди, особливо вищих інстанцій, запроваджували механізми, що надають можливість уникати суперечливості та забезпечувати узгодженість їхньої судової практики» (п. 50).

10. Виходячи із вищезазначеного, теоретично можна говорити лише про те, що певні особливості можуть бути визначені Законом «Про запобігання корупції» чи іншими законами щодо:

- а) діяльності уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції в судовій владі – секретаріатах Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, апаратах та територіальних органах органів судової влади, юрисдикція яких поширюється на всю територію України (Верховний Суд, Конституційний Суд України, вищі спеціалізовані суди).

Можливо (хоча точну волю КСУ у цьому випадку з'ясувати неможливо), КСУ хотів би,

щоб такі уповноважені особи та уповноважені підрозділи не інформували НАЗК про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання, не повідомляли НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання декларацій судьями та службовими особами судової влади, не інформували НАЗК та інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції. Проте, такий підхід суперечить, як вже зазначалось вище, положенням статей 8, 21, 24 і 68 Конституції України та міжнародним договорам України;

б) обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування – суддів та службових осіб судової гілки влади.

Такий підхід також суперечить положенням статей 8, 21, 24 і 68 Конституції України та міжнародним договорам України;

в) особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності суддів та службових осіб судової гілки влади.

Проте, такі особливості вже враховані чинним законодавством України. Так, згідно зі ст. 35 Закону «Про запобігання корупції», правила врегулювання конфлікту інтересів в діяльності суддів, суддів Конституційного Суду України ретельно визначаються законами, які регулюють статус відповідних осіб та засади організації відповідних органів. Такими законами є закони «Про судоустрій і статус суддів» (статті 60, 75, 87, 95-1, 100, 106, 133), «Про Вищу раду правосуддя» (статті 20, 28-1), «Про Вищий антикорупційний суд» (статті 9, 11), «Про Конституційний Суд України» (ст. 60);

г) особливостей відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення – стосовно суддів та службових осіб судової гілки влади.

В цій частині законодавство України вже передбачає низку особливостей щодо суддів. Так, на відміну від звичайного відсторонення від посади ст. 155-1 КПК України передбачає

тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, а повідомлення про підозру судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може бути здійснене лише Генеральним прокурором або його заступником (ст. 481 КПК України). Особливості дисциплінарної відповідальності суддів та суддів Конституційного Суду України, їх звільнення з посади за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень також визначені спеціальними законами – «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Конституційний Суд України».

Виключення суддів та суддів КСУ з-під дії статей Кримінального кодексу України, які передбачають рівну відповідальність для рівних, тобто для всіх службових осіб (державних посадових осіб), знову ж суперечить положенням статей 8, 21, 24 і 68 Конституції України та згаданим міжнародним договорам України.

11. КСУ, порушуючи вимоги ч. 2 ст. 19 Конституції України, діяв поза межами своїх повноважень, передбачених Конституцією, Законом «Про Конституційний Суд України» та іншими законами України, та всупереч обов'язковому у його діяльності принципу обґрунтованості (ч. 2 ст. 147 Конституції України), без будь-якої аргументації таких своїх дій, що в сукупності створило сумнів у його незалежності, прийняв рішення щодо цілої низки питань, які не ставив перед ним суб'єкт права на конституційне подання.

Зокрема, суб'єкт права на конституційне подання не ставив перед КСУ питання про неконституційність пунктів 6, 8 частини першої статті 11, пунктів 1, 6–101, 12, 121 частини першої, частин другої – п'ятої статті 12, частини другої статті 13, частини другої статті 131, статті 35, статей 48–51, частини другої, третьої статті 52, статті 65 Закону України «Про запобігання корупції».

Питаннями же, які були поставлені перед КСУ у конституційному поданні і яких він

торкнувся у своєму Рішенні, були питання лише щодо положень пункту 2 частини першої статті 12 і абзаців другого та третього частини першої статті 47 Закону «Про запобігання корупції», але КСУ так і не надав відповіді щодо їх відповідності чи невідповідності частині другій статті 3, статті 21, частинам першій, другій статті 32, частині першій статті 64 та частині першій статті 68 Конституції України, як цього просив суб'єкт права на конституційне подання.

12. Зазначене Рішення було прийняте КСУ без належного дослідження раніше витребуваних самим Судом та наданих йому учасниками провадження висновків та інших документів, без заслуховування залучених судом (відповідно до винесених ним раніше спеціальних ухвал) спеціалістів та інших учасників провадження. Цим КСУ порушив вимоги ст. 69 Закону «Про Конституційний Суд України», згідно з якою Велика палата під час підготовки справи до розгляду та конституційного провадження у справі для забезпечення повноти розгляду справи може: витребувати копії документів, матеріалів, а також відомості, що стосуються справи; призначати експертизу та залучати спеціалістів до участі в конституційному провадженні; викликати на засідання, пленарні засідання посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, представників суб'єктів звернень, громадян, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи, а також всупереч положенням ст. 72 Закону не забезпечив право учасників конституційного провадження знайомитися із поясненнями інших його учасників.

В Рішенні Суду відсутні будь-які аргументи, якими би були достатньо potwierджені його висновки щодо неконституційності кожного зі згаданих вище положень Закону «Про запобігання корупції», а тези щодо їх неконституційності гамузом і лише з посиланням на принцип незалежності судової влади й Конституційного Суду України є вкрай непереконливими.

13. Теза КСУ про те, що законодавець нібито наділяє органи та посадових осіб, які не

належать до судової влади, значним обсягом повноважень щодо організації та діяльності судів, спростовується простим переліком положень Конституції України, відповідно до яких:

- виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, порядок виконання судових рішень (ст. 92);

- судоустрій в Україні визначається законом, суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди (ст. 125);

- незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України (ст. 126);

- у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних, законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді, для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності (ст. 127);

- призначення на посаду судді здійснюється в порядку, встановленому законом, призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом, Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом (ст. 128);

- законом можуть бути визначені також інші засади судочинства (ст. 129);

- держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку (ст. 129-1);

- розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій (ст. 130);

- відповідно до закону діє суддівське самоврядування (ст. 130-1);

- Вища рада правосуддя здійснює повноваження, визначені цією Конституцією та законами України, порядок обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя визначається законом, законом можуть бути передбачені додаткові вимоги до члена Вищої ради правосуддя, відповідно до закону в системі правосуддя утворюються

органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів (ст. 131);

- порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом (ст. 153).

Висновки

1) Рішення Конституційного Суду України №13-р/2020 в тій частині, в якій воно, всупереч вимогам ст. 147 Конституції України, не є обґрунтованим, є свавільним, суперечить принципу юридичної визначеності, тобто верховенству права. Це Рішення з об'єктивних причин, визначених вище, не може бути обов'язковим, оскільки воно є суперечливим і з нього реально не можна зрозуміти, які саме дії повинна вчинити Верховна Рада України для його виконання;

2) міжнародні договори України без будь-яких винятків вимагають вживати заходів стосовно зміцнення чесності і непідкупності представників судової влади та запобігання будь-якій можливості для корупції серед

них. Таких винятків не передбачено і Конституцією України. Занепокоєння щодо можливості заподіяння шкоди незалежності судових органів нібито внаслідок здійснення контролю за поданням декларацій їх представниками, моніторингу способу життя та інших пропорційних заходів контролю, не повинне бути гіпотетичним, має ґрунтуватися на конкретних фактах, а не на голосливих припущеннях;

3) оскільки Конституція України чітко встановлює повноваження Верховної Ради України щодо прийняття законів, якими визначаються організація та діяльність судів і Конституційного Суду України, статус суддів, підстави і порядок звернення до судів, процедура розгляду ними справ і виконання рішень, то правові можливості втручання КСУ в ці повноваження мають визначені Конституцією України межі. Твердження, що діями законодавця нібито «створюються передумови для неправомірного впливу на суд, втручання у діяльність органів судової влади, порушення принципів незалежності й самостійності суддів», є безпідставним (*ЦППР (https://pravo.org.ua/ua/news/20874700-visnovok-schodo-obektivnoyi-nemogelivosti-vikonannya-rishennya-konstitutsijnogo-sudu-ukrayini). – 2020. – 2.11).*

Куйбіда Р., канд.юр.наук., заступник голови правління Центру політико-правових реформ, член Громадської ради доброчесності

Найсильніша відповідь корумпованої системи: Роман Куйбіда про скасування КСУ е-декларування та опір суддів реформам (Інтерв'ю)

– Романо, чому Вища рада правосуддя, яка мала стати однією із драйверок судової реформи, перетворилася на головну перешкоду цієї реформи?

– Це багато в чому залежить від складу ВРП. Залишаються доволі сильні політичні впливи щодо формування складу цього органу. Поступово, зі змінами до Конституції, найбільший вплив на склад ВРП здобули судді. Але до цього періоду

не завершили кваліфікаційне оцінювання суддів, а те, що вже провели, відбулося без жодного видимого результату. Тому суддівський корпус, до якого були значні претензії, й обирав до складу ВРП тих, хто буде захищати стару систему. Замість того, щоби сприяти очищенню судової влади, ВРП разом із Вищою кваліфікаційною комісією суддів почала консервувати негативні практики в судовій системі.

На жаль, ВРП стала Дамокловим мечем над суддями-викривачами: їх притягували до дисциплінарної відповідальності. І таке явище як суддя-викривач на практиці майже зникло. А деяких із цих суддів і досі переслідують. Система помітно не змінилася в порівнянні з тією, яка була до запуску судової реформи. І зараз ВРП є гальмом справжніх змін у судовій владі.

– У серпні цього року Україна зобов'язалася перед ЄС, а ще раніше – перед МВФ, вжити заходів щодо реформи ВРП до кінця жовтня 2020 року. Чи є вже якісь конкретні кроки в цьому напрямі?

– У цьому напрямі є лише одна законодавча ініціатива – альтернативний до президентського законопроект (№ 3711–1. – Коаліція РПР) щодо судової реформи, де передбачений механізм відновлення роботи ВККС, діяльність якої була припинена минулого року, а також очищення ВРП. Однак профільний парламентський комітет підтримав саме президентський законопроект (№ 3771), який концентрується лише на першому питанні, при цьому підпорядковує ВРП і процес формування нового складу ВККС, і ключові правила діяльності ВККС.

Водночас із боку самої політичної влади, яка і є відповідальною за виконання міжнародних зобов'язань, поки немає видимих кроків для вирішення проблеми з ВРП.

– Як на реформування ВРП може вплинути громадськість?

– Тільки через суспільний тиск і усвідомлення того, що ВРП зараз є не драйвером змін, а його повним антиподом. Також суспільний запит на реформування ВРП і підтримання цього запиту з боку міжнародних партнерів можуть вплинути на політичну владу. Але зараз ми бачимо заяву представників Офісу президента, Міністерства юстиції і профільного парламентського комітету, що цю проблему поки планують вирішувати лише в напрямі відсіву майбутніх членів ВРП, а не чинних. Це не дасть очікуваного ефекту.

– Іншим важливим елементом судової реформи мала стати Вища кваліфікаційна комісія суддів. Чому ВККС, як і ВРП, не впоралася зі своїм завданням?

– Члени ВККС, захопившись процесом та отримуючи величезну заробітну плату, не показали помітного результату в очищенні суддівського корпусу. На мою думку, це пов'язано із браком належного добору до ВККС. У рамках діяльності Громадської ради доброчесності ми розуміли, що ті ж самі питання щодо доброчесності суддів можна висувати й до членів ВККС. Ми не бачили бажання з боку цього органу поставити нормальну (я вже не кажу про високу) планку щодо поведінки суддів, яка б відповідала критеріям доброчесності. Ця планка була настільки низькою, що її «перескакувала» переважна більшість суддів, до яких були серйозні претензії. У результаті були звільнені ВРП буквально одиниці – близько 1 % з приблизно 3 тисяч суддів, що пройшли оцінювання, і лише пару суддів за недоброчесність. ВРП відхилила частину рекомендацій ВККС про звільнення, а десятки «відсіяних» ВККС за непрофесіоналізм чи недоброчесність суддів відправила у почесну відставку з довічним грошовим забезпеченням.

– Що може зробити громадськість для реформування чи перезапуску ВККС?

– Перезапуск ВККС залежить від ухвалення змін до законодавства. Ми зараз бачимо, що президент і Офіс президента намагаються зробити ВККС залежною від ВРП. Тому ВККС може просто стати клоном ВРП. І ця реформа приречена на провал.

При ухваленні президентського законопроекту щодо судової реформи (№ 3711. – Коаліція РПР) проблему ВККС не вирішить навіть участь міжнародних експертів через специфічний механізм добору, де їм буде відведена роль статистів. Тобто ВРП буде затверджувати правила конкурсу до ВККС.

Необхідно домогтися серйозних змін до президентського законопроекту, щоби вирішальну роль у доборі до ВККС отримали саме міжнародні експерти разом із громадськістю, а не представники суддів, а ВРП не впливала на цей добір. Як зазначає і Венеційська комісія, повноваження ВРП не мають розширюватися до реформування самого цього органу.

Пильна увага громадськості має бути прикута не тільки до ухвалення необхідного закону, а й до належної його імплементації. Бо інколи сам закон може бути хорошим, а його імплементація жодним чином не реалізовує його мету.

– *Нещодавно уряд схвалив проєкт Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки. Чому цей документ важливий і чи допоможе він приборкати корупцію?*

– Це рамковий документ політики, який передбачає чіткі цілі на 2020–2024 роки. Його має затвердити парламент. З одного боку, проєкт Антикорупційної стратегії покриває доволі широкі сфери державної політики, а з іншого – він має суто антикорупційне спрямування. Зокрема, в проєкті Антикорупційної стратегії зазначена необхідність впровадження доброчесності в діяльність органів суддівського врядування (ВРП і ВККС), а також виробити критерії доброчесності суддів. Адже без доброчесності неможливо уявити незалежний суд: недоброчесними судьями буде легко маніпулювати.

– *Яка реакція суддівського корпусу на проєкт Антикорупційної стратегії?*

– Перша реакція з боку ВРП: судовій владі не місце в Антикорупційній стратегії. Цілком імовірно, члени ВРП сприйняли положення цього документа як загрозу корупційній судовій системі, зокрема й собі особисто. Коли вже стало зрозуміло, що проєкт, розроблений Національним агентством із запобігання корупції, отримав підтримку уряду, а потім і президента, риторика змінилася: тепер уже немає заперечень щодо наявності самого розділу про справедливий суд в Антикорупційній стратегії. Проте лунає пропозиція повністю переписати цей розділ, щоби прибрати будь-які небезпечні для корумпованої системи заходи. Реакція деяких судів, ініційована ВРП, фактично спрямована на збереження наявних корупційних схем у судовій системі.

Але багато корупційних ризиків заперечуються взагалі. Наприклад, не визнається проблема «вічних» голів судів. Закон встановлює обмеження у два строки поспіль, але, як показує досвід, це не є

перешкодою та деякі голови судів обіймають цю посаду три, чотири або навіть п'ять строків поспіль. Багато хто з них – це певні «феодалі», підлеглими яких відчують себе інші судді. Свого часу голови судів мали вирішальну роль у доборі кадрового складу: вони видавали довідку про вакансію тільки тим особам, яких хотіли бачити на суддівських посадах, адже без цієї довідки кваліфікаційна комісія навіть і не розглядала кандидатури. Тому в багатьох судах судді підібрані саме головою суду. І судді, завдячуючи голові суду, голосують за його кандидатуру знову і знову.

Голова суду часто є тим елементом, який передає імпульс ззовні (замовлення на вирішення конкретної справи) безпосередньо до судді. Яскравим підтвердженням цьому є записи НАБУ, зроблені в кабінеті незмінного з 2010 року очільника столичного адміністративного суду. Якби відмовитися від цієї посади взагалі або принаймні відбувалася швидка ротація на посадах голів судів, то цих імпульсів було би значно менше. У цьому випадку голови судів не були б такі прогнозовані, як ті, що вже багато років зрослися з кріслом.

Голови судів при переобранні на третій або четвертий строки користувалися тлумаченням Ради суддів, що зміни законодавства щодо терміну перебування на адміністративних посадах трактувалися як «обнулення» попередніх строків, хоча ці зміни не зачіпали заборони обіймати ці посади більш як двічі поспіль.

У цей спосіб трактується й реорганізація судів на апеляційному рівні, коли в більшості випадків відбулося лише перейменування. Наприклад, був апеляційний суд такої-то області, який потім став називатися за назвою міста, де він розташований. Це дало привід говорити, що це інший суд, тому обмеження щодо кількості строків перебування на адміністративній посаді знову начебто «обнулилося». Таких «обнулень» не повинно бути. Це винахід словоблудів.

– *Яка роль Вищого антикорупційного суду в Антикорупційній стратегії?*

– В Антикорупційній стратегії йдеться про уточнення компетенції ВАКС. Наприклад,

підняття планки шкоди для кримінальних справ, які розглядає ВАКС, для запобігання перенавантаження цього суду менш важливими справами. Також передбачено віднесення до компетенції ВАКС адміністративних правопорушень, які пов'язані з корупцією, якщо звинуваченими є судді або публічні діячі, – у сферах із високим рівнем кругової поруки. Зараз при відкритті цих проваджень щодо суддів багато кому вдається уникнути відповідальності через затягування справ чи інші причини.

Але роль ВАКС значно важливіша в контексті реалізації багатьох заходів Антикорупційної стратегії. До створення ВАКС суди загальної юрисдикції всіляко зволікали розгляд справ щодо корупціонерів або рідше навпаки розглядали їх у прискореному порядку для винесення замовного виправдувального вироку.

– *Чи можна вже говорити про ефективність ВАКС, зважаючи на спробу групи депутатів визнати цей суд неконституційним?*

– Ці конституційні подання свідчать про те, що корумпована еліта та олігархи сприймають ВАКС як загрозу. За рік своєї діяльності цей суд продемонстрував свою справжню незалежність. Переконаний, що судді ВАКС спроможні протистояти впливам. Зараз ми бачимо всілякі публічні нападки на цей суд, навіть замах на суддів через підкладання вибухівки. Очевидно, що ВАКС доведеться пережити доволі багато, зважаючи на його важливу роль у суспільстві та велику впливовість тих, кому він загрожує.

– *Яка роль громадськості в розробці проєкту Антикорупційної стратегії? Чи були долучені до розробки документа громадські експерти?*

– Так, процес був доволі інклюзивним. Влітку Національне агентство з питань запобігання корупції винесло проєкт Антикорупційної стратегії на публічне обговорення. Цікаво, що найбільше зауважень і пропозицій надійшло до розділу щодо системи правосуддя, здебільшого від органів судової влади. Усі ці зауваження НАЗК опрацювало та опублікувало результати на своєму сайті.

На жаль, деякі важливі пропозиції були вилучені. Наприклад, можливість перегляду рішень ВКС у тих випадках, коли ВРП не

захотіла звільняти суддю через невмотивованість цих рішень. Адже невмотивованість рішень чи вмотивованість лише балами не є свідченням добросовісності судді.

Також випало положення про запровадження класичного суду присяжних. Але уряд намагається вирішити це питання в парламенті, й відсутність відповідних положень в Антикорупційній стратегії не стане на заваді.

– *Як ухвалення Антикорупційної стратегії вплине на пересічних громадян?*

– Цей документ безпосередньо не впливає на конкретних громадян, оскільки це документ політики: певна стратегія того, що треба реалізувати впродовж 2020–2024 років. Громадяни відчують певні зміни тільки тоді, коли ці заплановані результати будуть втілені в життя. В Антикорупційній стратегії є конкретні показники на наступні п'ять років. По завершенню цього терміну доцільно буде проаналізувати, що саме було виконано, а що – ні та чому. Тоді можна буде казати про реальні результати цього документа.

– *В останній час не вибухають скандали навколо Окружного адміністративного суду міста Києва. Чи свідчить це про певний «особливий» статус ОАСК?*

– ОАСК – не єдиний суд, який створює приводи для негативної думки про судову систему. Таких судів є доволі багато, наприклад, Печерський районний суд міста Києва. Але зараз «пальму першості» тримає все ж таки ОАСК. Ті ж самі записи Національного антикорупційного бюро щодо зловживань в ОАСК (так звані «плівки Вовка». – Коаліція РПР) демонструють те, наскільки ця судова система прогнила зсередини – це навіть гірше, ніж ми могли здогадатися.

ОАСК став фігурантом багатьох скандалів, тому що в ньому вирішуються справи проти уряду, міністерств, Національного банку та інших державних органів центрального рівня. Ми бачили низку свавільних рішень, багато з яких ухвалювалися через забезпечення позову, коли рішення має виконуватися негайно без очікування на рішення апеляційної інстанції. Це стало сферою найбільших зловживань і багато цих рішень викликали значний суспільний

резонанс – вони були незрозумілими навіть для правників. Фактично цей суд втягнувся в політичну боротьбу на користь певних політичних сил. Навіть заяви голови ОАСК, судячи з плівок НАБУ, про «політичну проституцію» свідчать про глибоку залежність цих суддів від різних політичних сил на ментальному рівні, а не через юридичні важелі впливу.

Тут немає простого та швидкого рішення – «сьогодні ліквідували та проблему вирішено». Ні, проста ліквідація суду спричинить вакуум: постане питання, який інший суд буде розглядати справи, що зараз перебувають під юрисдикцією ОАСК. А це десятки тисяч справ.

Одним із варіантів вирішення проблеми може бути створення Вищого адміністративного суду за зразком Вищого антикорупційного суду, який би перебрав на себе частину компетенції ОАСК щодо вищих органів влади. Після цього цілком обґрунтованим буде об'єднати ОАСК із Київським окружним адміністративним судом, який поширює свою компетенцію на Київську область. Це дасть правову підставу обрати на конкурсній основі склад цього нового суду.

Також можна не чекати на створення Вищого адміністративного суду, а передати компетенцію ОАСК щодо вищих органів влади до Верховного суду. Тим більше, що Верховний суд уже має компетенцію розглядати у першій та останній інстанціях справи щодо президента й парламенту, ВРП і ВККС. Але це буде тимчасове вирішення проблеми – надмірна кількість справ може паралізувати роботу Верховного суду.

Інший варіант – кваліфікаційне оцінювання суддів ОАСК. Але я переконаний, що після проведення чесного оцінювання суддів у цьому суді може не залишитися. Тому доведеться оголошувати новий конкурс і розгляд справ в ОАСК на тривалий час взагалі припиниться. Тож це може бути довшим у часі шляхом вирішення проблеми.

– *Внаслідок судової реформи громадські експерти змогли долучитися до оцінювання суддів і кандидатів на суддівські посади через Громадську раду доброчесності. Розкажіть детальніше, як це вплинуло на якість суддівського добору.*

– Наприклад, під час конкурсу до Верховного суду певна кількість кандидатів із поганою репутацією була відсіяна завдяки рішенням ГРД. Але майже кожен четвертий суддя Верховного суду був призначений, незважаючи на негативний висновок ГРД. Хоча повинен визнати, що новий склад Верховного суду помітно кращий, ніж склад тих чотирьох суддів, яким він прийшов на заміну. Можливо, й тому, що вперше участь у конкурсі змогли взяти участь фахівці з-поза меж судової системи – науковці й адвокати.

Проте ігнорування з боку ВККС негативних висновків ГРД призвело до суспільного невдоволення результатами оцінювань, конкурсів тощо. Крім добору суддів до ВАКС, де міжнародні експерти мали більше можливостей вплинути на результат і відсів недоброчесних кандидатів. Адже майже всі кандидати, щодо яких був сумнів у міжнародних експертів, «вилітали» з конкурсу.

Але цього не було у випадку рішень ГРД, які в більшості випадків йшли у смітник. Також ВККС через зміни до свого регламенту зробила все, щоби паралізувати роботу ГРД і не розглядати її висновки. Члени ГРД звернулися до Верховного суду, який підтвердив незаконність положень регламенту ВККС. Але пройшло багато часу, і ВККС провела оцінку більше тисячі суддів без участі ГРД. Очевидно, що до вирішення цих проблем буде потрібно повертатися.

– *Які наслідки для протидії корупції матиме рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року щодо повноважень НАЗК і кримінальної відповідальності за завідомо недостовірне декларування?*

– Наразі важко оцінити масштаб наслідків рішення КСУ, але воно стало вибуховим. Фактично це найсильніша відповідь корумпованої системи на заходи, які впроваджувалися останніми роками. Це рішення обурило українське суспільство, міжнародних партнерів України, оскільки воно руйнує чимало досягнень в антикорупційній сфері. Воно ухвалювалося в умовах очевидного конфлікту інтересів суддів КСУ та поставило політичну владу перед складним вибором, як владнати цю ситуацію.

Свавільне рішення може породити інші свавільні рішення усіх гілок влади, включаючи неконституційні рішення у відповідь, а це загрожує конституційному ладу.

Найменш болісним рішенням для конституційного ладу буде добровільне дострокове припинення повноважень суддів КСУ, які голосували за це рішення, з їхньої власної ініціативи. Відповідно до Конституції звільнити суддю КСУ з посади може лише сам Конституційний Суд. Будь-яку співпрацю міжнародних партнерів, організацій громадянського суспільства з КСУ до такого кроку слід припинити.

Майбутні судді Конституційного Суду мають пройти прозорий конкурсний відбір із прискіпливою перевіркою доброчесності. Для цього потрібні негайні зміни до Закону «Про Конституційний Суд України» та пов'язаних законів.

Правовим рішенням проблеми буде оновлення положень закону про запобігання корупції шляхом ухвалення закону, який поверне повноваження НАЗК і одночасно передбачить окрему, бажано ефективнішу, процедуру перевірки декларацій та моніторингу способу життя суддів. Відповідальність за завідомо неправдиве декларування (недекларування) треба перенести з Кримінального кодексу в

Кодекс про адміністративні правопорушення. На жаль, це вже не дозволить притягнути до відповідальності тих осіб, які вчинили такі порушення до цього, бо новий закон про відповідальність можна застосовувати лише на майбутнє.

Важливо до 11 грудня цього року в Кримінальному кодексі викласти чіткіші ознаки складу такого злочину, як ухвалення завідомо неправосудних судових рішень. Це дасть можливість притягнути до відповідальності суддів, які ухвалювали ці рішення, оскільки караність цих діянь була та поки ще залишається. Нагадаю, що теперішня редакція статті ще влітку визнана неконституційною, але за рішенням КСУ втратить чинність 11 грудня цього року. Якщо новий закон не набере чинності до 11 грудня, тоді караність буде усунута з вини парламенту, і пізніше ухвалення такого закону вже не матиме зворотної дії в часі.

Оновлення законодавства, й у разі необхідності положень Конституції, має призвести до підзвітності судової влади і КСУ, адже реальна незалежність суддів неможлива без доброчесності (*ЦППП (https://pravo.org.ua/ua/news/20874705-naysilnisha-vidpovid-korumpovanoyi-sistemi-roman-kuybida-proskasuvannya-ksu-e-deklaruvannya-ta-opir-suddiv-reformam). – 2020. – 4.11).*

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 11 (79) 2020

(25 жовтня - 11 листопада)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 12.11.2020.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 8,21.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.